

Röra vid böcker

Diskursiva och materiella
arrangemang
kring bebisars
boksamvaro

SARA ANDERSSON

MAKADAM

RÖRA VID BÖCKER

Röra vid böcker

Diskursiva och materiella
arrangemang kring
bebisars boksamvaro

Sara Andersson

MAKADAM

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG · STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

Utgiven med bidrag från
Olle Engkvists stiftelse

Denna bok är utgiven inom Kriterium, ett konsortium som sakkunnig-granskar svensk vetenskaplig litteratur. Samtliga böcker utgivna inom Kriterium finns tillgängliga open access via hemsidan www.kriterium.se.

ISSN 2002-2131 Kriterium (Online)
<https://doi.org/10.22188/kriterium.69>

Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr 174
ISSN 0347-5387

Texten i detta verk är licensierad enligt Creative Commons Erkännande (CC BY) 4.0 Sverige

Illustrationen på s. 115 är publicerad med tillstånd från Kulturrådet och licensierad enligt Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga-bearbetningar (CC BY-NC-ND) 4.0 Sverige

Illustrationen på s. 119 är publicerad med tillstånd från Läsvärlden och licensierad enligt Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga-bearbetningar (CC BY-NC-ND) 4.0 Sverige

Övriga illustrationer: Fotografier av författaren

Röra vid böcker: Diskursiva och materiella arrangemang kring bebisars boksamvaro
© Sara Andersson och Makadam förlag 2025

ISBN 978-91-7655-548-4 (pdf)

INNEHÅLL

Förord	9
--------	---

Inledning 11

Det uteblivna biblioteksbesöket	13
En etnografi av bebisläsfrämjande	16
Den litteratursociologiska nätverksanalysen	22
Etik och kritik	25
Bokens innehåll	27
Åter till det uteblivna biblioteksbesöket	29

I. Samspel 31

Röra vid böcker	33
Bokhantering	36
Sinnen	40
Motorik	44
Läsa som en bebis	45
<i>Interludium: Om barns läsning som fysisk hälsa</i>	51

Pekboksläsningens praktik	53
Leka med böcker	56
Pekboken som medel	58
Pekboken som knutpunkt	61
Pekboken som kvasiobjekt	62

II. Dispositioner 67

Röra sig bland böcker	69
Diskursiva arrangemang i barnbiblioteket	73
Barnavdelningens topologi	79
Madrassgrop och böcker på bebishöjd	83
Pekbokssektionens dispositioner	87

Interludium: Om sagostunder med dragqueens 89

Affekt i pekboxsektionen	91
Mjukhet	94
Leklust	96
Renhet och äckel	100
Röra vid och röra sig bland böcker	102

III. Mobilisering 107

Knyta an genom läsning	109
Kroppsnära läsning	113
Samspejls läsning	116
Anknytningsobjektets översättningar	119
Läsfrämjandets anknytningssubjekt	122

Interludium: Om skärmtid och moderskap 127

Läsfrämjande moderskap	129
Högläsande mammor	134
Bokvana barn	136
Otillräckliga mammor och vilda barn	138
Mobilisering, intressering och högläsningens roll i idealt moderskap	143

Avslutning 145

När blir spädbarnsläsning till?	146
Nätverk, subjekt och kunskapsobjekt	148
Spädbarnsläsningens rum och rörelser	150
Spädbarnsläsning som läsart	152
Spädbarnsläsningens ontionormer	153
 Avslutande reflektioner från fältet	 161
 Referenser	 163
 Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet	 177

FÖRORD

Den här boken är ett resultat av ett fältarbete bestående av observationer på bibliotek, intervjuer med läsfrämjare, besök i föräldraforum på nätet och analys av olika sorters publikationer om bebisar och läsning. Jag vill varmt tacka alla dem som har medverkat till att boken nu blivit till: alla bibliotekarier som tillåtit mig att observera deras informations- och lässtunder, alla spädbarnsföräldrar som möjliggjort för mig att vara med på dessa stunder, de spädbarnsföräldrar som medverkat i gruppintervju om bebisar och läsning, alla de läsfrämjare som dels har bidragit med kunskap om bebisar och läsning och dels har bidragit med tankar och funderingar om detta i intervjuer, samt alla andra som medverkat i studien på ett eller annat sätt – både som informanter och som respondenter. Några av er har även läst tidiga utkast av enskilda bokkapitel och givit värdefulla kommentarer på innehållet, för vilket jag är mycket tacksam.

Jag vill även tacka alla som har bidragit med kommentarer kring boken som vetenskapligt arbete. Tack till Mats Börjesson, för dina läsningar och kloka synpunkter. Tack till Fanny Edenroth Cato, som följt mig under arbetet med boken och regelbundet bidragit med skarpa läsningar och kommentarer. Tack till Elisabeth Kring, som i sin läsning ställde mig det som kom att bli bokens allra sista fråga: när blir spädbarnsläsning *inte* till? Tack till Anna Lundh, som i rollen som vetenskapligt ansvarig i Kriteriums granskningsprocess av boken varit både tydlig och noggrann. Tack också till de anonyma granskarna, som under granskningen gav konstruktiva kommentarer på både sakinnehåll och vetenskaplighet.

Tack till Anna Ahlströms och Ellen Terserus stiftelse som finansierade mina postdoktorala studier vid Stockholms universitet, och som därmed gjort boken möjlig.

Slutligen vill jag tacka min son, Manne, som var den som gav mig idén att skriva boken. När du var bebis och jag var nybliven mamma mötte vi tillsammans de olika verksamheter, argument och materialiteter som undersöks i den här boken.

Göteborg i juni 2025

Sara Andersson

INLEDNING

DET UTEBLIVNA BIBLIOTEKSBSÖKET

Jag kommer till den mellanstora ortens stadsbibliotek omkring klockan 09.45 på förmiddagen. Det är vår och soligt. I foajén till den gymnasie- och kulturbyggnad där biblioteket ligger har både biblioteksbesökare och skolelever samlats. Jag ser däremot inga barnvagnar idag. Jag har varit här flera gånger förut, varav ett par gånger tidigare i egenskap av forskare. Jag känner barnbibliotekarierna ganska väl och vet på ett ungefär hur det brukar gå till under den här typen av biblioteksevenemang. När jag går in genom dörrarna till biblioteket – genom bakhöjningen eftersom biblioteket öppnar först om femton minuter – ser jag hur en av barnbibliotekarierna lyfter in en hög med pekböcker i det rum där träffen ska äga rum. Det är en föräldragrupp från en av kommunens barnavårdscentraler som ska komma på besök, tillsammans med sina fyramånaders bebisar. (Ur fältanteckning, bibliotek B2, 9 maj 2023)

Sedan slutet av förra seklet genomförs, från både offentligt och ideellt håll, omfattande kampanjer med satsningar på att få barn och unga att läsa mer. Det är en direkt konsekvens av de dalande läsförmågesiffror som bland annat syns i den internationella kunskapsmätningen PISA mellan 2012 och idag.¹ De senaste åren har

1. Lättnaden över en mer uppåtgående trend på läsförmågefronten i de senaste mätningarna bortförklarades ganska snabbt med att man från Skolverkets håll gjort ett alldeles för stort urvalsbortfall. Man sållade helt enkelt bort vissa elever från mätningarna, exempelvis nyanlända invandrarbarn, och mätresultaten blev således bättre än föregående år (Riksrevisionen,

följaktligen insatserna för att öka läsförmågan hos den nu uppväxande generationen fått både mer politiskt och offentligt finansierat fokus och stöd. I februari 2024 meddelade regeringen att man satsar 176 miljoner kronor på inköp av skönlitteratur till förskolan och lågstadiet (SVT, 20 februari 2024) och sedan september 2024 kan kommuner och folkbibliotek ansöka om medel för att arbeta läsfrämjande med barn och unga genom Kulturrådets nya satsning *Mer läsning* (Kulturrådet, 18 juni 2024). En annan satsning som genomförts från politiskt håll är omdöpningsen av höstlovet till läslovet (Regeringskansliet, 2023).

Även om de flesta barn och unga är målgrupp för dessa olika typer av satsningar, har en specifik grupp fått lite extra ljus på sig under senare tid: spädbarnen. Att spädbarn får allt mer uppmärksamhet i lässammanhang beror på att man idag vet mer om de goda effekterna av att introducera böcker och läsning för de yngsta. Forskning och kunskapssammanställningar som gjorts de senaste åren har visat att läs- och bokvana etableras redan i mycket tidig ålder (t.ex. i Socialstyrelsen, 2022). Samtidigt tilldelas bebisar ett aktörskap och en kompetens inom forskarsamhället som de inte tidigare haft. Forskning med sociomateriella perspektiv på bebisars praktiker undersöker bland annat hur bebisar och yngre barn använder vardagliga objekt som de har i sin närmiljö, exempelvis i utforskandet av strumpor (Orrmalm, 2021), spad användning (Hultman & Lenz Taguchi, 2010) eller vistelse i lera (Somerville & Powell, 2018). Det har däremot skrivits ganska lite om bebisars och yngre barns användning, tolkning och avkodning av bokobjektet, trots att det finns många forskare som påpekar att det krävs en typ av avkodning och tolkning för att kunna ge sig på pekböcker – som ju är det bokobjekt som är ämnat till bebisar (Hedemark & Lindberg, 2018; Österlund & Lassén-Seger, 2020). Den forskning som finns om pekbokens historia och samtid, omskriven i exempelvis utbildningsforskaren Jacqueline Reid-Walshs bok om popup-böcker från 2017 och konst- och medieforskaren Ilgım Ververi Alacas bok om den materiella barnbokens historia

2021). I resultatet från 2022 års mätning syntes återigen minskade läsförmågesiffror (Skolverket, 2023).

från 2022, har framför allt ägnats åt att undersöka dessa böckers materiella villkor.

Huvuddelen av forskningen på området riktar dock in sig på att påvisa och bekräfta vikten av att introducera mycket små barn till böcker av skäl som har med språkutveckling att göra (exempelvis i Elkin, 2014). Bland annat anser flera forskare att det är både gynnsamt och effektivt ur en språkutvecklingsaspekt att som förälder läsa högt för sitt lilla barn (Dowdall et al., 2020; Law et al., 2019; Noble et al., 2019) samt att låta bebisar utforska böcker på egen hand (exempelvis i Beveridge, 2017). Forskningen om bebisars eget läsande (av böcker) eller litteracitetspraktiker (i relation till andra vardagliga objekt) ägnar sig, med andra ord, framför allt åt att påvisa hur bebisars utforskande och tolkning av *ting* utgör en fundamental del i deras framtida förmåga att utforska och tolka text.

Att bebisar är viktiga målgrupper för läsfrämjande insatser är dock, både uttalat och implicit, ett gemensamt tema i forskningen om små barns litteracitetspraktiker. I denna bok skildras bebisars utforskande av böcker till viss del, men den undersöker framför allt hur bebisars läsning praktiseras på olika platser och i olika forum, hur den görs begriplig och legitim bland olika aktörer och i olika rum. Snarare än en blick på den litteracitet som utvecklas i och med bebisens samvaro med objektet (boken), så handlar det här om vilka aktörer som kretsar kring läsfrämjandet för bebisar. Det handlar om de objekt som distribueras inom och distribuerar bebisläsfrämjandet, de aktörer som ramar in och ramas in där, samt vilka aktörer som sammanför och sammanförs – i den stund då bebisens vidrör boken.

En etnografi av bebisläsfrämjande

⋮ *Klockan är 10.04. Ingen förälder och inga bebisar har dykt upp.*
⋮ *Foajén är nästan tom nu – biblioteksbesökarna har blivit insläppta*
⋮ *och eleverna har förmodligen gått till sina lektionssalar. En*
⋮ *barnbibliotekarie, som jag inte träffat tidigare men som ska hålla i*
⋮ *träffen tillsammans med den jag först mötte, tittar mot entrén. ”Det*

... kanske inte kommer någon” säger hon. Den andra bibliotekarien tittar i mobiltelefonen; ska se om hon fått något mejl från bvc-sköterskan. ”Det blir ju så ibland” säger den andra bibliotekarien och tittar ursäktande på mig. I det lilla rummet där vi befinner oss har det dukats upp till bebis träff. Rummet ser ut som en liten teater, med en scen framför sluttande åhörarbänkar. På åhörarbänkarna ligger flera exemplar av boken ”Knacka på!”. De flesta är på svenska, men även versioner på arabiska, somaliska, engelska och andra språk finns med. På den lilla scenen längst ner på golvet har bibliotekarierna lagt fram fler pekböcker. Där ligger även två dockor, en ukulele och en låda. De ska användas under sång- och ramsdelen av bvc-träffen. (Ur fältanteckningar, bibliotek B2, 9 maj 2023)

I syfte att undersöka allt det som sammanförs vid den stund då bebisens vidrör boken har jag samlat olika typer av material som alla har med spädbarns läsande att göra. Materialet inkluderar visstelser på och fotografier av barnbibliotek och barnavdelningar på bibliotek, intervjuer med personer som arbetar med läsfrämjande för bebisar, vistelse i diskussioner om bebisars läs- och bokvanor på internetforum för föräldrar samt studier av artiklar, böcker, hemsidor, broschyrer, och andra publikationer med fokus på bebisar, böcker och läsning. Jag har fört långa diskussioner med personer som ansvarar för kommunalt eller regionalt läsfrämjande arbete för bebisar och haft möten med projektledare för läsfrämjande rörelser med fokus på läsning för de allra yngsta. Jag har även deltagit i föräldragrupsbesök på olika bibliotek. I den här inledningen beskrivs ett sådant besök, där deltagarna dock aldrig dök upp. I skildringen av det uteblivna föräldragrupsbesöket syns ändå det arbete och de materiella aspekter som anses viktiga i att framma boksamvaro för bebisar. I utdraget ur fältanteckningarna ovan uppenbaras några materiella sammanföranden. Att böckerna läggs på golvet har ett syfte som har med just en sådan fysisk förening att göra. Bebisarna uppmuntras att känna, trumma, titta och bita på pekböckerna som bibliotekarierna lagt fram, och därför behöver de vara i bebishöjd. Detta är något som framhålls av bibliotekarierna till föräldrarna under föräldragrupsbesök: *ha böcker nära golvet, ha dem lättillgängliga.*

Det sammanflätade stoff som kan urskiljas i det uteblivna biblioteksbesöket, och som blir av intresse att undersöka här, kan beskrivas som ett *assemblage*. Begreppet populariserades via de franska filosoferna Gilles Deleuze och Félix Guattari i verket *Tusen plåtar* (1980/2015), och har i samhällsvetenskapen kommit att beskrivas som en ansamling heterogena element som tillsammans formar ett välaggränsat och identifierbart fält (Baker & McGuirk, 2017; jfr även Agamben, 2009; Deleuze, 1992; Foucault, 1980). Ett assemblages heterogena element består, enligt kulturgeografiforskarna Tom Baker och Pauline McGuirk (2017, s. 428), av "arrangements of humans, materials, technologies, organizations, techniques, procedures, norms, and events". I denna bok utgör således spädbarns läspraktiker det fält som undersöks, genom de olika (och olikartade) element som detta fält (eller assemblage) är konstituerat av. I urvalet av studieobjekt har de element som jag anser vara av största vikt för att greppa spädbarnsläsningens praktik utkristalliserats. Detta har skett i olika stadier av forskningsprocessen:

I en första fas inhämtades olika typer av publicerat textmaterial som handlade om bebisar, böcker och läsning. Detta gav mig möjlighet att lokalisera var spädbarnsläsning praktiserades och vilka aktörer som var centrala i denna praktik. Det publicerade textmaterialet bestod av broschyrer, läskampanjmaterial, webbsidor, utredningar, rapporter och böcker skrivna av forskare och bibliotekarier.²

Den andra fasen bestod av observationer av spädbarnsläsningsspraktiker. I syfte att undersöka sammanflätningen av aktörer ville jag framför allt observera de tillfällen då barnavårdscentraler tar sina föräldragrupper till biblioteket. Detta var dessutom ett ar-

2. I referenslistan är läskampanjmaterial och dylika tryckta publikationer listade som källmaterial, eftersom det är material som framför allt har samlats in under fältarbetets gång och lästs på rekommendation av aktörer på fältet. De vetenskapliga artiklar som varit underlag för att kartlägga vetenskapliga diskurser om bebisar, böcker och läsning har listats som litteratur. Denna kategorisering har gjorts med anledning av att artiklarna inte ingått i en systematisk litteraturanalys.

rangemang som var mycket vanligt utifrån min initiala inläsning på fältet. Jag besökte fyra bibliotek (B1–B4) och deltog i totalt sex föräldragrupsbesök från barnavårdscentraler (bvc).

Den tredje fasen bestod i ytterligare inhämtning av textmaterial, framför allt sådant material som jag fått eller blivit rekommenderad medan jag befann mig på biblioteken för observationer. Detta material bestod främst av broschyrer och läskampanjmaterial. I denna fas observerade och kartlade jag även ett antal barnbiblioteksrum (Opaltorgetts barnbibliotek samt B5–B6), i syfte att fånga de normativa och materiella uppmaningar som barnbiblioteksrummet inhyser.

I den fjärde fasen arrangerade jag gruppintervjuer med personer som på olika sätt arbetar i eller har inlemmats i spädbarnsläsning-fältet. I en intervju (i) deltog två personer (en bibliotekarie och en mediepedagog) som arbetar läsfrämjande riktat mot barn, bland annat bebisar, på bibliotek. I en intervju (ii) deltog tre personer som samtliga arbetar i det läsfrämjande projektet *Bokstart*, som riktar sig till bebisar under 1,5 år och deras föräldrar. I en intervju (iii) deltog en grupp nyblivna föräldrar som samtliga hade varit med vid ett av de föräldragrupsbesök som jag tidigare hade observerat. I en intervju (iv) deltog två inredare som båda arbetade med att inreda barnbibliotek i olika faser.

I en sista fas, som utgjorde en komplettering till den föräldra-intervju jag genomförde, studerade jag internetforum och hur bebisar, böcker och läsning diskuteras av föräldrar online. Föräldern seglade ideligen upp som en betydelsefull aktör i spädbarnsläsningsspraktiken även under fältarbetets första fas, vilket gjorde denna till en viktig aktör att följa.

Min etnografiska ansats har, med andra ord, varit att följa fältet och dess utbredning. Detta har jag framför allt gjort genom att låta dess aktörer vägleda mig genom fältet. Som nämndes inledningsvis har jag utöver ovan formella intervjusammanhang också ägnat mycket tid åt att ha informella samtal med aktörer på fältet. Dessa har i hög grad varit viktiga i min orientering och i urvalet av publikationer, platser och arrangemang. Jag definierar därför min forskningsansats som en *assemblage-etnografi* (eng. *assemblage ethnography*) – en etnografisk ansats som tillåter just detta: att följa

ett fenomen eller ett objekt genom en kombination av kartläggande metoder, intervjuer och ”detective-like tracking of paper trails” (Wahlberg, 2022, s. 138). Det fenomen eller objekt som jag följt är alltså bebisläsfrämjandet – det vill säga, ett särskilt *görande*, snarare än ett särskilt objekt, och förvisso de materiella arrangemang som framträder i och med detta görande.

Detta är en typ av analys som framför allt gjorts på andra områden tidigare. I *The body multiple* (2002) undersöker antropologen och filosofen Annemarie Mol hur en vanlig sjukdom, åderförkalkning, görs och blir till på ett nederländskt sjukhus. I inledningen av boken skriver hon om hur hon undersöker hur ”problem ramas in, kroppar formas, och liv blir knuffade och släpade i olika former” (Mol, 2002, s. viii; min översättning). Genom sitt fältarbete visar hon hur åderförkalkning *görs olika*, och därmed *blir olika*, i de olika avdelningarna på sjukhuset: medan man på en sjukhusavdelning uppfattar sjukdomen som ett livsstilsproblem som bör motverkas med livsstilsförändringar, uppfattas det på en annan avdelning som ett kirurgiskt problem som kräver kirurgiska lösningar. Mol tillämpar en typ av sociomaterialitet på sitt undersökningsobjekt – det vill säga åderförkalkning – som inkluderar skapandet och formandet av sjukdomen genom olika undersökningstekniker (patientintervjuer, pulsmätning, röntgen). Patientens tolkning av de egna symptomen är av vikt i det inledande skedet när diagnostisering ska ske, och i ett något senare skede: läkarens mätning av både puls och det antal steg som patienten kan gå innan smärtan kommer. Varje aktör inom det nätverk där sjukdomen blir till har en unik blick och en egen teknik i diagnostiseringen av sjukdomen.

Om man lyfter denna teoretiska blick från sjukhuset till biblioteket blir spädbarnets läspraktik formulerad och omförhandlad beroende på vad bebis *gör* eller beroende på vad bibliotekarien *säger*, men också på vilka aktörer som är engagerade i att verkställa bebisarnas läsande i praktiken. I utdraget från fältanteckningarna ovan beskrivs hur boken *Knacka på!* har lagts på bänkarna inför ett stundande föräldragrupsbesök från bvc. Att bvc lotsar föräldragrupper till bibliotek är inte en ovanlig företeelse – snarare tvärtom. De allra flesta bibliotek som jag varit i kontakt med tar antingen emot eller besöker föräldragrupper från bvc. På träffarna

introduceras de nyblivna föräldrarna till läsning för och med sina barn. Bokexemplaren som lagts ut på bänkarna inför just detta besök är främst till för att bebisarna ska ha något att interagera med under den del av besöket som består av föreläsning för föräldrarna. Det är även en bok som sanktioneras i regionen; i många kommuner delas den ut gratis till nyblivna föräldrar. Boken manar till både högläsning, taktilt utforskande, språklig utveckling och interaktion mellan förälder och bebis. Det materiella arrangemang som skildras i det uteblivna biblioteksbesöket är således en manifestation av aktörer som både närvarar och inte närvarar fysiskt. Biblioteket är en institution som bekostas av offentliga medel, liksom barnavårdscentralen och de pekböcker som delas ut till nyblivna föräldrar. I (det uteblivna) besöket är med andra ord det offentliga i hög grad närvarande och synligt.

På samma sätt som det institutionella arrangemanget är tydligt i det uteblivna besöket, präglas de besök som faktiskt äger rum av en tydlig utvecklingspsykologisk diskurs. Bvc-sköterskorna, barnbibliotekarierna och föräldrarna är samtliga delaktiga i denna diskurs där fokus är på språklig, kognitiv och motorisk utveckling. Detta uppmärksammar även biblioteks- och informationsforskarna Åse Hedemark och Jenny Lindberg (2018) i sin studie av ett biblioteksbesök med föräldrar och bebisar. I det uteblivna besöket är denna diskurs också närvarande genom det nätverk som kopplats till planeringen av besöket: bibliotekariernas presentation som var tänkt att visa bilder om språkutveckling hos barn, pekböckerna som är utformade för att appellera till både barnets lust och utvecklingspotential – och inte minst rörelsernas och sinnenas utvecklingsstadier. Boken *Knacka på!* är ytterligare en sådan manifestation: den har starka, kontrasterande färger och tjocka konturlinjer för att bebisarna lätt ska kunna se bilderna med sin utvecklade syn samtidigt som den ska knackas på under uppmärksamhet, som en del i en språklig och motorisk utvecklingsgest.³

Den här boken handlar om båda dessa aspekter av bebisars

3. I ett bokkapitel med titeln ”Knacka på böcker: Spädbarnsläsning och subjektivering under ett besök på biblioteket” i antologin *Litteratursociologi i nytt ljus* (red. Karl Berglund & Ann Steiner, 2024), undersöker jag närmare

läspraktiker: de materiella arrangemangen samt de diskursiva element som formar och reglerar det materiella, och vice versa. I en teoretisk begreppsvärld är således både Deleuzes *assemblage* och filosofen Michel Foucaults *dispositif* lämpliga som etiketter på det som ska undersökas, där nätverket av potentiellt oförenliga aktörer och objekt uppgår i en – vid anblick – homogen ansamling (Agamben, 2009; Deleuze, 1992; Foucault, 1980), och där det materiella arrangemanget både formas och formar, regleras och reglerar, manas och manar till rörelser, tankar och känslor (Bourdieu, 2000; Mol, 2002). Ambitionen i den här boken är, med andra ord, att utföra en form av sociologisk nätverksanalys av ett litterärt fält – där bebisarna är i fokus.

Den litteratursociologiska nätverksanalysen

Aktör-nätverksteori, eller ANT som den vanligtvis förkortas, fick sitt genombrott bland annat efter sociologen och filosofen Bruno Latours och sociologen Steve Woolgars bok *Laboratory life* från 1979. I boken skildras en etnografisk studie av ett forskningsinstitut, och undersökningen av livet i laboratoriet utifrån alla dess beståndsdelar och relationella komponenter. Laboratoriearbetet studerades av Latour och Woolgar utifrån ett antropologiskt och förfrämligande förhållningssätt, och skildras i boken ur ett stundtals ironiserande gestaltande av forskarnas rutinmässiga labbarbete, deras konstruerande av argument och fakta samt översättningen från labbresultat till vetenskapliga artiklar. Med antropologens naiva blick på det vetenskapliga arbetets rutiner och strategier förmådde Latour och Woolgar peka på hur fakta konstrueras i det dagliga arbetet på ett forskningsinstitut. Att på detta vis undersöka vetenskapligt arbete och dess tillämpningar har sedan 1980-talet vunnit mark inom den sociologiska disciplinen, och perspektivet har även använts för att studera andra, icke-vetenskapliga, aktörer och nätverk. Aktör-nätverksanalysen är dock förhållandevis ny inom den disciplin som främst har studerat litteraturens

den position och funktion som boken *Knacka på!* hade under ett av de biblioteksbesök som jag observerade.

användningsområden. Litteraturvetenskapen har traditionellt sett varit en teoretisk och textdriven disciplin. Pierre Bourdieus sociologiska analys av det litterära fältets makt- och värdestrider i *Konstens regler* från 1992 har dock visat hur litteraturen alltid omgärdas och är en del av sin kontext. Detta är en viktig utgångspunkt i den litteratursociologiska forskningstraditionen. I artikeln "Context stinks!" från 2011 pekar litteraturforskaren Rita Felski just på kontexten när hon driver det till sin spets; litteraturen påverkas av sin kontext, men den påverkar också sin kontext. I ett resonemang kring den latourianska nätverksanalysen och dess syn på ickemänskliga objekt som aktörer menar Felski att litteraturen påverkar människorna i sin omgivning. För att göra en nätverksanalys av det latourianska slaget krävs dock en empirisk fördjupning som många gånger nödgår ett etnografiskt arbete. I en text från 2015 skriver Felski om hur den "radikala empirismen" i aktör-nätverksanalysen (Felski, 2015, s. 737; min översättning) förutsätter att forskaren ägnar sig åt den empiriska världen – den som så ofta gör motstånd mot och motbevisar våra förutfattade meningar (Felski, 2015).

Aktör-nätverksanalys har alltså inte använts för att analysera litterära praktiker i särskilt stor utsträckning, varken i internationell eller svensk kontext. Ett undantag i ett svenskt sammanhang är antologin *Litterära värdepraktiker* från 2017. I boken skriver ett antal svenska litteraturforskare om hur värden disponeras och omförhandlas på olika litterära arenor: Bok- & Biblioteksmässan i Göteborg, en bokhandel, bland sju läsande kvinnor samt omkring Umeå novellpris. Författarna menar att de använt sig av ett *litteraturetnografiskt perspektiv* för att undersöka dessa olika arenor; med andra ord har de "på olika sätt iakttagit och observerat hur aktörer verksamma inom de platser och rum som vi intresserar oss för ägnar sig åt olika slags värdeskapande praktiker, men också hur dessa platser och rum utgör den omedelbara kontexten för dessa praktiker" (Forslid et al., 2017, s. 24).

I utforskandet av de objekt och aktörer som distribueras och distribuerar, ramar in och ramar in, sammanför och sammanförs i de läsfrämjande verksamheterna för bebisar (och deras föräldrar) anammas sålunda ett liknande litteratur/assemblage-etnografiskt

arbete, där fältet består av praktiker där olika aktörer söker sammanföra bebisar och böcker, och där själva materialet består av etnografiska observationer, intervjuer och textanalyser. Undersökningen av detta specifika litterära fält är sociologisk eftersom den fokuserar spädbarns läsning som social praktik. Det är, med andra ord, en empirisk studie i hur olika aktörer *gör* mycket unga barns läspraktiker.

De teoretiska begrepp som samsas i denna assemblage-etnografiska undersökning är delvis kontinuerligt använda, delvis olika, beroende på vilken typ av material eller vilken typ av ingång som respektive kapitel utgår ifrån. De kontinuerligt använda begreppen är förstås *aktör* och *nätverk* – dessa båda inneboende i det teoretiska ramverkets själva essens. Ett nätverk förstås här som ett dynamiskt och relationellt koncept som beskriver hur mänskliga och icke-mänskliga aktörer är sammanlänkade och påverkar varandra i ömsesidiga interaktioner (Latour, 2007). I min undersökning av spädbarnsläsningsspraktiker skiljer jag på *nätverk som empirisk enhet* och *assemblage som metodologisk utgångspunkt*, även om dessa begrepp till viss del också kan relatera till varandra. I praktiken betyder det att jag *spårar nätverken* kring spädbarnsläsningsspraktikerna genom en så kallad *assemblage-etnografisk metod* som gör det möjligt att genomföra en sådan spårning.

Det andra kontinuerligt använda begreppet, aktör, definieras här som allt mänskligt eller icke-mänskligt som kan påverka det som sker i nätverket. Rent konkret inkluderas här bibliotekarier, bebisar, föräldrar, böcker, bokhyllor, mattor, kampanjer, skyltar med mera. Samtliga kan påverka exempelvis rörelsemönster, objekt och normer inom det nätverk som följs och studeras.

I de olika kapitlen i boken används, som nämnts, olika typer av material och olika typer av ingångar i studiet av spädbarnsläsningsspraktiken. Dessa empiriska och tematiska ingångar analyseras utifrån specifika teoretiska begrepp: interaktionen mellan bok och bebis teoretiseras utifrån begreppet *kvasiobjekt* (Latour, 2012; 2017), barnbiblioteksrummet beskrivs utifrån en *topologisk* respektive *affektiv* ansats (Law, 1999 resp. Ahmed, 2004; 2013), mobiliseringen av aktörer till nätverket teoretiseras utifrån begreppet *intresseringsredskap* (Callon, 1984) och slutligen konkluderas de olika analy-

serna i en kartläggning av spädbarnsläsningens *ontonormer* (Mol, 2013). I de respektive kapitlen introduceras dessa begrepp mer.

Etik och kritik

Observationer av föräldragrupsbesök med bebisar på bibliotek inkluderar en del praktiska utmaningar. Barnbiblioteksforskaren Lynne McKechnie (2006) har i artikeln "Observations of babies and toddlers in library settings" listat några sådana utmaningar: exempelvis att sagostunder på bibliotek är "complex and usually noisy events" (McKechnie, 2006, s. 198) och att det kan vara svårt att fånga allt som händer i rummet på grund av det ofta höga deltagarantalet. McKechnie bidrar även i sagda artikel med ett antal rekommendationer för observationer av sagostunder för bebisar på bibliotek: bland annat att vara flera observatörer, att ha flera ljudinspelare samt att delta vid flera sessioner av samma sagostundsprogram. I detta projekt har jag arbetat ensam vid observationerna, men i motsats till McKechnies erfarenheter har det fungerat väl – förmodligen eftersom deltagarna varit färre än det antal McKechnie refererar till. Jag har endast haft en diktafon, vilket fungerat bra. Vid något tillfälle har ljud eller enstaka uttalanden försvunnit på grund av ett överväldigande bakgrundsljud (exempelvis barnskrik), men detta har inte påverkat analysarbetet – barnskrik, mikrofonskrap på grund av omflyttningar i rummet eller små viskningar föräldrar och barn sinsemellan har snarare underlättat arbetet.

En undersökning som kretsar kring mycket unga barns läspraktiker innebär förstås att ett antal etiska problem aktualiseras.⁴ Ett givet problem är att bebisar inte kan lämna ett informerat samtycke, som ju är brukligt vad gäller vuxna forskningspersoner. Bebisarnas vårdnadshavare har istället lämnat sitt samtycke att delta

4. En del av empirin, den del som är hämtad från internetforum, har prövats och godkänts av Etikprövningsmyndigheten (EPM). Resterande empiri ansåg Etikprövningsmyndigheten inte behövde prövas då det inte fanns avsikt att samla in känsliga personuppgifter (Dnr 2022-05326-01 samt efter överklagan: Överklagandenämndens bekräftelse av EPM:s avisande, Ö 67-2022/3.1).

i projektet tillsammans med sina barn. Även de biblioteksanställda som deltagit i studien har lämnat sitt samtycke. Samtliga deltagare är anonymiserade, liksom de orter vari observationer och intervjuer ägt rum. Ett bibliotek är dock namngivet i boken – Opalatorgets barnbibliotek. Undersökningsmaterialet relaterat till just detta bibliotek består emellertid enbart av utredningar och fotografier på inredning. Inga (männskliga) studiedeltagare har varit delaktiga från detta bibliotek.

Även andra etiska utmaningar har uppenbarats under projektets gång. Det kan vara sådana utmaningar som upplevs som självklara, exempelvis att forskningspersonerna påverkas av forskarens närvaro, eller att de känner sig granskade och utsatta. Det var med anledning av dessa potentiella problem som jag i flera fall hållit god och regelbunden kontakt med de människor som jag följde, både före och efter observationstillfällena. I det här projektet har jag dock stött på några eventuellt mindre självklara problem som har att göra med karaktären av de verksamheter som jag studerat. Eftersom läsfrämjande är ett arbete som engagerar människor och som uppmuntras både politiskt och finansiellt upptäckte jag stundom att de personer som jag följde hade svårt att föreställa sig att en forskare skulle kunna ställa kritiska frågor till verksamheten. De flesta upplevde nog att jag var där för att registrera vad som gjordes – inte i syfte att analysera, utan snarare i syfte att sammanställa. Den etiska problematiken i detta är med andra ord att deltagare kan ha haft andra förväntningar på resultaten än de som presenteras i den här boken. Jag har, som nämnts, haft många och långa diskussioner och samtal med flera av deltagarna om forskningsprojektets syfte och mål, och jag hoppas att jag genom detta har lyckats kommunicera den uppgift som jag haft framför mig. Jag har även diskuterat utkast av några av bokens kapitel med flera av de medverkande och låtit deras synpunkter inverka på innehållet.

Att ställa kritiska frågor till 'goda' eller förgivettagna praktiker är dock förstås en del av den samhällsvetenskapliga forskningens syfte. Som jag nämnde tidigare i det här avsnittet gjorde Bruno Latour och Steve Woolgar detta i *Laboratory life* (1979/1986), när de benade upp det vetenskapliga arbetet på ett laboratorium. Mi-

chel Foucault gjorde det vid ett flertal tillfällen, bland annat då han studerade den samtidshistoriska konstruktionen av normalitet i *Vansinnets historia* (1961/2010). Inom svensk läs- och litteratursociologisk forskning har konstruktioner av den ideala läsaren i statliga utredningar (Andersson, 2020; Lindsköld, Hedemark & Lundh, 2020) och de biopolitiska regleringarna av läsare – exempelvis då läsning kommit att bli en fråga om folkhälsa – utforskats (Erlanson et al., 2024). Granskningen av produktionen av idealt medborgar- eller subjektsskap i relation till uppmaningar av diverse slag, exempelvis sådana uppmaningar som har med läsning att göra, utgör en stor del av den framför allt foucauldianska forskningstraditionen. Att undersöka ideal och normer är också ett undersökande av dem som konstrueras som avvikande. I studiet av 'goda' praktiker möjliggörs ett liknande synliggörande, av de antaganden, normer, regler och värden som skapas där, och vidare dessa praktikers konstruktioner av avvikelser och besvikelser. Även 'goda' verksamheter drivs av förgivettaganden och normer som åstadkommer olika typer av begränsningar för dem som faller utanför det konstruerade 'goda'. Det är därför viktigt att granska även sådana verksamheter, och lyfta de ofta osynliggjorda regleringar och disciplineringar som sådana verksamheter bedriver. Med det sagt är ambitionen med denna bok inte att dissekera de läsfrämjande verksamheter som inkluderas, utan snarare att visa hur de är inskrivna i ansamlingar av diskurser, institutioner och materiella relationer.

Bokens innehåll

Boken är indelad i tre empiriska delar. Den första delen, *Samspel*, innehåller två kapitel där fokus är på hur de olika aktörerna i de studerade verksamheterna och texterna begripliggör samspelet mellan bok och bebis. Det första kapitlet i denna del, *Röra vid böcker*, handlar om hur bebisars läspraktiker och boksamvaro förstås och legitimeras på bvc-träffar, i intervjuer med bibliotekspersonal samt i broschyrer, på webbsidor och i böcker. Kapitlet är introducerande på så vis att det tar ett brett grepp om hur bebisars läsning förstås utifrån dominerande diskurser om kroppslig utveckling i de stude-

rade verksamheterna. Kapitlet som följer, *Pekboksläsningens praktik*, handlar om pekboken som objekt och hur den konstrueras som ovärderlig och samtidigt utbytbar. I kapitlet argumenteras för hur pekbokens hybrida karaktär mellan leksak och litteratur knyter samman biblioteket (eller den litterära platsen) med föräldern och bebisen (eller hemmet).

Bokens andra del, *Dispositioner*, handlar om den institutionaliserade vistelsen bland böcker – att besöka biblioteket. I det första kapitlet i denna del, *Röra sig bland böcker*, undersöks hur barnbiblioteket eller barnavdelningen i biblioteket är utformat för att motivera särskilda rörelser och aktiviteter. I kapitlet argumenteras bland annat för hur barnbibliotekets olika sektioner förmedlar olika grader av hemkänsla och trygghet i det offentliga rummet. I det följande kapitlet, *Affekt i pekbokssektionen*, undersöks de känslonormer och känslouttryck som är inbäddade i barnbiblioteksrummets utformning.

Den sista delen i boken, *Mobilisering*, handlar om de (familje)relationella aspekterna av läsfrämjande för bebisar. Det första kapitlet i denna del, *Knyta an genom läsning*, utgår från forskning, texter, observationer och intervjuer i en undersökning av hur en vardaglig förståelse av anknytningsteori tillämpas i läsfrämjande riktat till spädbarnsföräldrar. I bokdelens andra kapitel, *Läsfrämjande moderskap*, undersöks implikationerna för denna vardagliga tillämpning av anknytningsteori i högläsningssammanhang. I kapitlet studeras hur föräldrar uppfattar och förhandlar ett 'gott' föräldraskap i relation till läsning och högläsning på nätforum – både bland dem som har en daglig läsrutin tillsammans med sina bebisar, och dem som sällan eller knappt läser alls.

I bokens avslutande kapitel sammanställs de olika teoretiska och empiriska ingångar som respektive bokkapitel har. Här tas ett vidare grepp om spädbarnsläsningens diskursiva och materiella arrangemang utifrån frågan: *när blir spädbarnsläsning till?*

Mellan de empiriska kapitlen i respektive bokdel finns så kallade *interludier*. Dessa interludier är relaterade, men inte direkt knutna, till spädbarnsläsningsspraktikerna som lyfts fram i de empiriska kapitlen. Det första interludiet lyfter hur barns läsning ofta konstrueras som en fråga om (fysisk) hälsa i läskampanjer,

det andra hur barnbiblioteksrummet på senare år varit måltavla för politiska debatter om barn och sexualitet, och det tredje och sista interludiet lyfter skärmtidsdebatten och dess relation till normativa uppfattningar om föräldraskap. Interludierna syftar till att vidga perspektivet och knyta de empiriska analyserna till aktuella samhällsdebatter.

Åter till det uteblivna biblioteksbesöket

Klockan är 10.20. Ingen har dykt upp och bibliotekarierna ser uppgivna ut. De bryr sig allra mest om att jag, som skulle observerat träffen, inte fått det jag kom för. "Du har åkt hela vägen hit för ingenting" säger den ena. Jag tar några fotografier på arrangemanget i det lilla rummet där träffen skulle varit. En av bibliotekarierna börjar packa ihop böckerna och lägga dem där de ska vara ute på hyllorna i biblioteket. Den andra plockar iordning rekvisitan som lades fram för sång- och ramsstunden. Bibliotekarierna har fler föräldragrupsbesök inplanerade. Jag får datum och tid och ska höra av mig till bvc-sköterskan för samtycke innan. Jag packar ihop min diktafon och mina anteckningspapper. Går ut mot entrén som nu är öppen. Går förbi leende bibliotekarier bakom stora disken. Det sällsamma klickandet på datorn. En bokvagn som tyst förs fram mellan hyllorna. Fortfarande inga barnvagnar i foajén, men väl en pappa som släntrar in genom biblioteksdörrarna med sina två barn. De ser ut att vara ungefär ett och fyra år gamla. De springer mot barnavdelningen, börjar klösa bland böckerna, gå loss på mjuka kuddar och färgglada bokomslag. (Ur fältanteckningar, bibliotek B2, 9 maj 2023)

I

SAMSPEL

RÖRA VID BÖCKER

Att ge en av böckerna till barnet kan ibland mötas med förvåning. Många har inte tänkt att böcker är något för så här små barn. Om barnet är 6 månader kan barnet oftast greppa boken. Är det inte bokvant kommer det förmodligen ta boken till munnen för att smaka på den. Då är det viktigt att förmedla till barn och föräldrar att detta är något rätt och bra.

Det fantastiska när ni kommer på det andra besöket är att ni får en möjlighet att se om förra besöket satt några spår. Hur barnet tar emot de nya böckerna kan ge er en fingervisning om böckerna förknippas med något roligt och spännande. Ni kanske till och med får se ett barn som hanterar boken som en läsare, bläddrar, skannar av sidorna från vänster till höger och zoomar in på eller till och med pekar på detaljer. (Widerberg, 2018, s. 23, 39)

Detta inledande citat är hämtade från en skrift om *Bokstart*. *Bokstart* är ett läsfrämjande projekt som vänder sig till föräldrar och andra vuxna i yngre barns närhet, men skriften som utdragen ovan kommer ifrån är ämnad till de läsfrämjare som arbetar i projektet. *Bokstart* utförs på lite olika sätt i kommuner runtom i Sverige, men ett av dess främsta verktyg i det läsfrämjande arbetet är hembesöket. Utdragen ovan beskriver vad man som läsfrämjare, eller bokstartare, kan möta under de hembesök som genomförs då barnet är sex respektive elva månader. Här framhålls bebisens fysiska hantering av boken: att greppa boken, att smaka på den, att

bläddra i den och att peka i den. Uppfattningen att det lilla barnets kroppsliga förnimmelse av boken i hemmets trygghet tillsammans med föräldrarna har stor betydelse för barnets framtida förståelse av böcker och läsning är tydligt framförd i skriften. Bebisens ordlösa och sinnesorienterade utforskande av boken – genom beröring, doft och smak – är sålunda i fokus under bokstartarnas hembesök.

Detta kapitel handlar framför allt om hur bebisars läsande begripliggörs på olika arenor – bland annat på bvc-besök på biblioteket, i videoklipp, i hembesök hos spädbarnsfamiljer, och i texter riktade till föräldrar. Kapitlet handlar om hur de rent kroppsliga och motoriska aspekterna av bebisars läspraktik och boksamvaro görs begriplig och legitim, hur problemet ramas in, och hur bebisars kroppsliga läsning konstrueras och praktiseras i praktiken. Barns kontakt med böcker är något som har lyfts som väsentligt sedan senare delen av förra seklet. Även om man i statliga sociodemografiska läsванеundersökningar på 1970-talet och framåt inte haft så små barn som noll- till ettåringar med i undersökningspopulationen, har man argumenterat för hur den fysiska närvaron av böcker kan återspeglas i barnets läsvanor. Antalet hyllmeter av böcker i ett hem var på 1970-talet en manifestation av en familjs socioekonomiska ställning och därmed (eller därtill) barnets framtida akademiska framgångar (SOU 1972:20), medan det på 1980- och 1990-talen var barns dagliga kontakt med böcker som var i blickfånget. Läsutredningen 1984 argumenterar för vikten av yngre barns kontakt med böcker, och slår fast att "[s]må barn blir intresserade av böcker om de kommer i kontakt med dem" (SOU 1984:30, s. 84). I 1997 års läsutredning konstateras följaktligen att i "förskolan, som når så gott som alla barn, bör det också finnas böcker tillgängliga. [...] Betydelsen av denna tidiga kontakt med böcker kan inte nog understrykas" (SOU 1997:141, s. 23). Vidare mättes barns dagliga kontakt med böcker i denna statliga utredning, varmed man kunde fastställa att

föräldrarnas utbildningsnivå är en betydelsefull faktor när det gäller barnens kontakt med böcker. Bland barn till högutbildade hade 86% daglig kontakt med böcker 1995/96

(88 % år 1984), för barn till mellanutbildade var siffran 71 % (83 % år 1984), och bland barn till lågutbildade hade endast 59 % daglig kontakt med böcker (80 % år 1984). Sett över en tioårsperiod är utvecklingen förhållandevis stabil utom för gruppen barn till lågutbildade föräldrar. För denna grupp barn har andelen som har daglig kontakt med böcker minskat med drygt 20 procentenheter. (SOU 1997:141, s. 41; kursivering i original)

Det går följaktligen att se en röd tråd, åtminstone i de här nämnda utredningarna, från hemmets bokhyllmetrar till barnets (fysiska) kontakt med böcker.

Detta är även ett tema som syns i utvecklingspsykologisk forskning under nämnda tidsperiod. Här konstrueras ofta det lilla barnet som ett taktilt utforskande subjekt under utveckling, där kroppen och sinnet utvecklas i och med utforskandet av den fysiska världen (Piaget, 1951/1999; Vygotskij, 1978; Winnicott, 1953). Inom en nutida posthumanistisk forskningstradition har man också intresserat sig för yngre barns relationer till vardagliga objekt i deras närmiljö, exempelvis stenar (Rautio, 2013) eller sand (Hultman & Lenz Taguchi, 2010). Inom denna forskningsgren möjliggörs ett studium av det sofistikerade samspelet mellan subjekt och objekt, exempelvis samspelet mellan barnet och sanden. Här omskrivs ofta sådana praktiker som litteracitetspraktiker, utan att de egentligen har att göra med vare sig skrivande eller läsande i traditionella termer (exempelvis i Hackett & Somerville, 2017; Burnett & Merchant, 2020; Wohlwend, 2020; Aarsand & Kvale Sørenssen, 2023). I flera av dessa studier vill man använda litteracitetsbegreppet i syfte att vidga det, exempelvis genom att låta det omfatta digital kommunikation (Burnett & Merchant, 2020) eller bebisars rörelsemönster (Hackett & Somerville, 2017).

Som nämndes inledningsvis är små barns bokhantering dock inte särskilt beforskad. Utbildningsforskaren Maria Simonsson har i sin avhandling *Bilderboken i förskolan* (2004) tittat på hur bilderböcker används av barn i förskolan, och gjort detta utifrån ett aktörsperspektiv snarare än ett didaktiskt eller pedagogiskt sådant. Den

största andelen forskning om yngre barns bokhantering utgår dock från didaktiska perspektiv på litteracitet snarare än från relationella aspekter (exempelvis i Björklund, 2008; Hvit, 2015). På samma vis har forskning i biblioteks- och informationsvetenskap snarare baserat sitt studium av bebisar och boksamvaro på teorier om litteracitet och en blick på bibliotekarieprofessionen (exempelvis i Hedemark & Lindberg, 2018) eller på barnbiblioteksrummets behov och möjligheter (exempelvis i Johansson & Hultgren, 2015; 2018).

I verksamheter där bebisars läsning är i fokus konstrueras ofta deras taktila och kroppsliga läsande som en del i en utvecklingsprocess mot att bli läsare. Inte sällan vill man låta bebisen vänja sig vid bokmediet och eventuellt också lära sig hantera det rent motoriskt, för att i ett senare skede kunna ta till sig av böckernas innehåll. Att låta bebisens vistas bland, leka med och bläddra i böcker antas vara av oomstridd vikt för senare läsförmåga och sedermera akademiska framgångar. När det gäller de allra yngsta barnen blir den fysiska kontakten med böcker således viktig av flera skäl.

Bokhantering

Redan små barn tycks stimuleras utav att titta i böcker. De vill ofta känna på boken. Kanske till och med smaka på den och knacka på den. Därför är det bra att hålla boken så nära att barnet kan ta på den. Om man vänder på sidorna långsamt så får barnen möjlighet att i lugn och ro vila med blicken på bilderna. (Transkribering från Kulturrådets film *Bokstart: Att läsa för små barn. Film 1/4*)

Ett av skälen till att de yngsta barnens fysiska kontakt med böcker anses vara viktig pekas ut i bokstartsskriften som citerades inledningsvis – nämligen att låta det lilla barnet lära sig att kroppsligen hantera boken (greppa, bläddra, peka). Ett litet barn som vet hur böcker används kommer, mot bakgrund av de argument som förs både i bokstartsskriften och i de statliga utredningarna som också nämns ovan, förmodligen även att senare läsa dem. I bibliotekens läsfrämjande uppdrag blir dessa barn därmed viktiga. I boken *Baby*

på bibblan skriver kulturjournalisten och bibliotekarien Lena Molin att hon, år 2010 då boken publicerades, stött på koncept som *babybokprat* och *pyttepoesi* i allt högre grad. Hon skriver att det länge inte "varit på tal" att "vända sig till spädbarnen själva" i det läsfrämjande arbetet som genomförs på biblioteken, men att man "på senare år [har inlett] samarbete med barnavårdscentralerna [som] i många fall inneburit en direktkontakt med barnen" (Molin, 2010, s. 8). I en genomgång av en annan bibliotekaries babybokprat skriver Molin att ett "bokprat innehåller ungefär sex böcker, varvat med några ramsor. I mitten av programmet är det paus, en 'boktuggarpaus'. [...] Under pausen får de undersöka pekböcker med sina sinnen. De viftar med böckerna, försöker bläddra i dem eller smakar på dem" (Molin, 2010, s. 18).

Sedan Molin gav ut sin bok om lässtunder för bebisar har bibliotekens läsfrämjande verksamheter för de allra yngsta barnen ökat ordentligt i omfattning. Babybokprat, pekbokstunder eller sagostunder genomförs på ett stort antal bibliotek runtom i landet och inte sällan till barn under ett år. På ett bibliotek i Stockholms stad kan man exempelvis gå på babybokprat "för barn som inte börjat krypa" där man "läser, sjunger och ramsar med de riktigt små" och där, precis som i Molins exempel, en "[b]oktuggarpaus ingår!" (Stockholms stad, 2023). Utöver dessa babybokstunder finns även en mängd rim- och ramsstunder på bibliotek runtom i landet som riktar sig till de allra yngsta barnen, men där böcker inte alltid är i fokus – även om aktiviteterna sker i bokfyllda rum. Den fysiska hanteringen av böcker har dock kommit att bli en central aspekt i flera av de aktiviteter som äger rum på biblioteken och som riktar sig till små barn. Inom projektet *Bokstart* är bebisarnas bokhantering något som framhålls i själva hembesökets struktur, vilket de inledande citaten bland annat visade. I en av intervjuerna i detta forskningsprojekt, som genomfördes med tre bokstartare, resonerade en av dem så här:

BOOKSTARTARE: *vi har ju valt att fokusera väldigt, med en gång på barnet när vi kommer. Inte informera så mycket till en början. Utan vi presenterar oss och hälsar på föräldrar och barn naturligtvis. Sen plockar vi fram böckerna ganska*

omgående, om vi känner in, liksom, att det funkar med barnet. Det är naturligtvis olika. Och visar och läser för barnet. Som oftast sitter med sina föräldrar, eller kanske ligger på golvet eller sitter själv. Lite så. Så där börjar vi liksom att ... kontakten med barnet och visa hur man kan introducera en bok till ett barn. (Ur gruppintervju med bokstartare)

Barnperspektivet⁵ är tydligt i *Bokstarts* verksamhet, och det är även något som bokstartarna själva betonar. Detta barnperspektiv inkluderar att barnets utforskande av boken är i centrum för hembesöket, där barnet använder sina olika kroppsliga sinnen för att undersöka bokens textur, smak och doft. I den nämnda skriften om *Bokstart* framhålls argument för vikten av denna typ av sinnligt utforskande, som bokstartarna kan prata om med föräldrarna:

Förklara att munnen och tungan är barnets känsligaste organ som de vill undersöka det mesta med. Informera även om att ifall en lånad bok blir förstörd av ett litet barn behöver de inte ersätta den. Och att även riktigt små barn är välkomna till biblioteket även om de kanske skriker, äter eller möblerar om bland böckerna. [...] Många har respekt för böcker och då måste ni förklara att det är viktigt att ett barn tidigt får en positiv känsla för böcker för att senare i livet bli en läsare. En del är istället rädda för bakterier och då får ni informera om hur kort livslängd de flesta bakterier har. Om barnet inte smakar på boken direkt kan det vara ett tecken på att de redan har umgåtts med böcker och ni kan höra er för om det. Förutom att smaka på böckerna är det vanligt att barnet slår på dem med hela handflatan. Så gör det ofta med många saker. Att som bokstartare svara på bankandet kan ge en trevlig stunds trumväxling och även

5. I forskning brukar man skilja på *barnperspektiv* och *barns perspektiv*. Medan det sistnämnda handlar om att lyssna till "vad barn själva säger eller uttrycker kring sina villkor" är barnperspektiv ett "vidare begrepp som också inkluderar hur vi, som forskare eller betraktare, tolkar barnperspektiv och barnets bästa" (Aronsson, 2012, s. 96).

detta, kan ni förklara för föräldrarna, handlar om språkutveckling – turtagning. (Widerberg, 2018, s. 23)

Att själva boken är väsentlig råder det med andra ord inga tvivel om. Att boken existerar och att bebisens interagerar med den är det enskilt viktigaste under hembesöket. Det är som synes förstås även angeläget att föräldrarna får kunskap om vikten av bokmediet, men denna kunskap vinner de främst genom att observera hur bokstartarna hanterar samvaron mellan bebis och bok: att trumma tillsammans med bebisens, att låta bebisens smaka på boken, att visa bebisens att de kan bläddra i boken. Utforskandet av boken handlar i hög grad om att vänja sig vid den och att, åtminstone framgent, lära sig hantera den. En del av invänjningen av bokmediet för bebisens innebär sålunda att utmana föräldrarnas eventuella föreställningar om att böcker bör hanteras med varsamhet. Det föräldrasubjekt som på så sätt konstrueras inom ramen för de ideella budskapen om att det är okej för bebisar att bita i böckerna är ett tämligen ängsligt och försiktigt sådant: ett föräldrasubjekt som kanske inte riktigt förstått vikten av sitt barns fysiska utforskande av ting genom munnen utan istället ser farorna i det. Widerberg skriver exempelvis att om bokstartarna under det andra hembesöket hos en familj ”upplever att barnet, trots vad ni tidigare informerat om vid förra besöket, inte får äta på boken så försök att ta den informationen på nytt” (2018, s. 40).

Bokens status som ett både ovärderligt och samtidigt högst utbytbar objekt syns således i hembesökets utformning, där boken som kulturell symbol framhålls medan boken som ting bör ’slitas med hälsan’.⁶ I en broschyr som delas ut till föräldrar i Region Hallands motsvarighet till *Bokstart* kan man läsa: ”Bra böcker är böcker som används, så det bästa som kan hända en bok är att den blir utsliten” (Språkstart Halland, u.å.). När en bebis ska lära sig läsa är, med andra ord, finmotoriken av sekundärt intresse. Däremot pratar man gärna med föräldrar om kroppslig utveckling generellt, och motorik specifikt.

6. I nästa kapitel, *Pekboksläsningens praktik*, resonerar jag mer kring pek-bokens status som ovärderlig/utbytbar.

Sinnen

Förmågan att lyssna är en viktig sida utav högläsning. Barn föds in i en värld utav olika ljud. Det kan vara vatten som rinner, eller kaffekoppar som klirrar. Personer inom familjen som pratar. Röster och musik från tv och radioapparater. En nyfödd uppfattar först alla ljud som en sammanhängande ljudström. Men lär sig efter en tid att urskilja rösterna hos dem som står barnet närmast. Barnet avläser ofta personerna som finns runtomkring och svarar genom att själv göra ljud. Och kanske skratta. Därför är det så viktigt att vi pratar med barnet. (Transkribering från Kulturrådets film *Bokstart: Att läsa för små barn: Lyssna! Film 2/4*)

Jag är på en bvc-träff på ett bibliotek i utkanten av en stad i Västsverige. Jag sitter på golvet bland mammor och bebisar. Runt omkring oss finns böcker, och framför oss: en speldosa och en docka. Jag tar in rummet medan vi väntar på att bibliotekarien ska sätta igång träffen. En bebis gnyr lite från golvet och mamman plockar upp den i famnen. Ett par mammor småpratar med varandra. Efter en kort stund sätter sig bibliotekarien framför oss i halvcirkeln. Alla (vuxna) tystnar och bibliotekarien inleder med att säga några ord om praktikaliteter: att det är helt okej om bebisarna gråter eller skriker, och att man får gå ut när man vill. En mamma frågar om hon får mata sin bebis inne i rummet. Det får hon.

Bibliotekarien: Jag ska prata lite kort om språkutveckling också. Och sen ska vi köra igång med den här babystunden. Så. När tänker ni att man ska börja läsa [för sitt barn]?

Förälder: När de föds.

Bibliotekarien: Ja! Det låter ju helt rimligt. Det blir aldrig för tidigt.

Förälder: Säger de inte ibland att man ska börja läsa redan innan de föds?

Bibliotekarien: Precis! Det är ju det som är så... det tycker jag är så mindblowing. Men det är ju så att barnen hör ju. Hörseln är ju det mest utvecklade av [sinnena]. (Ur fältanteckningar, bibliotek B1, 28 mars 2023)

Av samtalet ovan framgår att bibliotekariens fråga till föräldrarna om när det är en bra tid i barnets liv att börja läsa högt för det, har ett ganska självklart svar som jag förmodar att de närvarande föräldrarna känner till. En av mammorna svarar ju också detta ("när de föds") medan en andra mamma fyller i att hon hört att man kan börja läsa för barnet när det är i livmodern. Att läsning för de allra yngsta barnen är en gynnsam aktivitet känner alltså de allra flesta föräldrar till. Bibliotekarien bekräftar att läsning även kan gynna fostret i livmodern, genom att knyta samtalet till att handla om (kroppslig) utveckling. Flera av de bibliotekarier som jag följt inleder sina bvc-träffar med att berätta för föräldrarna om att hörseln är det första som utvecklas av barnets sinnen. Ett ytterligare exempel är när en bibliotekarie på ett annat bibliotek än ovan nämnda frågar den medföljande bvc-sköterskan: "När är det hörseln utvecklas? I [graviditets]vecka... tjugo?". Bvc-sköterskan svarar med att rycka på axlarna, men bekräftar sedan att "ja, det är tidigt i alla fall".

De ur bibliotekspersonalen, ofta bibliotekarier, som håller i bvc-träffarna som jag medverkat vid har nästan samtliga utgått från en utvecklingsdiskurs i argumentationen kring varför det är viktigt att läsa för sina barn och varför det är viktigt att låta barnen röra sig bland böcker. Det är en utvecklingsdiskurs som främst rör den kroppsliga utvecklingsprocessen: man börjar prata om hörselns och synens utveckling, för att därefter prata om motorikens möjligheter och begränsningar i läsningen. Här handlar läsning framför allt om att anpassa aktiviteten till, men även att möjliggöra, den kroppsliga utvecklingen – och självkännedomen – hos bebisarna.⁷ Detta betonas även i andra forum, exempelvis i en film om *Bokstart* som Kulturrådet publicerat:

Man kan markera rytmen i verserna genom att klappa i barnets händer eller röra barnets fötter eller armar och ben i takt. Att illustrera ljuden i en bok får ofta barnet att lyssna och härma. Berättelser med rim är ännu ett sätt att lystra

7. De gånger som bibliotekarierna nämner kognition eller tolkning handlar det främst om äldre barns läsning.

till språket. Om ”Ahmed Anka. Han bor på en plank. Bertil Bo. Han bor i en... sko!” (Transkribering från Kulturrådets film *Bokstart: Att läsa för små barn: Lyssna! Film 2/4*)

Både böcker och ramsor som används under bvc-träffarna har, under samtliga besök jag medverkar vid, fokus på bebisarnas kroppar. Bibliotekarierna uppmuntrar föräldrarna att vidröra de kroppsdelar på bebisarna som omnämns i böckerna eller ramsorna. I boken *Baby på bibblan* (2010) menar en bibliotekarie:

Under spädbarnstiden upptäcker barnet sin kropp. Kroppen är barnets första leksak. I kroppsramsorna är rim och rytm viktiga och blir ett slags språklig lek för barnet, samtidigt som kroppsdelarna nämns och berörs. Barnet upplever ramsorna med sina sinnen och blir medveten om sin kropp. (Molin, 2010, s. 13)

Denna förståelse av bebisens upplevelsevärld tillämpas således under föräldragrupsbesöken på biblioteken. Föräldrarnas vidrörande av de olika kroppsdelarna möjliggör för bebiserna att koppla sensation till språk eller ord. Under ett av dessa besök blev kroppen föremål för både läsningen och ramsandet:

En av bibliotekarierna knackar på den lilla lådan som ligger framför dem på golvet. Hon öppnar locket.

– Titta där, en bok! ”Hela fina jag”! ”Hej hej, hej hej! Och foten säger stamp stamp stamp stamp; stamp stamp stamp stamp. Och benen säger sprall sprall sprall sprall; sprall sprall sprall sprall. Och rumpan säger sväng sväng sväng sväng; sväng sväng sväng sväng. Och magen säger kurr kurr kurr kurr; kurr kurr kurr kurr. Och naveln säger piiip. Och handen säger vink vink vink vink; vink vink vink vink. Och armarna säger kraaaaam.” Slut, nu var det slut.

Man går sömlöst över till nästa del i babystunden – en kroppssång. Bibliotekarien har en docka som hon visar vilka rörelser som föräldrarna kan göra med sina bebisar. Båda bibliotekarierna sjunger:

– Klappa lilla magen, lilla magen. Klappa lilla magen, kinden/

rumpan med. Näsan kan man dra, varje dag. Munnen spelar bra, brr brr brr.

Sömlöst igen, över till en kroppsramsa. Båda bibliotekarierna ramsar:

– Fingrarna många, armarna långa, tårna små, benen två, magen rar, och här är jag! (Ur fältanteckningar, bibliotek B2, 20 april 2023)

Det är inte alla bvc-träffar som innehåller en så kallad babystund med högläsning, sånger och ramsor. Däremot innehåller samtliga av de bvc-träffar jag deltagit vid böcker om kroppen. I den praktik som fokuserar relationen mellan bildspråk (i boken, i ramsan eller i sången) och verklighet görs med andra ord ofta en koppling mellan (pek)bok och bebisens allra närmaste värld – kroppen och sensationerna.

Det kroppsliga är närvarande under hela bvc-besöket, både i tal och praktik, och utgår från en förståelse av det lilla spädbarnet som omslutet sig själv; bebisens kan varken krypa eller se särskilt långt. Bebisens är således inkapslad i en outvecklad kropp, med en medfödd vilja att kommunicera. Även (den outvecklade) synen är, alltså, något som omtalas under bvc-träffarna. Bibliotekarierna berättar om synens utvecklade tillstånd samtidigt som de, i de flesta fall, även går runt med böckerna som de läser högt ur för att visa bebisarna på tillräckligt nära avstånd för att deras utvecklade syn ska kunna uppfatta boksidorna. En bibliotekarie berättar under en bvc-träff:

– Sen är det mycket [...] bilderna, starka kontraster älskar bebisar, starka kontraster. Och man måste läsa ganska nära, för de lär ju sig. Synen är inte utvecklad än. Och det är så häftigt. De ser ju ungefär tjugo centimeter, då ser de som skarpast. Jag tror att det är upp till fyra månader, kan ha fel, men jag tror det är fyra månader, ungefär tjugo centimeter ser de skarpast. Och det är ju, när man ammar så är det ungefär tjugo centimeter. Så de lär ju sig se både mamma... alltså den ser ju mammas ansikte när man ammar, så ser de ju ansiktet. Så det är häftigt hur naturen har ordnat det för en kan man ju säga. Och det är ju därför jag läser så nära. För att de ska få se ordentligt. Och så är

... det ju så härliga ansiktsuttryck som kommer fram också! (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B1, ur fältanteckningar, 28 mars 2023)

Motorik

I anslutning till att de kroppsliga sinnen utveckling förs på tal fokuseras även, som nämnts, bebisarnas motoriska utveckling. Här finns flera spår som följs tematiskt i bibliotekariernas olika resonemang: munmotorikens utveckling, läsmotorikens utveckling och grovmotorikens läshindrande utvecklingsfas. Den första av dessa teman följer den strikt kroppsutvecklingscentrerade diskurs som syntes i talet om sinnen utveckling. Vid ett bvc-besök berättade en bibliotekarie exempelvis att ”jollrandet är ju också ett sätt att träna munnen och träna tungan på att forma de här orden”. Det kroppsliga förutsätter här det språkliga, liksom det språkliga förutsätter en motorisk och kroppslig medvetenhet och kapacitet.

Allra mest talade dock bibliotekarierna om det andra temat som nämns ovan – läsmotorikens utveckling. Utöver att prata om hur bebisarna vill ”liksom banka och bita” och ”skaka” på böckerna, som två bibliotekarier beskrev det under en av träffarna, eller med fokus på att ”de upptäcker världen med att bita och tugga och känna och så” som en annan bibliotekarie sa, så pratades det ofta om att bläddra i böcker. Att bläddra var, enligt flera av bibliotekarier, något bebisarna lär sig när de vant sig vid boken:

... – då brukar de så att säga, ta till sig boken. Och det är väldigt spännande när man är så här liten och när man är lite större, med det här att vända blad. Det är roligt, det kommer ni att märka sen när barnen är lite större, att de tycker om att vända blad. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B3, ur fältanteckningar, 10 maj 2023)

Grovmotorikens stundom läshindrande utvecklingsfas beskrevs vidare av flera bibliotekarier. Även i skriften till bokstartare som nämnts tidigare i kapitlet omskrivs den grovmotoriska fasen hos elvmånaders bebisar som potentiellt läshindrande. Att barnen inte vill sitta ner i lugn och ro och läsa, menar man, bör dock inte

ses som ett hinder i sig. Istället kan det kringsspringande barnet bli läst för:

– Och sen inte vara rädda för om barn inte sitter blickstill för barn är ju liksom i rörelse, så det kan man också fortsätta att läsa och visa att man själv är intresserad och sitta och läsa. Och barnet kanske springer ett varv, och kanske kommer och kikar lite, och sen behöver det springa lite till, men det kanske ändå lyssnar. Så man ska liksom inte känna såhär, ”nej men nu lägger vi undan det här, det var du inte intresserad av”, utan man kan ändå testa och visa att man själv tycker att det är roligt. Och det är ju också det, barn gör ju som vi gör, och inte som vi säger. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)

Argumentet att läsa för det springande barnet kan tolkas som ett försök att montera ner de föreställningar som kanske finns hos föräldrarna vad gäller läsning och böcker: uppfattningar som handlar om att läsning är något som endast kan ske under 'rätt' förutsättningar och att böcker är något som ska hanteras varsamt. På så vis tar man spjörn mot en utvecklings- och kroppsdiskurs för att tala om läsningens villkor – bebisens kropp är både verktyg och hinder i läsinläringen.

Läsa som en bebis

Man kan dra in barnet i berättelsen genom att låta henne eller honom vända blad. De kan till exempel knacka på en sida. Eller varför inte blåsa ... på den när den ska vändas? Eller om boken ska stängas. (Transkribering från Kulturrådets film *Bokstart: Att läsa för små barn: Titta! Film 3/4*)

Det är en specifik *subjektsorienterad läsart* som framhålls under både föräldragrupsbesöken på biblioteken och i intervjuerna med bibliotekspersonal – nämligen den fysiska och materiellt orienterade läsart som bebisens ägnar sig åt (genom att *vara* ett utforskande subjekt). Att jag här kallar detta för *läsart* är för att belysa hur be-

En så kallad äppelhylla – en hylla tillägnad barn som behöver extra stöttning med språket och där bokurvalet bland annat syftar till att stimulera de kroppsliga sinnena genom exempelvis sensoriska upplevelser. I en intervju med två barnbibliotekarier berättade den ena bibliotekarien att de ofta lägger fram böcker ur denna hylla under bvc-träffar: "Det är ju ofta de böckerna som vi lägger fram liksom att, de här är det bäst att börja med, de här olika sinnen heter det på vår äppelhylla har vi såna då, där det är böcker som känns och låter och olika material och sånt där. För det ... Det gör ju även den lilla bebisen intresserad" (Ur intervju med bibliotekspersonal på bibliotek B₇)

bisar inte anses vara passiva, utan aktiva, i sitt sätt att förhålla sig till böcker. Det är ett antagande som bygger på bebisens kroppsliga interaktion med böcker och den form av motorisk färdighet som man menar att bebisen tränar upp genom denna. Med tanke på att målgruppen – spädbarn – ännu inte kan avkoda text, blir den här breda förståelsen av vad läsning innebär förstås relevant (Beveridge, 2017). Inom litteratursociologisk forskning används liknande vidgade perspektiv för att beskriva yngre barns läspraktiker, där läsning inte enbart definieras som textbaserad avkodning utan även inkluderar fysiska och auditiva moment, såsom pekbo-kens materialitet, högläsning och lyssnande på ljudböcker (Alaca, 2022; Nordlund, 2020; Steiner & Berglund, 2022). I den subjektso-rienterade läsart som bebisar antas utföra riktas därmed fokus mot en kroppslig och materiell form av läsning som framträder och formas i interaktionen mellan bebis och bok.⁸

Det *subjektsorienterade* i läsarten handlar till stor del om hur be-bisarnas kroppar görs manifesta i läsakten; bebiskroppen antas ut-göra ett medium som möjliggör en förening mellan det lästa ordet (semiotiken) och verkligheten (materialiteten). Översättningen sker i bebisens kroppsliga sensationer, och det är detta som tycks utgöra den specifika läsart som framhålls i läsfrämjarnas arbete med yngre barn. Under gruppintervjun med bokstartare förklarade en av dem att det finns en särskild läsart för de riktigt små barnen, som inte är densamma som många antar är ”vad det är att läsa”:

BOOKSTARTARE: *Jag tycker att det har varit lite svårt att läsa [vid första hembesöket]. Vid det första besöket har jag varit så angelägen om att få ge barnet boken. Därför att det är så härligt att de kan ta den. Och jag kan nästan känna hur lång tid det kommer ta innan den åker in i munnen. Och då har jag känt att, då har jag en jättebra ingång. Alltså, ”nu*

8. Läsartsresonemanget bör här särskiljas från läspraktikbegreppet, som är det begrepp som använts tidigare i boken. *Läspraktiken* inkluderar allt det som omger spädbarnsläsningspraktiken – normer, materialitet, rumslighet, aktörer – medan läsarten är den specifika läsning som konstrueras i själva praktikerna.

ska vi titta på, hur gör barnet när den läser”. För folk har ju en bild av att ’vad är det att läsa’. Alltså vi har alla läst som ett barn, om vi har haft tur och fått böcker. Men vi förstår kanske inte vad det är som händer när ett litet barn får en bok i handen för första gången, för ... För alla är det ju inte första gången, det kan man också se, då kan säga ”ja men ni har ju böcker, jag ser att barnet gör lite annorlunda och så”. (Ur gruppintervju med bokstartare)

Den uppmärksamhet som läggs på bebisarnas sensoriska och fysiska hantering av boken, och som tar sin utgångspunkt i en förståelse om bebisens som ’under utveckling’, handlar i slutändan om att erbjuda barnet böcker för att – som en konsekvens av detta erbjudande – kunna få det att lära sig hantera böcker. Bokhantering ses, mot bakgrund av detta, som en högst materiell händelse som både villkorar och villkoras av bebisens kroppsliga utveckling. Detta synliggörs inte minst i gruppintervjun med bokstartarna som flera gånger omnämnts här. Under intervjun återkom bokstartarna vid ett flertal tillfällen till att prata om barnets utveckling, vilket också hänger samman med upplägget i deras verksamhet: att besöka samma familj då barnet är sex månader och därefter komma på återbesök då barnet blivit elva månader. Det lilla barnets utveckling, särskilt vad gäller bokhantering, är något som sålunda påverkar bokstartarnas bemötande av både föräldrar och barn:

BOOKSTARTARE: *Sen kan jag säga rent egoistiskt att det är jätteskönt att komma på ett elvamånaders, därför att du får lite av ett kvitto. Och man kan se att barnet plötsligt ser bilderna. Och då kan man säga ”titta, ert barn tittar nu, nu fattar den liksom”. Och så känner man att, det var en betydelse ändå att vi kom fastän vi var där i kanske bara tjugo minuter förra gången. (Ur gruppintervju med bokstartare)*

Medan bvc-träffarnas fokus framför allt ligger på språkutveckling tar bokstartarna ett något större grepp om bebisarnas läsupplevelse, för att främja den specifika läsart som bebisens utför. Utöver den språkutvecklande aspekten framhålls den motoriska färdigheten

att *hantera* böcker, som antas samsas med en kognitiv färdighet att *förstå* böcker. Här blir boken i sig ett viktigt verktyg, återigen.

BOOKSTARTARE: *med sex månader, kan jag väl känna att liksom boken är ... när vi liksom berättar eller läser, mer ett medel för oss vuxna att prata med barnet, än att barnet kanske tittar så mycket i boken. Utan vi, jag berättar till bilderna och mamma är med, eller pappa, och det är en enorm fokus. Men det är nog mer fokus på de personerna i rummet än själva boken. Men det är ändå tillräckligt mycket fokus så att vid nån tidpunkt så tar barnet, försöker ta i boken och får den då och börjar tugga på den. Men själva läsningen tror jag mer personen, det är mer jag än boken som är intressant. Men boken finns där, så att vid nån tidpunkt så blir boken också fysisk för barnet, så kan jag säga. Medan elvamånaders, där är boken ett ting som liksom mer är konkret, liksom nånting som barnet jobbar med när vi läser. Och tar i och bankar på.*
(Ur gruppintervju med bokstartare)

Enligt bokstartaren lär sig många barn att boken *är något* som man bland annat kan "banka på". Dessförinnan koncentrerar sig bebis-en framför allt på den person som pratar. I takt med att motoriken utvecklas, utvecklas även bebisens vilja eller förmåga att själv greppa tag i boken och utforska den.

Utifrån den utvecklingsorienterade förståelsen som tillämpas i de verksamheter som studerats, samt dessa verksamheters fokus på att möta och stimulera de kroppsliga sinnena och motoriken hos bebisarna genom böckerna, konstrueras en bebis som är innesluten och kroppsligt isolerad. Bebisen kan varken se särskilt långt eller röra sig från den plats där den sätts eller läggs ner. Den kommunicerar, men inte med ord. Böckerna kan därmed både möta bebis-en där den befinner sig i detta utvecklingsstadium och ge barnet en skjuts framåt rent utvecklingsmässigt.

I de verksamheter och texter som har undersökts i detta kapitel begripliggörs således bebisars läspraktik och boksamvaro utifrån en utvecklingsdiskurs med fokus på kroppsliga sinnen och motorik. Det problem som kan sägas ligga latent i bakgrunden är – för-

utom barns och ungas minskade läsning – föräldrarnas föreställningar om bebisar, böcker och läsning. Snarare än att lyfta boken som ett objekt med hög status vill man, bokstavligen, placera den på golvet. Nästa kapitel handlar mer specifikt om boken som ting och de olika värden som knyts till den i de studerade verksamheterna.

Interludium: Om barns läsning som fysisk hälsa

PÅ EN WEBBSIDA FÖR EN amerikansk, rikstäckande läskampanj som betitlats "Read aloud 15 minutes – Every child. Every parent. Every day" omskrivs kampanjens viktigaste språkrör som läkaren "Dr. John S. Hutton". I egenskap av läkare och expert på barnhälsa påpekar han att högläsning bör ses som en kroppslig angelägenhet. Vi får bland annat veta att Hutton har utarbetat "cutting edge tools such as MRI to explore how home reading environment and interventions promoting reading aloud during early childhood help critical brain networks" (readaloud.org, 2024). På en kampanjbild, utformad för att efterlikna ett medicinskt recept, får vi se att Hutton har förskrivit receptmottagaren att läsa 15 minuter för sitt barn. Förkryssade rutor låter oss även veta att dosen ska fyllas på dagligen, och att det inte finns någon medicin som kan ersätta högläsningen.

Läsning för och med barn och unga ses även med en hälsoorienterad blick i en svensk kontext. I den senaste litteraturutredningen, "Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället" (SOU 2018:57), kan man exempelvis läsa att kommittén som sammanställt utredningen efterfrågar samhällsövergripande insatser för att öka barns läsning, med ett specifikt fokus på att inkorporera hälso- och sjukvården. Liknande de recept som bildligt skrivs ut via den amerikanska läskampanjen "Read aloud 15 minutes" skriver den svenska barnhälsovården i vissa regioner ut så kallade bokrecept till barn som behöver stimuleras språk-

ligt. Dessa bokrecept tas med till biblioteket där bibliotekarier ställer samman den 'läsdos' som efterfrågats från hälso- och sjukvårdens håll. Resonemanget vilar på samma antaganden som i den amerikanska läskampanjen – nämligen att de första åren är av avsevärd betydelse för hjärnans och språkets utveckling (se exempelvis Region Sörmland, 2023).

Läsning och fysisk hälsa är således två aspekter som är intimt förknippade när blicken riktas mot de allra yngsta barnens läs-rutiner och förmåga. Även fysisk rörlighet och läsning görs lika i flera svenska läskampanjer, inte minst Läsrörelsens rikstäckande "Idrott och läsning". I kampanjen engageras idrottsrörelsen i att införa läspausor under träningarna, och i kampanjblad omtalas läsning som (fysisk) träning eftersom läsning bland annat "trimmar en annan del av kroppen som man sällan kommer åt med vanlig träning – hjärnan" (Kulturrådet, 2015, s. 20).

PEKBOKSLÄSNINGENS PRAKTIK

– Ha böcker tillgängliga överallt. Man kan ha ett par böcker i bilen om man har en bil, man kan ha... Se till att ha dem på barnets nivå, att man har en liten möbel eller något sånt där. Vi har boklister, eller såna tavellister ni vet man kan köpa på IKEA, det har vi liksom sittandes på väggen långt ner så att de kan liksom hämta. Fint också att kunna se framsidan, så att man liksom "åh men den" eller "den där", det är lite roligare än att titta på bokryggarna. Så det kan man tänka på, att ha böcker lite överallt också så att de är lätta att "ja men nu, nu tar jag den här, den ligger vid leksakerna, då tar vi en liten pekbok här snabbt och så". Så man får in den vanan. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)

I de studerade verksamheterna konstrueras boken som både kulturell symbol och som ett ting bland andra: samtidigt som den på metaforiskt vis sätts på piedestal som ett verktyg för språkutveckling och kunskap, placeras den bokstavligen på golvet så att barnet kan nå fram till den. Boken tuggas och bankas på; den slits ut och byts ut. För detta syfte har den, för den yngre barnkullen, gjorts i hård och giftfri kartong:

with their smaller size perfect for little hands, thick paper board or cardboard pages ideal for chewing, rounded corners that won't cut or tear, and boxy bindings that can stand up to all manner of abuse, encourage babies and toddlers to develop a love for books in general, while also introducing literacy skills. (Dulemba, 2023, s. 377)

På den svenska marknaden brukar den kallas för pekbok, medan den på engelska framför allt kallas *board book* på grund av sin materiella utformning. I detta kapitel undersöks alltså denna konstruktion – både den materiella och den diskursiva – lite närmare. Det finns forskning om pekboken som fokuserar på hur den har sett ut och hur den har använts i olika tider, men den är inte på något sätt uttömmande. Möjligen kan det ha att göra med att dess funktion inte är riktigt tydlig; det vill säga, det är inte definierat huruvida pekboken är ett objekt som bör studeras som litteratur eller som ett objekt som bör studeras utifrån dess användningsområde som leksak (se exempelvis Apseloff, 1987 och Reid-Walsh, 2018). På samma vis kan man argumentera, utifrån en posthumanistisk hållning, för det nyttiga i pekbokens uppmuntran till oförsiktigt hanterande och tala om den som ett objekt som vilket annat som helst som barnet utforskar, och därmed tar sina första utvecklingssteg mot läsförmåga (Alaca, 2022). Medan en del med andra ord vill betona hur samspelet mellan barn och objekt är en litteracitetspraktik i sig, menar andra att en del pekböcker nog snarare endast är just leksaker och inget annat. I ovan nämnda text av barnlitteraturforskaren Marilyn Apseloff från 1987 skriver hon att vissa pekböcker är "*learning toys that offer the child something more than cardboard to chew on*" (Apseloff, 1987, s. 65) och att många böcker därmed faller mellan kategorierna leksak/litteratur. Apseloff ger en beskrivning av dessa lärande leksaker:

Tundra Books, one of the most innovative of contemporary publishers, has produced three series of BAABEE Books created by Dayal Khalsa. After spending some time observing babies, Khalsa began to develop the first set of four accordion-folded books intended for infants six months (or earlier) to one year. They are offered both as toys and as a developmental aid. The accompanying notes for the parent make several suggestions for play, including hanging the books like a lampshade, stringing them across the crib, and standing them up on a dresser. Variety is stressed: the placement and uses of the books should be changed often. Adults can play hide and seek with the

books, placing an object behind its picture, or the objects depicted (a spoon, teething ring, etc.) can be given to the baby to play with, and the baby's hand or foot can be placed over the corresponding picture to help the baby recognize the relationship. (Apseloff, 1987, s. 64)

Pekboken är i det här fallet en uppenbar hybrid mellan leksak och litteratur. Dess storasyskon, bilderboken, har traditionellt sett inte varit avsedd för de allra yngsta barnens händer. Den hårdare pek-boken utvecklades i takt med barnlitteraturen i övrigt men med enfias mot mitten av 1900-talet (Dulemba, 2023).⁹ Före och jäm-sides kartongboken producerades även tygböcker, åtminstone i en amerikansk kontext. Barnlitteraturforskaren Elizabeth O. Dulemba (2023) skriver att de var särskilt utformade för just barn:

who, Dean [publisher] said, "wear their food and eat their clothes" [...]. They were tough and held up well to rough treatment. These books were closely followed by the American publisher Saalfeld, who claimed that cloth-covered books could "be washed and the colors [would] not run, a child [could] chew them and have lots of fun" [...]. (Dulemba, 2023, s. 379)

Dulemba beskriver utvecklingen av barnboken från "educational, religious, and morally didactic" (Dulemba, 2023, s. 379) till den mer lekfulla boken vi ser idag utifrån barnboksutgivarnas materialmedvetna initiativ. Barnboken har utvecklats mot att det lilla barnet får möjlighet att själv känna på boksidornas ullbollar och pälstofsar. Denna kroppsliga och sinnliga läsning uppmuntras. Utvecklingen betyder också att det allra yngsta barnet har fått status som läsare. *Pekboken* har således en viktig roll i de läsfrämjande verksamheter som riktar sig till bebisar. I verksamheterna tilldelas den en position som stundom utbildande, 'religiös' och moraliskt didaktisk – för att parafrasera Dulemba – och stundom ohelig;

9. Enligt pedagogen och föreläsaren Ann Granberg (1996) publicerades den första svenska pek-boken 1932 och hette *Första bilderboken*.

stundom ovärderlig och stundom utbytbar. Trots, eller kanske på grund av, denna dubbla status tilldelas den även en eventuellt mer övergripande roll som knutpunkt i det nätverk som byggs i syfte att främja bebisars boksamvaro.

Leka med böcker

Det bästa är att läsa varje dag och försöka göra det till en rutin. Kanske vill gosedjuret vara med och lyssna? Man kan läsa på många ställen. På bussen, eller i väntrummet hos doktorn, eller varför inte då man sitter på pottan? Då känns det som om tiden går fortare. (Transkribering av Kulturrådets film *Bokstart: Att läsa för små barn. Film 1/4*)

I det citat som inleder detta kapitel säger en bibliotekarie under en föräldraträff på biblioteket att man bör ha ”böcker överallt”, ”så att de är lätta att ’ja men nu, nu tar jag den här, den ligger vid leksakerna, då tar vi en liten pekbok här snabbt och så’. Så man får in den vanan.” Bibliotekarien pratar här om att boken bör finnas varhelst barnet befinner sig så att den alltid är tillgänglig om det skulle uppstå en spontan lässtund. Att pekboken i exemplet ”ligger vid leksakerna” antyder att den kan ses som just en av alla leksaker, eller att den åtminstone kan positioneras rent rumsligt bland dem. Vid ett annat observationstillfälle informerar bibliotekarierna föräldrarna om samma sak:

Bibliotekarie 1: Det här, när man läser med barn, det kan ju ofta vara så att man tänker att man läser när det är läggdags. Och när det är så här små så blir det ju väldigt många läggdags på en dag, det är ju väldigt bra [skratt]. Men det är ju också så, att ni kan ju läsa överallt och när som helst för barnen. Och just att ha med sig böcker, låna böcker här, lägg i skötväskan och vagnen och ha i bilen, sprid ut böcker, så kan man läsa när som helst. Ibland kanske barnet är för trött för att göra nånting annat, då passar det perfekt att sitta med en bok. Sen kanske barnet är för trött för att läsa precis när det ska sova, då kanske man hellre ska spara det till något annat tillfälle.

Bibliotekarie 2: Och som här har vi böcker för de minsta, de har vi liksom långt ner så att barnen själva kan krypa fram och norpa en bok. Det kan man ju ha hemma också, en korg på golvet eller liksom en låg hylla, där det finns barnböcker. Och just nu, för de allra minsta, de här som är liksom i hård [knackar på boken] kartong, som tål lite mer. Det kan vi ju säga också att de som vi har här på bibblan, vi byter ju ut dem med jämna mellanrum, så de som är på biblioteket här får ni jättegärna låna och åker de in i munnen så gör det ingenting, och går det sönder en sida så säg till oss bara så, gallrar vi det. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 17 maj 2023)

Under en intervju med bibliotekspersonal benämnde en av intervjupersonerna pekboken som leksak, när hon resonerade kring föräldrarnas roll i att introducera böcker för små barn:

BIBLIOTEKSANSTÄLLD: Jag tror att föräldern förstår nog inte riktigt själv, hur viktig föräldern är. Både vad det handlar om att erbjuda böcker, alltså att boken ska vara ett lika viktigt lekredskap som en bil eller ... det ska vara lika viktigt om inte ännu viktigare. (Ur intervju med bibliotekspersonal på bibliotek B5)

Vid de tillfällen då pekböcker omtalas som eller likställs med leksaker monteras deras litterära status ner. Flera av bibliotekarierna som intervjuats och följts i studien har som strategi att tala om pekboken på det här sättet. De menar att eftersom ”många är rädda för att låna böcker för att de är rädda att barnen ska göra sönder dem” vill de betona det som föregående kapitel fokuserade, nämligen att barn ”upptäcker [...] världen genom att bita och tugga och känna och så” (bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B3). Under en intervju med två personer som arbetar med barngrupper på bibliotek resonerades kring hur viktigt det är att informera föräldrar om pekbokens status som leksak:

BIBLIOTEKSANSTÄLLD 1: Vi har lagt fram lite såhär tuggleksaker och ... [skrattar] Det vågar man nästan inte säga men, lite såhär tugg ... Lite såhär plockgrejer och lite böcker

och sånt som barnen kan då, liksom ... Ja men verkligen bjuda in till att de tar steget från sina föräldrar, liksom rör sig i rummet på egen hand.

BIBLIOTEKSANSTÄLLD 2: Precis. Vi vill ju liksom signalera att det inte gör något, för så är det ju när man kommer hit med sitt barn som vanlig besökare också, att det inte gör något om de pillar på saker eller liksom, tar i saker eller stoppar böcker i munnen och sånt. Vi vill liksom uppmuntra det, så vi brukar ha en hel radda med pekböcker och ja, lite andra grejer som kan vara kul att pillra på liksom. Kanske också att bebisarna blir lättare ... alltså det är ju ändå en stund vi sitter där, så att de får nåt att interagera med. (Ur intervju med bibliotekspersonal på bibliotek B5)

Flera påpekar också att tillgängligheten är central, exempelvis genom att ”ha böckerna på golvet, så att de kan hämta sina själva” (bibliotekarie under byc-träff på bibliotek B3). Bokens position på golvet eller bland leksakerna argumenteras således vara viktig av både tillgänglighetsskäl och för att möjliggöra spontana stunder av boklek.

Det tuggande, bankande och kastande av pekböcker som bibliotekspersonalen uppmuntrar bör dock förstås i relation till den andra sidan av (pek)boken som förs fram. Medan pekboken främst likställs med en leksak eller *ett ting bland andra* som kan hanteras ovarsamt, så pågår ett parallellt samtal om läsningens och litteraturens vikt. I många fall hanteras denna statusförskjutning främst i relation till kapitelböcker som läses när barnet är äldre, men den närvarar även i talet om bebisars läsning av pekböcker. I detta tal konstrueras dock pekboken främst som ett verktyg eller ett medel för andra väsentliga processer i det lilla barnets liv.

Pekboken som medel

Det finns tre viktiga förhållningssätt då man läser högt för ett barn, för att skapa förståelse hos barnet. För det första, att man kopplar bilden till barnet själv. ”Titta, en likadan boll som du har!” Ett annat sätt är att koppla till händelser

som barnet varit med om. ”Kommer du ihåg när vi åkte ett sånt tåg?” Ännu ett annat sätt är att jämföra med andra böcker. ”Åh, en sån liten apa läste vi ju om förra veckan. Kommer du ihåg det?” (Transkribering ur Kulturrådets film *Bokstart: Att läsa för små barn: Titta! Film 3/4*)

Medan pekboken å ena sidan konstrueras som en leksak som ska ’slitas med hälsan’, så konstrueras den även parallellt som (för)litteratur på så vis att den tänks fungera som en introduktion till (annan) litteratur och (andra) böcker. Pekboken blir därmed marginellt intressant som litteratur i sig själv – den fungerar framför allt som en leksak som hjälper bebisens att öva upp den motoriska och mentala förståelsen för bokhantering. Däremot blir pekboken ytterst relevant av andra orsaker som går bortom dess funktion som leksak, i det att den antas kunna utgöra ett verktyg för att ge bebisens kroppsliga och psykologiska utveckling en skjuts framåt. Detta antagande utgår inte från pekbokens materiella egenskaper (som ju bland annat hjälper bebisens att öva på bokhantering) utan snarare på det innehåll som ibland kan ses i pekboken. Pekbokens litterära kvaliteter handlar framför allt om att låta bebisens förstå att det som gestaltas i bild i boken också finns i bebisens närhet – nappen i boken existerar också i verkligheten, liksom nappflaskan och snutten. Den utvecklingsorienterade diskursen kring bebisens sinnen (som omskrevs i föregående kapitel) får här ytterligare en tillämpning utifrån pekbokens innehåll. Då bebisens i den utvecklingsorienterade diskursen konstruerades som en sluten enhet, bland annat på grund av att sinnen och motoriken är outvecklade, möjliggör här pekboken ett uppluckrande av isoleringen:

Bibliotekariernas introduktionsföreläsning börjar lida mot sitt slut och bebisarna i rummet gnyr, hostar, jollrar och låter mer än i början av träffen. De börjar kanske bli rastlösa eller hungriga. Bibliotekarierna ser detta. Förmodligen för att kunna visa hur boken kan stötta språkutvecklingen och hur detta således kan vidga bebisarnas universum, börjar den ena bibliotekarien läsa högt ur en bok. Det är dock inte en pekbok, men den riktar sig till de yngsta av de

barn som just ska lära sig prata. Bibliotekarien bläddrar i boken och visar upp boksidorna för bebisarna i rummet.

– I början av barnets liv, så börjar det med ett ”O”, ”oooo”, ”Bo”, här är Bo.

Hon bläddrar i boken, visar upp det nya uppslaget för bebisarna som för stunden verkar nöjda igen.

– ”Ooo viiii, iiiiii” och då är allting nära, nära nära. Men sen växer världen. ”mamama, mapa, papapa, lampa”. Och då finns det ju nånting utanför det här trygga, ”ååå gågågå, natt, dag, katt, jag”.

Bibliotekarien vänder sig till föräldrarna igen.

– Ja, ni ser, nu kommer det massa ord som barnet får lära sig här. ”mumsa, vassa saxen, ajaj”. Och här kommer bussen, farmorbussen, ”är den blå, tjugo ska det stå på den, alla molnen är grå, kanske kommer regnet sen”. Och en hund är inte bara en hund utan den kan ju ... var finns den nånstans ... här. Kolla, ”pudel, schäfer, bordercollie”. Så hunden är inte bara ”vov”, utan den kan ju vara schäfer och bordercollie och tax, så lär man sig massa nya ord. Och när barnet får läsa, och får öppna en bok, så finns det ju en hel fantasivärld i boken också. Och så växer barnets värld, i takt med språket. (Ur fältanteckningar, bibliotek B2, 20 april 2023)

Även genom de andra böcker som används under bvc-träffarna och som i de flesta fall är pekböcker görs hela tiden kopplingen mellan bildspråk och verklighet. I flera fall görs den genom att nyttja just det som framkommer i den utvecklingsorienterade diskursens framställning av bebisens – att den är *i sin kropp*, omsluten sig själv; den ser inte så långt, den kan ännu inte krypa i väg. Genom att luta sig mot denna utvecklingsdiskursiva konstruktion av bebisens och i syfte att lära bebisens att koppla bild till verklighet nyttjas alltså de sensoriska och kroppsliga erfarenheter som bebisens antas uppleva.

Pekboken som knutpunkt

Jag har tidigare resonerat kring hur pekboken är en hybrid mellan leksak och litteratur, och hur denna hybriditet också befästs under de observationer och intervjuer som genomförts under fältarbe-

tet. Jag har vidare resonenerat kring att pekboken med sin hybridkaraktär ofta fungerar som en förmedlare mellan bild/ord och bebisens kropp eller närmaste miljö utifrån ett avstamp i en utvecklingsorienterad diskurs där bebisens konstrueras som en insluten enhet. Tydligast under de observationer jag gjort är dock att pekboken tycks fungera som ett sammankopplande objekt mellan biblioteket och hemmet. På grund av dess status som både leksak och litteratur kanske man som förälder vågar närma sig den, samtidigt som man också förstår vikten av den. För samtidigt som bibliotekspersonalen betonar pekbokens ena syfte – att den kan bitas i, kastas omkring, slitas i, trummas på – betonar man också gärna barnlitteraturens roll i övrigt. En bibliotekarie pratade om det på följande sätt för en föräldragrupp:

– Och kanske inte för de allra minsta, men sen när de kommer upp i åldrarna så är böcker liksom ett bra sätt att se andra delar av världen, alltså... andra barns perspektiv. att man liksom lär sig att bli en bättre människa, en liksom... en medmänniska. Man får läsa om ett barn som kanske har det svårt och så "oj, men vad jobbigt" och så får man läsa om hur ledset det barnet är, och då händer det ju nånting med oss som människor. Så det är också nånting det här, att ta del av andras perspektiv. Men det kan ju också vara igenkänning. "Ja men så där, jag har också känt mig så där ledsen, precis som det barnet i boken". Och då kanske det kan hjälpa till att barnet själv kan sätta ord på sina känslor. Det kan också vara att man... att man använder det i familjen, att "nu behöver vi prata om... nu har vi sorg, till exempel, i familjen, det kanske är svårt att bara börja prata om det, men vi kanske kan närma oss det genom en bok, vi läser om den här, morfarn som har dött i boken", och så kan vi liksom, visst det händer i boken men det rör ju oss också. Men att man liksom kan ... förankra det i en bok då, så man liksom kan närma sig de här svåra ämnena. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)

Här konstrueras boken, även om det primärt inte är pekboken som avses just här, som ett objekt som kan koppla det inre känslolivet till den yttre världen och vice versa. Genom böckerna kan

man få syn på sig själv och andra och därigenom bli en ”bättre människa”. Bibliotekarierna under denna bvc-träff pratade vidare om att böcker kan användas för att förbereda barnet på att det ska få ett syskon exempelvis:

– Vad händer med bebisen i magen? Verkligen från när den ligger där, tills den kommer ut, och hur kan det vara när den kommer ut. Kan det vara lite... stökigt och bråkigt men roligt, och mysigt och så. Så att de liksom, kan uppleva det genom böckerna. Det kan ju också vara, ta bort nappen. Då kan vi läsa om det hur det kan vara att ta bort den eller potträning. Alltså, det mesta, i livet. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)

Boken har med andra ord flera funktioner som ges uttryck under bibliotekens bvc-träffar: den är en leksak, den är litteratur, den är språkutvecklande, den är (motoriskt) kroppsutvecklande, den är till för bebisen, den är till för föräldern, den knyter kroppsliga sensationer till språk, den knyter känslor till språk, och den knyter biblioteket till familjen och familjen till biblioteket. Boken blir på så vis det objekt som förmedlar både relationer och sensationer. Denna egenskap av hopsamlande som boken har är också något som betonas i de studerade verksamheterna, inte minst utifrån dess funktion som anknytningsverktyg mellan förälder och barn (vilket den sista delen i denna bok handlar mer om).

Pekboken som kvasiobjekt

På något sätt fascinerar jag av hur bibliotekspersonalen på flera ställen jag varit lägger fram pekböcker på golvet inför bvc-besöken. Ibland har jag fått känslan av att de lägger böckerna mellan sig själva och bebisarna i syfte att locka bebisarna närmare. Eftersom bebisarna är så pass små är det förstås allra mest ett framlockande av föräldrarna, men när föräldrarna väl har tagit sig fram till golvet där böckerna ligger så läggs böckerna antingen i handen på bebisen eller framför deras synfält. I och med det har både bebis och förälder förflyttat sig från eventuella bänkar eller stolar, ner på golvet

närmare bibliotekarierna. Det går nog att tolka denna uppmuntran till rumslig förflyttning på flera sätt. Å ena sidan kan den tolkas utifrån något som många bibliotekarier och annan bibliotekspersonal har pekat på under fältarbetet, nämligen att föräldrar ibland är ängsliga kring bokläsningens 'hur' och 'när' med så pass små barn. I det fysiska närmandet kring pekböckerna på golvet rivs en eventuell mur mellan biblioteket och föräldrarna. Å andra sidan kanske det just är det nyfikna närmandet som är poängen, och pekboken som är huvudakten. Pekboken manifesterar biblioteket som litterär plats, men samtidigt även bebisens som icke-litterärt subjekt. Pekboken är i sin hybriditet fulländad som sammankopplare av olika världar; den bryter ner dikotomierna kropp/sinne, litterärt/icke-litterärt. Kanske bryter den även ner dikotomin objekt/subjekt, i och med att den verkar skapa både yttre och inre rörelse i rummet. (Reflektioner från fältet, nedskrivna i maj 2023)

Som omnämns i ovanstående reflektioner från fältet skapar pekboken rörelser i rummet: det är föräldrarnas och bebisarnas nedflyttning till golvet, det är bibliotekariernas uppslagsvisande *nära nära*, bebisarnas uppspärade ögon, det är affektiva rörelser mellan och inom personerna i rummet, och det är bebisens motoriska rörelser med boken i hand – trummandet, bitandet, bläddrandet. Pekboksläsningen ingår således i en praktik med fokus på kroppslighet och materiella förbindelser, och pekboksläsningens praktik är både bokleken och de relationella band som knyts i och med denna lek. Den förmår både förälder och bebis att utföra särskilda rörelser – att knacka, att bläddra, att peka – vilka kan ses som praktiker med grund i uppfattningar om motorisk läsutveckling, det vill säga ett första steg mot att lära sig hantera boken som sig bör. Observationerna ovan, om hur pekbokens utformning och position monterar ner ett flertal dikotomier både under biblioteksbesöken och i bibliotekspersonalens tal om den, samt hur den – när den förflyttas – orsakar förflyttningar i rummet, påvisar att den i sig själv både är ett objekt och ett subjekt. Med detta menar jag att den, i förflyttningen runt i rummet, både *omvandlas* av dem som förflyttar den och *omvandlar* dem som förflyttar den. Den är, med ett begrepp från aktör-nätverksteori, ett *kvasiobjekt* (Latour, 2012;

2017) –ett *objekt* som cirkulerar mellan aktörerna i rummet och som materialiserar *idéer* om små barns läspraktiker och utveckling (Jackson, 2015). I sin förmåga att både omvandla och omvandlas blir därmed uppdelningen mellan objekt och subjekt, material och idé, natur och kultur, irrelevant i blicken på pekboken: dess hybriditet är en del av dess själva substans. När den flyttas runt i rummet, som en sorts nod eller knutpunkt som samlar dessa personer runt sig (bebisar, föräldrar, bibliotekarier, bvc-sköterskor), blir den läst och lekt med och samtidigt kringflyttad mellan olika händer och ögon hos människor som alla tar intryck och påverkas av den. Den ger upphov till vissa rörelser (att bläddra, att knacka, att trumma, att ljuda) och den etablerar det kollektiv som samlats på bibliotekets barnavdelning; den kopplar samman förälder och bebis i enstaka stunder av kommunikation samt biblioteket och föräldern genom sitt hybridmässiga utbildnings- och underhållningsvärde (Jackson, 2015; Serres, 2007).

Genom att pekboken etablerar och skapar de relationer som finns i rummet, och därmed positioner mellan olika aktörer, så är den även subjektsskapande. I relation till pekboken blir bebisens således konstruerad som *blivande* eller *förlitterär* utifrån de förhärskande uppfattningarna och blicken på bebisens som (både mentalt och sinnesmässigt) *under utveckling* och motoriskt oduglig i bladbläddrande (Andersson, 2024). Det förlitterära subjektet, vars specifika läsart består i att nyttja kroppen för olika sensationer av och ljudskapande med boken (att känna, trumma, bita), etableras sålunda i de verksamheter som arbetar läsfrämjande med sikte på de allra yngsta och deras föräldrar. I nästa bokdel utvecklas analysen av de objektrelationella aspekterna av spädbarnsläsning, utifrån en blick på barnbiblioteksrummets materiella och affektiva utformning.

II

DISPOSITIONER

RÖRA SIG BLAND BÖCKER

Det är en besöksrik stund på pekboksavdelningen. Överallt finns barn: stora och små barn, krypande och springande barn, magliggande och ryggliggande barn, läsande och lyssnande barn. Föräldrar som försöker hålla nere ljudnivån, som viskar och vinkar åt sina barn att komma till soffan så de kan läsa tillsammans. Två lite större barn, kanske tre–fyra år, som skrattar och jagar varandra runt soffhörn och bokhyllor. Två händer i luften från en mamma som försöker fånga in ett av de kringspringande barnen men inte lyckas. Samtidigt: en bebis har lyft sig upp mot ett av boktrågen och kastar böckerna i det ner på golvet. Hens pappa ser inte det. Han sitter och pratar med en annan pappa. En skylt skvallrar om att den där nonchalansen inte är riktigt godtagbar i biblioteket. Den sitter på väggen rakt framför pappan: ”Vänligen städa undan efter era barn”. Bebisen fortsätter att kasta ner pekböcker på golvet. Snart ser pappan och går bort till bebisen och lyfter tillbaka några av böckerna i tråget, frågar om bebisen vill titta i en, går tillbaka till soffan och fortsätter samtalet med den andra pappan. (Ur fältanteckningar, bibliotek B6, 13 maj 2023)

Vid flera av de observerade föräldragrupsbesöken inleds besöket med en rundtur på biblioteket. Den biblioteksanställda som håller i träffen pekar mot toaletter med skötbord, bord för mellis-stunder och mjuka mattor för de yngsta, tråg med pekböcker och soffor för tillsammansläsning. Många pratar med föräldrarna om att biblioteket är en plats att vara på tillsammans med sitt barn. ”Det här är ju en plats att vara även om man inte lånar böcker, det måste man ju inte göra” säger en bibliotekarie i början av en av

träffarna. ”Man kan ju komma hit och hänga. På den här ’mjuka mattan’-avdelningen. Med skötbord och allt sådant runtomkring.” Under samtliga besök inbjuds även föräldrarna att stanna kvar efteråt – att vila, läsa och lära känna biblioteksmiljön tillsammans med sin bebis. Budskapet är tydligt: biblioteket är en plats för alla, inte minst för de allra yngsta barnen.

Att biblioteksrum utformas för att passa de allra yngsta barnen är ett förhållandevis nytt fenomen i västerländsk kontext. I förordet till boken *Engaging babies in the library* från 2016 skriver bibliotekarien Virginia A. Walter om hur man året innan kunnat läsa i *New York Times* om det ökade antalet bebisar på bibblan: om hur ”enhanced storytimes for young children are part of a nationwide phenomenon of libraries transforming themselves into learning centers,” och om ”library clerks pressed into duty as stroller parking attendants” (Walter, 2016). I samma bok skriver författaren och bibliotekarien Debra J. Knoll: ”It wasn’t very long ago that, as a matter of policy, a child needed to be able to write his full name in order to be issued a library card. Now, some libraries are inviting newborns to acquire one” (Knoll, 2016, s. 1).

I en annan bok med amerikanskt perspektiv, *Babies in the library!* (2003), skriver bibliotekarien Jane Marino om hur man kan utforma biblioteksavdelningar för noll- till ettåringar i en tid då bibliotekets fokus på bebisar var ännu mer av ett nytt fenomen. Hon skriver bland annat att bebisrummet förstås ska inredas med pekböcker, men eftersom ”babies are born music lovers” (Marino, 2003, s. 7) bör det även finnas kassettband och cd-skivor med lämplig musik. Marino skriver att det viktigaste dock är att rummet signalerar till föräldrar och bebisar att de är välkomna:

Is it easy for them to get strollers and carriers in and out the door? Are there chairs for both parents and tots? Is your board book collection easily accessible to young hands? Is your picture book area somewhat separated from the rest of your children’s area so parents and caregivers of babies and toddlers will feel comfortable enough to let their children play and interact without fear of being a disruption? Do you have lists of books on issues important to parents,

such as new baby in the house or starting school? Do you have information on other programs for babies and toddlers in your town as well as information on nursery schools or head start programs? Do you have baby-proof toys and a safe area in which to play with them that has no sharp edges, exposed outlets, or small items that can go into baby's mouth? The atmosphere you created will go a long way to say to parents and their babies, "You're welcome here. This is your library." (Marino, 2003, s. 7)

Även i svensk kontext har bebisfamiljernas inträde på biblioteket synts. I en forskningsrapport om skapandet av ett barnbibliotek skriver forskarna Barbro Johansson och Frances Hultgren (2018) om hur man sökte skapa en "möjliggörande miljö" i barnbiblioteksrummet, ett begrepp som innefattar "både rummets utformning och den barndomssyn som präglar rummet och dess aktiviteter":

De mjuka mattorna, leksakerna, de lågt placerade hyllorna och glastrutan som går ända ner till golvet visar att barnbiblioteket är ett rum där även de allra yngsta kan delta, i betydelsen röra sig fritt och undersöka och leka med tingen. Det är också ett rum för barnens vuxna, som kan hjälpa barnen att plocka ner saker som finns utom räckhåll, tillhandahålla bärhjälp, inspirera till upptäckande och hålla ett vakande öga på dem. (Johansson & Hultgren, 2018, s. 27)

Att formge ett rum som är särskilt tillägnat barn under ett år, eller *pre-walkers* som Marino benämner dem, handlar i mångt och mycket om praktiska bekvämligheter: barnvagnsparkering, sittplatser för både vuxna och bebisar, bokhyllor eller boklådor på bebishöjd, ofarliga hörn och barnsäkrade eluttag. Enligt biblioteksforskarna Alistair Black och Carolyn Rankin kan man sedan 1980-talet och framåt se hur barnbiblioteket utformats i enlighet med idéer om biblioteket som en säker plats (*safe space*) där familjer kan socialisera och slappna av. Black och Rankin menar att en övergripande samhällelig hemskapartrend har spillt över på designen av offentliga platser:

The domestic influences on public-space design have also been evident in libraries, which have sometimes been called "living rooms in the city". The children's library has clearly absorbed these domestic design tendencies, reflecting the concern for the family, and especially young children [...]. (Black & Rankin, 2012, s. 32)

Vidare menar Black och Rankin att barnsektioner på bibliotek utformas i enlighet med familjekonsumtionsmönster i populärkulturen – en typ av 'McDonald's-fiering' av barnbiblioteksrummet (Black & Rankin, 2012, s. 32). De skriver:

Just as in the sphere of the McDonald's hamburger chain, food is seen as entertainment and the restaurant as play area, so also in the environment of the children's library the semiotics of its design components has to a large degree been that of *playground* – the reading and educational equivalent of fast-food restaurant. [...] In addition, in aping the McDonald's look, the children's library is buying into the former's status as a signifier of modernity, social relevance and contemporary appeal. (Black & Rankin, 2012, s. 32)

Forskarna hämtar ett exempel från danska Århus: ett bibliotek där barnavdelningen söker efterlikna en lekplats. På en bild bifogad i forskningsartikeln kan man se bokhyllor längst väggarna i ett i övrigt stort och öppet rum som är byggt i olika nivåer och med anvisade ytor för rörelselek.

Att barnbiblioteket utgör ett rum för både lek och förkovran (helst på samma gång?), manifesteras sålunda i dess utformning. I det här kapitlet utforskas några av de biblioteksrum som är ämnade till de allra yngsta barnen. Syftet med kapitlet är att undersöka barnbibliotekets materiella arrangemang med fokus på de rörelser som detta arrangemang bidrar till: att förflytta böcker och andra objekt, att krypa mellan hyllorna, att kika fram bakom en hylla, att lägga sig i kuddgropen, att bläddra i böckerna. Utifrån aktör-nätverksteorins topologiska angreppssätt (Law, 1999, s. 6), med särskild betoning på dess kartläggande funktion, undersöks hur idéer

om spädbarnsläsning materialiseras rumsligt (Kraftl, 2006) och hur rummets olika attribut skapar ramar eller gränser för, samt förankrar betydelsen av, de objekt och kroppar som rör sig och flyttas runt i rummen (Law, 1999; Ormalm, 2021).

Det som undersöks här är med andra ord de 'objektrelationer' som biblioteksrummen uppstår genom. Detta innebär en undersökning av rörelsemönstren hos de kroppar som rör sig i rummen, men även rörelsemönstren och positionerna hos de objekt som existerar där. Jag hämtar stor inspiration från det forskningsområde som kallas barndomsgeografi, där man genom att införliva rum och plats som teoretiska (och empiriska) begrepp i barndomsstudier har undersökt materiella aspekter av att 'växa upp' (Holt, 2013; Horton & Kraftl, 2006; Kraftl, 2006). Med ett fokus på de allra yngsta barnen tittar jag alltså på materialiseringen av idéer om spädbarnstid och spädbarnsläsning. Jag startar undersökningen i utformningen av ett specifikt barnbibliotek.

Diskursiva arrangemang i barnbiblioteket

Idén med ett barn-och familjebibliotek i modell 300 m2 var att skapa ett resurssnålt alternativ för en viktig målgrupp. Ett försök att snabbt kunna etablera fler mötesplatser för barn och mammor/föräldrar. Biblioteksutredningen (2020) föreslog ett barnbibliotek på Opaltorget som ett första försök men skriver också att Norra Biskopsgården skulle behöva ett liknande bibliotek. Det gäller även områden som Gårdsten och Lövgärdet. Det är framförallt mammor/föräldrar med små barn som skulle ha störst nytta av ett bibliotek på gångavstånd. En grupp som inte är så lätttrörlig och har svårt att ta sig längre sträckor. Även för de lite större barnen skulle ett bibliotek i närområdet göra det möjligt att ta sig till biblioteket på egen hand. (Lundgren, 2020, s. 28)

I *Fördjupning Biblioteksutredningen 2020* skriver utredare Elisabeth Lundgren om behovet av ett barnbibliotek i en förort till Göteborg. De argument som används för ett öppnande av ett sådant

bibliotek på Opaltorget i Tynnered framläggs med betoning på potentiella sociala och geografiska (goda) effekter. Ett barnbibliotek i ett område med många barn, dessutom i ”ett av polisens utpekade särskilt utsatta områden” men med närhet till ”småhusområden med en annan socioekonomisk befolkningssammansättning” skulle kunna leda till ”ökad integration och förståelse [de olika socioekonomiska grupperna] emellan” (Kulturnämnden, 2020, s. 3). Samtidigt betonas vikten av närhet till biblioteket, särskilt för barnen i området, i kulturnämndens svar på en återremiss gällande biblioteksutredningen:

Sammanfattningsvis bedömer förvaltningen att det finns ett stort behov av ett bibliotek på Opaltorget och då företrädesvis med barninriktning. Det finns idag inte något bibliotek inom SDF Västra Göteborg, och Västerleden gör att det inte finns naturliga gång- och cykelvägar till Frölunda Torg där närmsta bibliotek finns. Bedömningen att prioritera Opaltorget framför andra platser görs utifrån befolkningens sammansättning, utökningen av bostäder och övrig service som koncentreras till torgmiljön, samt avsaknaden av bibliotek såväl i närområdet som i omgivande bostadsområden (Kulturnämnden, 2020, s. 5).

I de politiska besluten kring öppnandet av ett barnbibliotek på Opaltorget görs således ett flertal geografiska poänger: det handlar om socioekonomisk bostadssegregation, om cykel- och gångvägar, om bostadsområden under uppbyggnad och om en motorled som hindrar tillgången till böcker för barnen i området. Ungefär tre år efter utredningen öppnas så Opaltorgets bibliotek med inriktning på barn 0–12 år.

Biblioteket på Opaltorget är inrett med mjuk matta och mjuka pastellfärger. Det finns, utöver sektionen för de allra yngsta barnen, ett bord där man kan pyssla, en mikro att värma barnmat i, en läs- och bokhörna för de lite äldre, spel och maskeradkläder. I sektionen för de yngsta barnen finns låga bokhyllor med pekböcker (se bild på s. 76), sensoriska väggprydnader som är lätta att nå för en bebis, krypgångar och halvvägar som gör det möjligt för

en förälder att se sitt krypande barn från alla håll (se bild på s. 76). Bebisarna kan läggas överallt på golvet, som ju består av en mjuk matta, eller krypa omkring på egen hand.

Opaltorgetts bibliotek är, som nämnts, ett bibliotek helt tillägnat barn och deras föräldrar. I de allra flesta fall består lokal- och stadsbibliotekens målgrupp av samtliga invånare i ett område eller en stad. Utöver sektionsindelningar i bokgenrer och andra medietyper har de flesta även en barnavdelning. Både de specifika barnbiblioteken och de integrerade barnavdelningarnas utformning är, precis som Black och Rankin (2012) beskriver och som nämndes inledningsvis, ett rum som karaktäriseras av mjukhet och lugn. Det har även fått en mer central position på biblioteket, eller på de olika biblioteksfilialerna, de senaste åren. Under en intervju med två anställda vid ett stadsbibliotek i Västsverige reflekterades kring biblioteksrummets transformation det senaste decenniet, med dess ökade betoning på barn:

BIBLIOTEKSANSTÄLLD 1: Det hände ju någonting där för ungefär tio år sedan. Då flera bibliotek började göra om sina miljöer, så att de verkligen skulle vara tillgängliga för barn från noll och uppåt. Så att det där att kunna ta av sig skorna, kunna släppa ner sitt barn på golvet, och där man ... Ja, men där man verkligen är, hela miljön är för små barn.

BIBLIOTEKSANSTÄLLD 2: Ja men det är väl en sån utveckling som man har kunnat läsa om liksom att, nu ligger många barnavdelningar liksom längst fram i biblioteket, eller det är det första man möts av kanske. Och förut var det i ett hörn liksom. Så det är ju lite så här också att man ser [barnavdelningen] med glasväggarna där, bakom receptionen redan. (Ur intervju med bibliotekspersonal på bibliotek B5)

Det hem- och familjefokus som Black och Rankin (2012) menar präglar det nutida barnbiblioteksrummet syns alltså även i de bibliotek som tar emot bvc-arrangerade föräldragrupsbesök. Hem- och familjekaraktären är både visuell (mjukt pastellfärgad, ombonad, dov belysning), materiell (soffor, mattor, barnsäkrad) och diskursiv (beskrivna som mysiga, mjuka och bekväma). När

Opaltorgets
bibliotek,
sektionen
för de yngsta
barnen.

bibliotekarierna under föräldragruppsträffarna visar föräldrarna runt, eller när de pratar om barnavdelningarna under intervjuer, rör de sig diskursivt kring ett privat- eller hemgörande av det offentliga genom biblioteksrummet. Under en intervju med två biblioteksanställda med fokus på barngruppen beskrevs bibliotekets sagorum på detta vis:

BIBLIOTEKSANSTÄLLD: ett väldigt mysigt rum som har liksom, speciell belysning och stjärnhimmel och ... så har vi lagt ut mattor och så där. Så det är ganska dov belysning och ja, det uppmuntrar ju till mys liksom. Och så sitter vi ju där på mattorna med föräldrarna och barnen. (Ur intervju med bibliotekspersonal på bibliotek B5)

Det är inte alla bibliotek som har ett sagorum, men i de fall det finns ett sådant utgör det den mest konkreta gränstrakten mellan hemvant och offentligt. Detta blir inte minst tydligt under en observation av en föräldragruppsträff på ett stadsbibliotek:

Det är föräldragrupsbesök på ett bibliotek i en kuststad. Jag sitter i bibliotekets sagorum tillsammans med en bibliotekarie, tre bebisar och fyra föräldrar. Bibliotekarien har just bett om att få se bebisarnas ansikten eftersom hon vill visa dem böckerna. De är bara två-tre månader gamla. En mamma lägger ner sin bebis på en av filtarna som bibliotekarien och jag just lagt ut på golvet. Vi har även lagt ut kuddar på bänkarna längs den krökta väggen. Det är ett ganska kallt rum, åtminstone i relation till alla de andra sagorum jag besökt under fältarbetet. Väggarna är vita. Golvet är klätt med en matta med kort, sträv lugg i grått. Bänkarna är stumma och hårda. Eftersom rummet också är ganska stort sitter bibliotekarien med flera meters avstånd från föräldrarna och bebisarna. Det finns således ett visuellt avstånd mellan biblioteksrummet och bibliotekarien respektive spädbarnsfamiljerna.

Efter en stund av boktipsande och högläsning berättar bibliotekarien om bibliotekets utformning. Hon berättar om att biblioteket är en del av ett kulturhus och om hur man lättast hittar böcker. Snart berättar hon om rummet som vi sitter i:

– Och från början har det här varit en sagogrotta. Har nån varit här inne? När det var en sagogrotta? Ingen? Det var som en skog alltså, så att man gick in i en grotta, inne i, ja, ett inre berg då. Och, men, och sen åren går, grottan börjar krackelera, ni vet. Det var ju gjort av papiér maché mycket, och bänkar. Ja, men den stubben är kvar, utvändigt är det också kvar och dörren är kvar och nu är det ett tillgängligt rum. Så att alla kan ta sig in här då. Så att. Och sen har vi [ohörbart], dämpa ljuset lite. Så är det. Och numera heter det träkojan, den heter inte grottan, utan nu heter det här rummet träkojan. Och det fick barnen vara med och rösta fram. (Ur fältanteckningar från bvc-träff på bibliotek B3)

Bibliotekariens berättelse om sagogrottan, och min egen fysiska upplevelse av den, gestaltar på något vis den bräckliga föreställningen *om det hemlika i det offentliga* som man vill få barnbiblioteksrummet att vara. Här har papiér machén börjat krackelera; den gulnade institutionsväggfärgen har kommit fram och den gamla stubben står som en relik på den praktiskt ljusgrå heltäckningsmattan. Här krävs att man bonar om innan bebisarna kommer – kastar filtar på golvet och lägger stora färgglada kuddar på bänkarna, dämpar belysningen och rullar in den lilla vagnen med pekböcker. Det institutionella är på så vis mer närvarande här än i många andra sagorum jag besökt. Träkojan, som den numera heter, skvallrar om skattepengar och prioriteringar. Det är en ganska stor kontrast gentemot Opaltorget's nylagda pastellfärg och fluffiga mattor.

Om sagorummet på biblioteket i kuststaden visade att det finns en tydlig gräns mellan vad som är offentligt och vad som är hemlikt, så har andra biblioteks sagorum lyckats med det omvända: de visar sällan att gränsen finns – de existerar i gränstrakten och formas utifrån den. De är *både* offentlighet och hemmavid, *både* politik och förtrolighet. I sagorummet vävs dessa, ofta olikgjorda, världar samman. Denna sammanvävning kan sägas pågå i sofforna utanför sagorummet likaså, men där finns fler saker som skvallrar om offentligheten. I sagorummet finns förmodligen en Exit-skylt men i övrigt är det mjukt, dovt och varmt. När man stänger dörren om sig (de flesta sagorum har en dörr) har sagorummet lyckats införliva det intima i det allmänna.

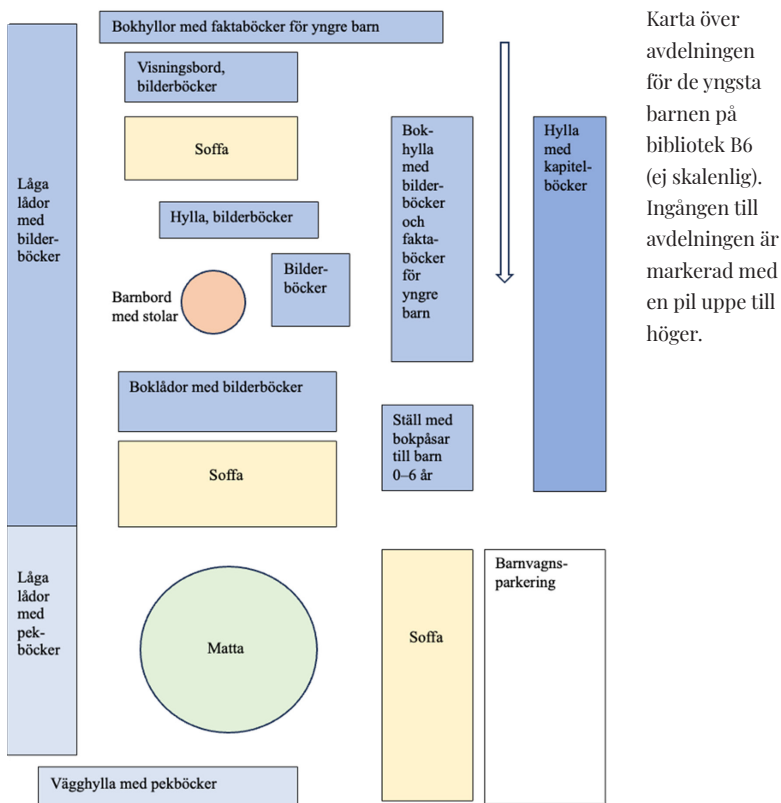
Barnavdelningens topologi

Ute i barnavdelningen är det, som nämnts, lite mindre privat. Här strosar bibliotekarier kanske omkring och lägger böcker på sin rätta plats, står och knappar på ett tangentbord, talar lågt med en kollega, säger till ett omkringspringande barn att "inte springa på biblioteket". Här finns, ibland, stora glasväggar som gör andra delar av biblioteket väl synliga inifrån och barnavdelningen synlig utifrån. Här finns skyltar med klassifikationskoder (pekböcker, bilderböcker, kapitelböcker), en skylt för "skogräns" (om man ska gå på mattorna) och hemlånsskannrar (med återlämningsfack).

I de flesta bibliotek är det bokhyllorna, eller boklådorna, som utgör gångvägar mellan de olika sektionerna. På bibliotek B6 (se karta på s. 80) kommer man in i barnavdelningen från en korridor kantad av bokhyllor. För att komma till sektionen för de allra yngsta barnen behöver man, sannolikt, parkera barnvagnen längst in. Vid kortsidan av rummet finns soffor, en mjuk matta och pekböcker. Rummet blir sedan gradvis mer och mer riktat till äldre åldersgrupper: från pekböckerna och "mjuka mattan" till bilderböckerna och barnbordet med stolar i miniatyr. Längst bort i rummet finns bilderböcker med fakta om dinosaurier och andra ämnen. Om man står vid visningsbordet högst upp i bild och sneglar till höger hittar man tonårssektionen. Barnavdelningen på B6 är, med andra ord, kronologiskt utformad. Med start i pekbokssektionen med små bebisar kravlandes på mage på mattan, eller kanske ståendes vid den låga pekbokshyllan, kan de med stigande ålder gå bort till boklådorna och få tag på bilderböcker med mjuka blad och mer text. De något äldre kan sätta sig på en stol och själva bläddra i en bok som de lägger på det lilla bordet framför sig, och som uppenbarligen inte är avsett för vuxna. När tonårstiden kommer och allt blir lite mer privat kan man gömma sig bland trånga hyllor och kuddar i den mörka sektionen med böcker för de ännu äldre.

På ett annat bibliotek, kartlagt på s. 81, är pekbokssektionen lite mer avskild från det övriga rummet, även om den ligger mitt i. Sektionen omgärdas av hyllor och fönster.

Denna barnavdelning liknar mer en lekplats än föregående ex-

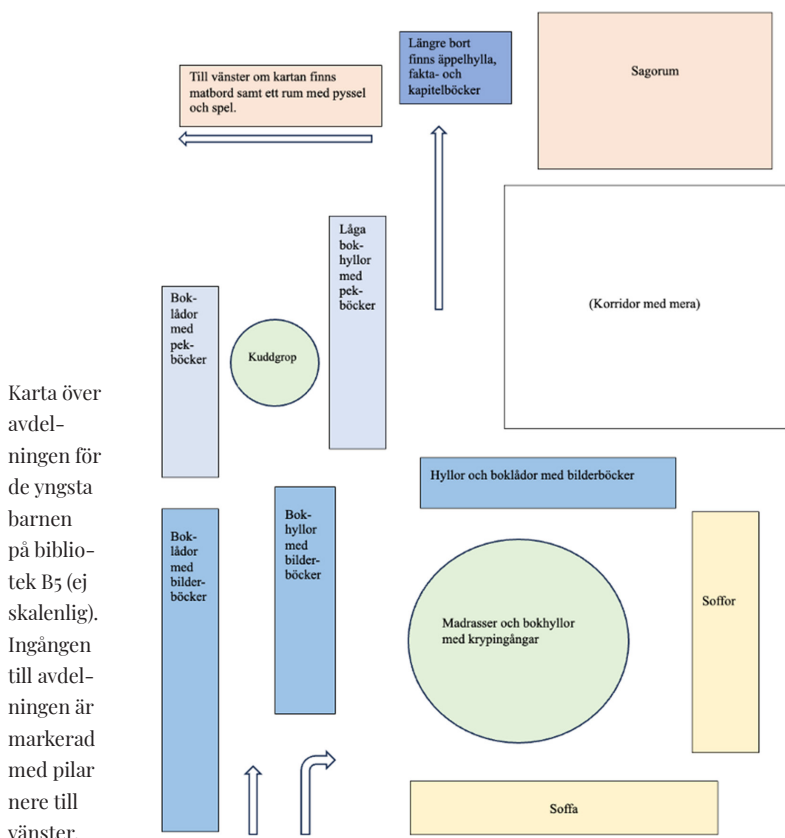

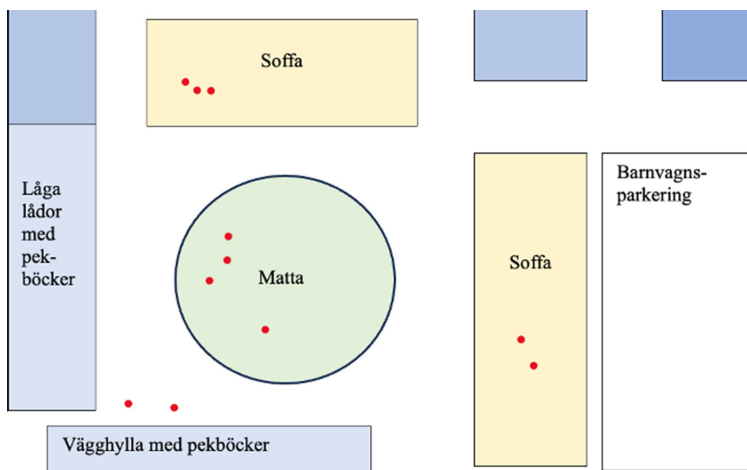
empel. Rummet består av olika nivåskillnader med trappor, bokhyllgångar och kuddgrop. Centralt placerad vid entrén finns en stor yta med madrasser och bokhyllor med krypingångar.

Sett ur ett aktör-nätverksteoretiskt perspektiv är kartorna över dessa två beskrivna barnavdelningar inte främst redogörelser för (ungefär) var bokhyllorna och de mjuka mattorna är placerade; de är framför allt gestaltningar av rummets förmåga att möjliggöra, begränsa och homogenisera de entiteter, relationer och rörelser som frammanas och existerar där. I bilden på s. 82, som är ett urklipp ur kartan av barnavdelningen på bibliotek B6, här med fokus på pekbokssektionen, syns hur pekböcker placerats ut under en

eftermiddag på biblioteket. Böckerna har lagts ut av både föräldrar och barn, men framför allt av barnen, som själva går eller kryper till den lågt positionerade pekbokshyllan och väljer en bok som de sedan går med till den ofta soffplacerade vuxna. De allra yngsta bebisarna placeras på mattan i mitten, där de kan tugga och banka på de pekböcker som lagts framför dem.

De yngsta barnen tenderar, med andra ord, att röra sig mellan pekbokshyllan, mattan och sofforna på bibliotek B6. De som är så unga att de ännu inte kan röra sig befinner sig oftast på mattan, där de istället rör vid böckerna eller studerar det som sker runtomkring dem. På detta lilla område möjliggörs därför både förflytt-

Pekbokssektionen på bibliotek B6. De röda prickarna är pekböcker som lagts utanför hyllorna och boklådorna, inspirerat av Alex Ormalm, forskare i barndomsstudier, som i en studie av bebisars rörelser i hemmiljö gjort liknande kartor över diverse objekts förflyttningar (2021).

ningar av objekt (böcker) och de rörelser som fordrar ett läsande (i både konventionell och fysisk mening) – det vill säga, bläddrande, bitande, bankande. Den relation som möjliggörs är framför allt den mellan barn och högläsande vuxen, och aktiviteten dem emellan begränsas näst intill ofrånkomligen till just högläsning eller bokbläddrande. Dessa aktiviteter verkar dock ske i högre grad med de barn som är äldre än endast några månader – de allra yngsta barnen tenderar som nämnts att utforska böckerna på egen hand.

Madrassgrop och böcker på bebishöjd

På bibliotek B5 finns en plats som uppmuntrar till läsning tillsammans med de barn som bara är några månader gamla. Den utgörs av en madrassgrop – en liten rund och mjuk grop mitt bland pekböckerna (se bilder på s. 84–85), där en bebis kan vistas utan risk att skada sig, och där en vuxen också får plats om de tillsammans

vill titta i böckerna. Intill madrassgruppen, eller bebisgruppen, finns ihåliga väggar där det ligger pekböcker på bebisnivå. Ett trappsteg ovanför bebisgruppen finns pekböcker placerade på ett par decimeters (bebis)höjd. Även de bebisar som inte själva kan greppa en bok ur lådan kan rimligtvis åtminstone se dem om de ligger tillräckligt nära. Böckerna ligger utplacerade här och var för att barnen inte ska kunna missa ett tillfälle att stöta på en bok – som en sorts ”ingrepp i tillfällesstrukturen”, för att tala med kriminologins begrepp om hur strukturella ingrepp i människors vardagsliv kan främja och förhindra vissa handlingar (Wikström & Treiber, 2007).

Denna lilla bebisgrupp ligger mellan en krökt bokhylla och den fönstervägg som syns på bilden ovan, och därmed i ett litet och relativt ostört hörn av barnavdelningen. Den mjuka mattan gör det möjligt för bebisarna att utforska området på egen hand, liksom glasstaketet möjliggör för den vuxna att hela tiden se sin bebis. I och runt bebisgruppen möjliggörs på så vis en bebisautonomi. Denna autonomi, som här uppmuntras och frammanas genom den blick på bebisvarande som inredningsarkitekter och bibliotekarier förmodligen haft när de inrett pekbokssektionen, kan tolkas utifrån ett generellt och samhällsomfattande erkännande av bebisar och barn som individer med (viss grad av) självbestämmanderätt. Det går likväl att tolka bebisvänligheten i pekbokssektionen som ett lockbete för spädbarnsföräldrar, en plats att vara på med sin bebis utan att de kan skada sig eller förstöra. Analogin i hem- och hemifrånresonemanget i föregående avsnitt kan göras även här; *bebisvänlighet* blir en länk mellan hemmets bekvämlighet och institutionens säkerhet. De utplacerade pekböckerna, som kan hävdas utgöra ingrepp i tillfällesstrukturen, bär ju på en viss kontrast gentemot *det hemlika* – i det välstädade hemmet kanske böckerna snarare står i bokhyllan. I *det bebisvänliga* samsas dock detta tillfällesstrukturingrepp med det säkra, hygieniska och hemlika.

Under en intervju med två ur bibliotekspersonalen på just detta bibliotek menade en av dem att biblioteket kan utgöra en privat plats i det offentliga, just på grund av den barnvänliga inredningen:

Madrassgrop och rundade bokhyllor i pekbokssektionen på bibliotek B5.

Pekböcker på bebishöjd i pekboxssektionen på bibliotek B5.

BIBLIOTEKSANSTÄLLD: *Det märks att de [föräldrarna] har, liksom, ett väldigt sug efter att komma ut och möta andra människor. Och då är biblioteket en fantastisk plats. För här, det är ju en av de få platser i samhället där man kan komma ut och vara helt själv, med sitt lilla barn, eller också ta kontakt med andra. Och jag vet inte om du hade möjlighet att kasta ett öga in på våran barnavdelning ...*

JAG: *Jo, men det har jag gjort.*

BIBLIOTEKSANSTÄLLD: *Ja, så vet du att den har den här mjuka mattan.*

JAG: *Ja, precis.*

BIBLIOTEKSANSTÄLLD: *Vi har ju liksom skapat en miljö där vi vill liksom, verkligen bjuda in familjer att komma och stanna, och vara, och att små barn ska kunna möta böcker på ett sätt som är anpassat utifrån deras egna behov. Så, på krypavstånd. (Ur intervju med bibliotekspersonal på bibliotek B5)*

Materialiseringen av idéer kring spädbarnstid och spädbarnsläsning syns således i pekbokssektionernas utformning, och den hemlika atmosfär som präglar barnavdelningen blir på sätt och vis ännu mer tydlig i just pekbokssektionen med dess fokus på de särskilda behov som bebisar har (i form av bland annat säkerhetstänk, krypavstånd, bebishöjd, mjukhet, skötbord, matbord, bebisstolar). Pekbokssektionen manar till ett utforskande av böcker ”på krypavstånd”, där det är bekvämt och stillsamt för både bebis och förälder. Dessa rumsliga attribut utgör de ramar som pekbokssektionens olika objekt och kroppar rör sig inom, där väggar, böcker och mjuka madrasser möjliggör och begränsar bebisarnas rörelser. Den bebisautonomi som uppstår är alltså begränsad – den kan endast praktiseras i denna lilla sektion med den mjuka mattan, i och omkring bebisgropen. Pekbokssektionen uppstår med andra ord inte enbart genom att den är inredd med pekböcker. Den skapar också möjlighet för den specifika spädbarnsläsningen som beskrivits ovan genom de länkar som etableras mellan hemma och hemifrån och mellan bok och bebis.

Pekbokssektionens dispositioner

De biblioteksrum som här har utforskats uppstår och upprätthålls alltså av diverse länkar. Dessa länkar skulle kunna kategoriseras utifrån diskurs respektive topologi – det vill säga en indelning i talet om biblioteksrummet som 'mjukt' och 'barnsäkert', och i dess topologi mellan mjukt, barnsäkert och med objekt "på krypavstånd". Det sistnämnda inbegriper förvisso en icke-topologisk avståndsmätning, men denna avståndsmätning är av stor vikt i utformningen av ett rum för de allra yngsta barnen med begränsad rörelseförmåga. Även för bibliotekets placering i staden har sådana avståndsmätningar visat sig vara av vikt, vilket syntes i beslutsunderlagen kring öppnandet av barnbiblioteket på Opaltorget.

Om man lite krasst utgår från en diskursiv respektive topologisk indelning av biblioteksrummet utgörs således den diskursiva dimensionen av begreppsliggörandet kring *det hemlika*. Barnbibliotekets olika sektioner är hemlika i olika utsträckning: från sagorummets intimitet och pekbokssektionens säkra och mjuka ytor, till bilderbokssektionens lekytor med inslag av skyltar och uppmaningar. Det är dock, som jag nämnde, en teoretisk indelning mellan diskurs och topologi: dessa båda aspekter samspelar förstås i utformningen av barnbiblioteksrummet. Genom den kronologiska systematiken på barnavdelningen – från pekböcker till bilderböcker – samverkar idéer om åldersadekvata aktiviteter och böcker med den fysiska utformningen av rummet (madrassgröpar för bebisarna och stolar i miniatyrformat för de lite större). *Det hemlika* kan hävdas utgöra en diskursiv länk mellan biblioteket och hemmet, på så vis att det hemlika i det offentliga biblioteksrummet ofta omtalas men mer sällan upplevs – som exemplet i sagorummet Träkojan visade.

En annan länk, som kanske tydligare överträder (de här konstruerade) gränserna mellan diskursivt, topologiskt och materiellt, är *det bebisvänliga*. I det bebisvänliga är det institutionella inte lika dolt; det är snarare ett lockmedel. I det bebisvänliga samsas säkerhet, mjukhet och bekvämlighet på samma diskursiva och topologiska yta. Det gör det därför till en ypperlig plats att vistas på som spädbarnsförälder. Här frammanas även en bebisautonomi som

det egna hemmet kanske inte riktigt innehar, eftersom det egna hemmet inte alltid är klätt i mjuk heltäckningsmatta, har rundade hörn och madrassgropar. Pekbokssektionen utgör därför inte något explicit hemligt, utan snarare ett institutionellt rum som på grund av sin bebisvänlighet möjliggör bebisarnas autonomi. Som nämnts är denna autonomi dock strikt begränsad av rummet; samtliga pekbokssektioner som jag undersökt har fyra väggar. Åtminstone upplevs de nog ha fyra väggar av de bebisar som ser sig om eller kanske kryper omkring; om man är längre och dessutom står upprätt kan man snegla över staketet och de låga bokhyllorna.

Barnbiblioteksrummet är förstås inte endast fysiskt disponerat och disponerande. Bokhyllekorridorerna, madrassgroparna och de mjuka mattorna emanerar ur affektiva normer och framkallar rimligtvis både sensoriska upplevelser och manifesta känslouttryck hos dem som besöker biblioteket. Om barnbiblioteksrummets affektiva arrangemang handlar nästa kapitel.

Interludium: Om sagostunder med dragqueens

UNDER 2022–2023 DEBATTERAS bibliotekets verksamhet för barn i flera mediala sammanhang och forum. Anledningen är att Sverigedemokraterna beslutat sig för att överträda den etablerade gränsen mellan stat och kulturliv, och stoppa ett arrangemang som ett bibliotek i Trelleborg ska hålla i. Det är en sagostund med två dragshowartister som stoppas – ett arrangemang där normkritiska sagor läses av normbrytande personer. I en artikel på Sveriges Televisions webbsida kan man läsa att de båda dragshowartisterna "fått ta emot hot och hat för sina sagostunder på senare tid" samt att "bibliotekspersonalen i Malmö [...] till och med [har] döds-hotats" (Nord, 2022).

Sverigedemokraternas avbrytande av ett biblioteksarrangemang väcker debatt. I tidningen *Flamman* skriver kulturredaktören om att "'Drag queen story hour' är ett kreativt försök att adressera en bekymmersam utveckling, det snabbt minskande läsandet hos barn" (Sokolow, 2022). Hon skriver vidare att "den politiker som vill förbjuda 'Drag queen story hour' gör inte bara våld på sitt ämbete, utan struntar också i barns läsande" (Sokolow, 2022). I en krönika i *Göteborgs-Posten* skriver filosofen och författaren Roland Poirier Martinsson att "debatten om dragartister på bibliotek gjort mig besviken" och att argumenten som förts kring att dragshowartisterna bör ses som artister i en "gammal, fin underhållningstradition" och att det därmed inte finns något kontroversiellt att diskutera, "stör" honom (Poirier Martinsson, 2023).

I denna debatt kring sagostunder med dragartister, framför allt arrangerade vid stads- och lokalbibliotek runt om i landet, ställs uppenbarligen vissa aspekter på sin spets: det handlar om normer kring små barn och deras upplevelse av och kunskapande kring världen, det handlar om köns- och sexualitetsnormer, och det handlar om barns minskade läsning och läsförmåga. När dessa aspekter sammanstrålar synliggörs det politiska i barns läsrutiner och -förmåga – det politiska som redan fanns där, men som i detta sammanhang accentueras. Liknande debatter som synliggör politiken i barns läsning har funnits också i en amerikansk kontext, där man bland annat plockat bort barnböcker med hbtqi-budskap från bibliotekens hyllor (Röshammar, 2022). Sedan 2022 har denna debatt intensifierats, vilket lett till en eskalerad censurvåg riktad mot barn- och ungdomslitteratur med hbtqi- och antirasismtematik.

Vad dessa politiska debatter tydliggör är hur biblioteket som samhällsinstitution nödgas balansera på gränsen mellan kontroversiellt och progressivt, men också mellan lek- och läslust, hemlikt och institutionellt.

AFFEKT I PEKBOKSSEKTIONEN

Om man noga studerar de mjuka sofforna i barnbiblioteket kan man se stelnade fläckar av vad som gissningsvis är mat och dryck av olika slag. Det skulle förvisso även kunna komma från de dreglande och lite snoriga barnen, som kanske legat på mage och grottat ner ansiktet med öppen mun och kletig näsa. Efter att ha sett flera barn gå loss på de mjuka kuddarna i mitten av barnbiblioteksrummet, för att sedan slänga sig på det stora gosedyret som ligger där bredvid – kanske bita i och trycka näsan mot det – hoppas jag att mitt eget barn, som är min följeslagare denna dag, inte ska göra detsamma. Allt detta mjuka som barnbiblioteksrummet inretts med blir som neddränkt i kroppsvätskor efter bara några timmars intensiv lek. 'Det mjuka' blir på så vis en risk, samtidigt som det är en väsentlig byggsten i bibliotekets interiör. (Ur fältanteckningar, bibliotek B5, 20 maj 2023)

Barnbiblioteksrummet tenderar att ge upphov till en hel del olika känslor. Somliga av dessa känslor är avsiktligt planterade där – exempelvis då barnbiblioteksinredare förser pekbokssektionen med mattor i dova färger för att skapa lugn och mjukhet – medan andra är mindre avsiktliga, vilket reflektionen från fältarbetet ovan visar. Skildringen ovan ger en bild av den spänning som jag flera gånger upplevt under mina biblioteksbesök, där den mjuka och trygga institutionen ska samsas med de besökare som inte vill inkorporeras i det lugna och trygga, eller i det här fallet, när det hygieniska och säkra möter icke-sterila och läckande barnkroppar. I ett rum som så tydligt vill förmedla mjukhet och trygghet, intimitet och närhet, framstår denna spänning nästan som total – den

är en väsentlig del av den emotionella balansakt som ett besök i pekbokssektionen innebär.

Även i den offentliga debatten framkallar barnbiblioteket känslor. Åren mellan 2015 och 2017 briserar en sådan debatt i svensk media. Den kommer framför allt att handla om att biblioteket inte längre är den tysta plats det en gång var. Enligt flera röster i debatten har biblioteket blivit ett rum som karaktäriseras av ”stök” (Andersson, 2017), som i mångt och mycket besöks av icke-läsande ungdomar eftersom det finns ”soffor att hänga i” (Neuding, 2017) och vars besökare i värsta fall hänger sig åt meningslös skadegörelse när ”böcker vräks ut ur hyllorna” (Björkman, 2017). Debatten handlar alltså inte om de allra yngsta besökarna, utan om äldre barn som samlas i bibliotekets mjuka soffor för att göra annat än att läsa. Under fältarbetet kommer jag också att förstå att detta är en fin gräns för bibliotekspersonal att balansera kring. Etnologen Barbro Johansson och biblioteks- och informationsvetaren Frances Hultgren fann samma balansakt under ett forskningsprojekt på ett barnbibliotek i vardande:

När olika sinnen engageras genereras kroppsliga uttryck som rörelser (klättra, krypa, hoppa, springa) och ljud (viskning, tal, rop, skratt). Innehållet i miljön, liksom i medierna och annat material, väcker känslor av olika slag och gynnar olika typer av samvaro, t.ex. gemensam läsning eller en tafatt-lek. Här finns en spänning mellan det som medvetet byggts in i rummet eller tänkts ut på förhand och det oönskade. (Johansson & Hultgren, 2018, s. 95)

Hur bjuder man in icke-läsare till biblioteket och uppmuntrar dem att stanna där – utan krav på att läsa, och utan att helt transformera bibliotekets syfte? Hur utformar man och reglerar ett barnbiblioteksrum utifrån en förståelse av bebisar som icke-konventionella läsare som inte sitter ner och läser innantill, och som sällan tar hänsyn till formella regler kring lugna rörelser och sänkt röstläge? Balansakten blir även nödvändig för spädbarns- eller småbarnsföräldern – den som tvingas förhålla sig till ibland otydliga regler kring vilken sorts lek som är gångbar (och vilka andra sorts lekar

som är förbjudna). Under ett biblioteksbesök hörde jag två mammor stå och samtala om just detta. Den ena mamman berättade att en bibliotekarie sagt till hennes barn att inte springa, varpå den andra mamman svarade: ”men det *är* ju en perfekt gång att springa i här” (mellan bokhyllorna). För dessa mammor – och för alla andra småbarnsföräldrar som besöker biblioteket – är detta framför allt en *emotionell* balansakt. Den är emotionell eftersom den väcker känslor (skam, förlägenhet). Den är också emotionell eftersom den innebär ett affektivt arbete (att vara ’duktig förälder’). Den är emotionell eftersom den pekar på affektiva normer i rummet (lugn, ro), liksom den är känsloreglerande eftersom den hämmar de kringsspringande barnens rörelseiver.

För föräldrarna till de allra yngsta barnen är det dock inte barnens kringsspringande som utgör den största balansakten. Istället är det framför allt den orala fasens alla risker. Den orala upptäckarglädjen hos bebisar har vidrörts i flera av denna boks kapitel, och har av läsfrämjare etiketterats som nyttig och god. Bebisens bitande och sugande på pekböcker har sålunda setts med blida ögon, eftersom bitandet och sugandet etiketteras som en läspraktik och en begynnande läsförståelse. Jag har däremot sett, under både föräldragrupsbesök och vistelser i barnbiblioteksrum, hur föräldrar drar böcker ur sina bebisars munnar – ofta med ett litet väsande i stil med ’bit inte i boken’. Det finns, vilket även deltagare under fältarbetet vittnat om, en uppfattning från föräldrars håll om att man inte ska stoppa böcker i munnen hur som helst. Denna uppfattning leder till liknande emotionella balansakter som mamman till det kringsspringande barnet förmodligen upplevde: den väcker skam (’bit inte i boken’), den innebär ett affektivt arbete (framför allt kring bebisens), den pekar på affektiva normer (om bokläsandets affektiva hierarkier – kognition före sensation), och den är känsloreglerande (då den hämmar bebisens orala infall). I detta kapitel undersöks dessa affektiva spänningar som genereras i barnbiblioteksrummets normerande och materiella arrangemang. Det hemlika och mjuka i detta offentliga rum kontrasteras här mot det riskabla, sett ur både ett perspektiv på den mjuka institutionens hygienpraktiker och de emotionella risker som aktualiseras i barnbiblioteksrummet.

Den materiella världens åstadkommande av kroppsliga sensationer har i barndomsforskningen framför allt framförts av teoretiker inom det kulturgeografiska forskningsfältet (exempelvis av Bartos, 2013 och Horton & Kraftl, 2006). Det är förstås även en viktig aspekt i aktör-nätverksteori, där det läggs stor vikt vid att synliggöra aktörskapet hos olika objekt. Detta syns inte minst i resonemanget kring kvasiobjektets förmåga att lämna avtryck på både nätverket och de individuella medlemmarna i nätverket (Latour, 2012; 2017). I detta kapitel utforskas dock främst de känslor som är *laddade* (med värden, kraft, spänning) och som genereras i barnbiblioteksrummets arrangemang. På ett teoretiskt plan hämtas inspiration från den feministiska teoretikern Sara Ahmed, som skrivit om känslor utifrån en kritisk ansats om deras performativitet – det vill säga, vad känslor *gör* (och hur de används) i olika sammanhang (2004; 2013). Det är en strikt relationell syn på känslor, där olika begreppsliga indelningar (känsla, affekt, emotion) inte nödvändigtvis hjälper en att se tydligare vad som sker i barnbiblioteksrummet.¹⁰ Ahmed menar även att den kroppsliga sensation som, i detta fall, bebisens vidrörande av boken medför är strikt relationell – känslor formas i *kontakten* med olika objekt, och inte av objektet som sådant. Denna *kontakt* konkretiseras bland annat i barnbibliotekets mjukhet, som riskerar att nedsmutsas av kladd och kroppsvätskor. Det är alltså kontakten och mötet mellan det mjuka och lugna (intima, förtroliga, hygieniska) och det smutsiga och yviga som ligger i undersökningens förgrund.

Mjukhet

Frågan vad känslor gör och hur de används i pekbokssektionen är alltså intimt förknippad med den mjuka institutionens bebisvänlighet. I föregående kapitel visades hur det hemlika och bebis-

10. Ahmed (2013) använder dock framför allt begreppet *emotion* för att tala om (det relationella i) känslolivet. Jag har valt att använda begreppet *känsla*, för att på så vis få fatt på både det fysiska i *att känna vid något* och det mer relationella i *att känna med eller för något/n*.

vänliga utgör väsentliga byggstenar i barnbiblioteksrummet: genom att både diskursivt och materiellt söka framkalla en känsla av trygghet hos besökarna. Denna trygghet beskrivs framför allt i mjukhet. Det mjuka borgar både för bebissäkerhet och för en emotionell trygghet.

Barnbiblioteksrummet beskrivs av den bibliotekspersonal jag möter framför allt som just *mjukt* – ett begrepp som i barnbiblioteket samsas med det trygga och intima. Det finns en *mjuk matta* och en *mjuk soffa*. Det finns *mjuka böcker* och *mjuka kuddar*. Det finns som nämnts en mjukhet i det bebissäkra, i avsaknaden av vassa hörn, liksom i det hemlika, i närvaron av fåtöljer och gosdjur. Färgvalen är likaså *mjuka*, och gardinerna som omringar rummet ökar känslan av *mjukhet*.

Barnbibliotekets emotionella kännetecken utgörs med andra ord av mjukhet, lugn och trygghet. Dessa känslor är vägledande i utformningen av barnbiblioteksrummet och är närvarande både diskursivt, materiellt och visuellt. Liksom Sara Ahmed visar i inledningen till boken *The cultural politics of emotion* (2013) kan således en känsla (av mjukhet, i både hennes och mitt material) komma att känneteckna hela kollektiv, hela nationer – och i detta fall, en hel institution. Barnbiblioteket är på så vis en *mjuk* institution – en institution som även värnar familjen och ’de mjuka värdena’. Under en intervju med två barnbiblioteksinredare påpekades just barnbiblioteksrummets mjukhet i form av trygghet och lugn:

INREDARE 1: *Jag tror ju att jag vill ju att de ska känna att det är lika mycket deras som nån annans. Alltså att det är deras plats att vara på. Att de ska känna igen sig. Trygg plats, som är deras. Där de får vara hur mycket de vill. Att välkomna dem till en öppen, trygg plats där de kan vara.*

INREDARE 2: *Jag tänker nog väldigt mycket lugnt och harmoniskt. Om man tänker liksom mer på färgval och ... Alltså vi jobbar ju mycket med, det är ju heltäckningsmatta men det kanske också är ett golv som dämpar ljuden mer också. Och sen textilier, som på [bibliotek] som är runtomkring, det är ju liksom ljuddämpande textil också. (Ur intervju med biblioteksinredare)*

Enligt barnbiblioteksinredarna görs barnbiblioteksrummets affektiva utformning således utifrån en intention att skapa ett tryggt och lugnt rum. Medan den första inredaren påpekar vikten av att skapa rum som är välkomnande, betonar den andra inredaren de ljuddämpande inslagen i inredningen. *Det ljuddämpande* är ett tema som återkommer under intervjun, och som har ett direkt samband med *det mjuka*. Inredarna pratar om hur de mjuka mattorna, gardinerna och sofforna kapslar in ljud och oväsen:

INREDARE: *I och med att barn är ju ganska högljudda ibland överlag, det är därför vi ju också fokuserar på väldigt mycket på fåtöljer till exempel som är ljuddämpande. Alltså dels för att det ska dämpa allt annat, men också för att de som vill ha lite lugn och ro ska kunna få det. (Ur intervju med biblioteksinredare)*

Det mjuka kan dock innebära vissa risker. Delvis är riskerna hygieniska, vilket nämndes inledningsvis, och därmed förknippade med renhetsnormer och känslomässiga reaktioner till följd av smuts och potentiell smitta. De emotionella riskerna är även relaterade till barnens användning av barnbiblioteksrummets mjukhet på andra sätt än genom att stoppa mjukheten i munnen – exempelvis genom rörelseiver och yvig lek.

Leklust

INREDARE: *Det ska ju vara en lugn plats. Och sen brukar vi alltid säga, det är ju ingen lekplats vi utformar, utan det ska ju vara en lugn plats för läsning. Och den ska ju samtidigt stimulera läslust. Och vara liksom lite, lugn lek. Men inte det där, att man vill att de ska springa fram och tillbaka. Så därför, vi har haft ganska mycket möbler som har varit liksom, gunghästar och utklädningsbås och lite sånt, för att liksom ... Men det har vi insett ganska snabbt att det funkade faktiskt inte, det blir väldigt stöjigt och stimmigt. Och då försvinner*

hela den här ... tanken med att man är där, man ska sitta och läsa ihop. Sagans värld, den kan man gå in i men ... Men kanske inte lekens. (Ur intervju med biblioteksinredare)

Institutionens mjukhet syns, som nämnts, både i det materiella utförandet av interiören och i talet om denna interiör. På ett diskursivt plan syns den även i verksamhetspraktikerna, bland annat i fokuset på uppmuntran snarare än förbud och i frånvaron av övervakning. De som arbetar i biblioteket syns bara ibland när de smyger in i pekbokssektionen för att lägga tillbaka återlämnande exemplar i trågen. En lapp om att städa upp efter sina barn är det enda som egentligen visar att det finns biblioteksanställda i verksamheten – eller när ett rödrosigt barn kommer fram till sin mamma och berättar att hen just fått en tillsägning om att inte springa omkring därinne. I barnbiblioteksrummets ambition att skapa 'läslust' söker man inte sällan fånga in element som fyller läsrummet med (lek)glädje – en strategi som för många i verksamheten, samt för föräldrar, utgör en svår balansakt (Johansson & Hultgren, 2018). För att nå läslusten går det, sannolikt, inte att springa förbi hyllorna med böcker. Barnet behöver sitta eller ligga ner, och i lugn och ro utforska böckerna.

Detta är dock inget problem när det handlar om de allra yngsta barnen, eftersom de i de flesta fall inte har förmågan att springa omkring ännu. När det gäller de yngsta barnen återfinns konflikten mellan lek- och läslust kanske allra främst i kringkastandet och nedrivningen av böcker från hyllorna. En inredare menade:

INREDARE: Man vill ju ha pekböckerna i barnens höjd, men det är också de som stökar ner mest. För de tar ju liksom inte en bok i taget utan de tar allt som står på hyllan och drar ner liksom. Så att det är ju där det behövs mest handpåläggning oftast, vet jag, och städa och så där. Här vet jag en gång så hade de tagit bort alla pekböcker, för det var så jobbigt att ha dom på den höjden. Och då får man ju vara såhär "fast ja, så kan vi ju inte heller göra". Det funkar ju inte. (Ur intervju med biblioteksinredare)

Trots att bebisar och yngre barn gärna leker med böckerna på så vis att de kastar ner dem från hyllorna, så finns ett värde i att ha dem på bebishöjd. *Vidrörandet* av böcker konstrueras som en obönhörligen meningsfull praktik i den värld som omger spädbarnsläsningen. Detta rörande vid böcker är således en affektiv praktik (för att låna ett begrepp från Wetherell, 2012), eller snarast en sensorisk sådan, som tillskrivs stor vikt (se även kapitlet *Röra vid böcker*). Ibland kompletteras även bokrörandet med uppmaningar till att röra vid andra typer av material. Detta kunde bland annat ses i de bibliotek som varit föremål för observationer under fältarbetet. I pekbokssektionen på Opaltorgetts bibliotek kunde man exempelvis se plåtar för sensorisk lek uppspikade på väggen (se föregående kapitel, *Röra sig bland böcker*, s. 76), och på flera bibliotek finns klossar, gosedjur och pekböcker som på flera sätt tangerar gränsen mellan litteratur och leksak (exempelvis genom att vara mjuka, prassla, ge ifrån sig pipjud, och så vidare).

Både den affektiva rörelse som innebär att röra vid och känna på böcker, och den mer yviga rörelsen som kanske innebär att kasta ner pekböcker från trägen, är alltså laddade med vissa värden. Detta gör dem även till föremål för affektiva uttryck och regleringar i form av uppmuntran (till läsning) och tillsägelser (vid spring). Möbler kan dock användas som hjälpmedel för att disciplinera önskade rörelser, vilket inredarna även pratade om:

INREDARE: *Bibliotekarierna vill ofta ha, alltså sittpuffar som är väldigt lätta att flytta omkring. Men det blev också ... De större barnen började liksom bygga stora fort av dom här. Så att de blev tyvärr borttagna också, så de tas bara fram vid speciella tillfällen tror jag. Sen en annan produkt som jag har börjat köpa in till alla är ju såna sittdynor som man kanske har mer på förskolor och så. Så att när de har nån samling eller pjäs eller scenframträdande eller nånting så att, ja det håller väl barnen på plats lite mer. "Nu vet jag att det är här, på den här lilla pricken jag ska sitta" liksom. Och då har man ju koll på att det inte blir för mycket folk också. (Ur intervju med biblioteksinredare)*

De allra yngsta barnens önskade rörelser kan, enligt en av inredarna, förhindras på ett mer visuellt plan:

INREDARE: *Det blir ju också mycket ... Jag tänker som här på stadsbiblioteket. Alla de här grejerna, där man liksom kan springa runt nånting. Vi har ju det där sagorummet, det är ju liksom en rundel och så kan man ju också springa rakt igenom. Det är ju kul. [skrattar] Men samtidigt så, man kan ju inte ta bort riktigt allt som är kul. Jag gjorde ju ett sånt här litet mushål där på [biblioteksnamn], och det är också jättekul, men det var ju för att vi ville få in ett sånt element bara, att upptäcka lite vidare. Men det har ju också, det har vi fått höra att det har blivit lite, eller ja problem, men då när de har liksom sångstunder och teater eller liknande, då kan det vara en sån grej som det blir lite distraherande för bebisar då. Det är svårt att fokusera på en teater när det finns ett litet hål där borta, där jag kan krypa igenom. Men då har vi bara sagt att de kan flytta ett bilderbokstråg och ställa framför det om det är en sån grej. (Ur intervju med biblioteksinredare)*

Spänningen som framträder mellan lek- och läslust i biblioteksmiljön är direkt synlig för en besökare. Den syns i barnens lek, i bibliotekariernas känsloreglerande tillsägningar och i föräldrarnas förlägenhet. Trots att leken uppmuntras i barnbiblioteksrummets själva utformning är det alltså en specifik typ av lek som avses. När det gäller de allra yngsta barnen handlar det framför allt om en finmotoriskt utvecklande och sensorisk lek: utforskandet av den mjuka mattans lugg mellan fingrarna, utforskandet av tygboken mellan handflatorna, utforskandet av metallbulorna på väggen, bläddrandet i och bankandet på pekboken av kartong. Så små barn kan inte springa, varför regleringen av deras rörelser inte är lika angelägen som för äldre barn. Bebisarnas närvaro i barnbiblioteksrummet är därför sällan problematisk; deras hårdhänthet och motoriska omogenhet har hanterats genom tåliga böcker och rundade, mjuka hörn. Den största (emotionella) risken borde därför föreligga någon annanstans, även om den inte är fränkopplad leklusten – nämligen i hygienien.

Renhet och äckel

INREDARE: *Vi har haft en Mamma Mu som har dött flera gånger och återuppstått. Det är alltid någon som hittar Mamma Mu. Och man bara "nej hon är jätteäcklig" liksom. "Hon behöver försvinna från barnavdelningen". För det är ju lite så, vissa tänker ju att det är ett jätteroligt redskap att använda för småbarn, men det är också hundratals små barn som sitter på Mamma Mu och snorar och geggat med det. Det blir ju inte särskilt hygieniskt och fräscht, särskilt inte post-pandemi så känner man inte riktigt att man vill liksom ... Att de här små leksakerna och gosedjuren ska ... Allt rök väl under pandemin där. Och där har vi också sagt att där kan man ju jobba med andra inslag. Det är många bibliotekarier här som tycker att det är kul att klä ut sig istället. Alltså att man själv kan bli gosedjuret då. Men just de här uppstoppade grejerna vet jag att vi försöker lite fasa ut. Mer av bacillskräcksskäl. (Ur intervju med biblioteksinredare)*

Ett definitivt dilemma i den mjuka interiören i barnbiblioteksrummet är att den försvårar uppfyllandet av de krav som finns på att upprätthålla en god hygien. Detta är förstås viktigt i ett rum som så tydligt vill förmedla trygghet och säkerhet. Dilemmat mellan att uppmuntra bebisars orala utforskande av objekt och texturer och att samtidigt värna deras hälsa är svårlöst. I berättelsen ovan blir gosedjuret en manifest gestalt av spänningen mellan det mjuka och det riskabla. Gosedjuret förkroppsligar allt det som barnbiblioteket vill förmedla: trygghet, mjukhet, intimitet – och även läsglädje, i och med att det är i form av en bokkaraktär. Det är på så vis både en symbol för och en materialisering av institutionens mjukhet. Samtidigt har det här också kommit att bli "äckligt" – dess mjukhet, gosighet och kramighet har lett till att den smutsats ner av kladdiga barnhänder (och munnar, näsor). Jag är sålunda inte ensam om att känna ett visst obehag när barnen kastar sig över gosedjuret på biblioteket – de är en hygienisk risk som institutionen behöver ta hänsyn till. Mamma Mu blir "saturated with

affect” (Ahmed, 2013, s. 11); hon väcker flera känslor hos dem som möter henne (iver, trygghet, mjukhet, äckel) och det uppstår en spänning relaterad till henne när det intima och mjuka blir för kroppsligt. Det är med andra ord i kontakten mellan gosdjuret och de små barnen som äcklet produceras.

Hygienpraktikerna kring de pekböcker som stoppas i munnen verkar dock inte generera samma akuta känsla av äckel som Mamma Mu. Under fältarbetet har bibliotekarier och andra biblioteksanställda ideligen försäkrat de föräldrar som medverkat under föräldragrupsbesök eller hembesök att det inte utgör någon risk för deras barn att smaka på böckerna. I handledningen till de läsfrämjare som arbetar i *Bokstart* skriver samordnare Widerberg exempelvis att ”En del [föräldrar] är [...] rädda för bakterier och då får ni informera om hur kort livslängd de flesta bakterier har” (2018, s. 23). Under ett föräldragrupsbesök påpekade bibliotekarierna att böckerna byts ut med jämna mellanrum:

- Och är det nån man tycker ”eh den här var det kräks på”, då plockar vi undan den.*
- Ja, då tar vi bort den [skrattar]. (Bibliotekarier under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)*

Till och med kräks antas alltså här vara en fullständigt ofarlig sak, även om boken då visserligen bör kasseras. Under ett annat föräldragrupsbesök på ett bibliotek pratade bibliotekarien med föräldrarna om att det också förekommer en del andra substanser eller ämnen i böckerna, och att man kan ”tvätta händerna lite”:

- ... det är mycket mat i böckerna nu, som jag tror att barnen [ohörbart] ... Våtservetter och så. Man kan ju tvätta händerna lite men. Skulle nåt gå sönder så är det inte hela världen. Lämna bara in dem och säg att det hände, vi tar inte betalt för nån olycka så. Det händer med vuxenböckerna också ska jag säga. Det är vinglas och hundar som har ätit upp. Det händer ju mycket. Men för det mesta går det väldigt bra. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B4, ur fältanteckningar, 9 juni 2023)*

Bibliotekariernas avslappnade inställning till ”kräks” och ”mat i böckerna” visar att boknedsmutsning inte innebär samma potentiella risker som i fallet med Mamma Mu. Det riskabla ligger i det mjuka snarare än i de hårda pekböckerna. Trots detta anses ändå pekböckerna behöva bytas ut ”med jämna mellanrum”, eftersom de faktiskt blir nedsmutsade (och trasiga). Därför kan man hävda att pekboken utgör en typ av gränsgestalt, men att den balanserar på rätt sida av de kulturella kategoriseringarna mellan renhet och förorening (jfr Douglas, 1997).

Röra vid och röra sig bland böcker

Den affektiva ordning som barnbiblioteksrummet utgörs av kan sammanfattningsvis listas i två generella punkter:

- i. den normerande ordningen som existerar i riktning mot läslust
- ii. den materiella ordningen att röra vid och röra sig bland böcker (på ett säkert och hygieniskt sätt).

Barnbibliotekets utformning synliggör dessa ordningars gränser på både visuella och materiella vis: i utrymningsvägar som är fullgoda för spring, i tillgänglighetsramper som låter som trummor, i soffor som smutsas ner och i gosedjur som agerar viruspridare. Dilemmat i att värna institutionens säkerhets- och tillgänglighetskrav, och samtidigt vilja hämma vissa kroppsrörelser hos de besökande, talades om under intervjun med inredarna. Detta blev särskilt tydligt under en diskussion om en tillgänglighetsramp:

INREDARE 1: ... oftast när det är en sån raksträcka verkligen, då är det ju ofta för att det är en nödutgång. Så att det är ju liksom alltid nödutgångar, det är ju verkligen A och O när vi börjar planera liksom. Så att de vägarna ska hålla sig fria. Men till exempel här på [barnavdelningen] på stadsbiblioteket har vi ju haft problem med att det är en sorts ramp ...

INREDARE 2: Ja, det är en tillgänglighetsramp som går

bakom en bokhylla. Och den har ju varit enormt rolig att springa på. För där får man ju ordentlig fart också i backen, och den lät ju som en trumma för den var inte tillräckligt isolerad. Den älskade ju barnen att springa på, jättefort. Och där har vi ju... Vi kan ju inte ta bort den. Eller liksom sätta för den. Men vi har ju fått isolera den ordentligt då, så att den åtminstone inte låter.
(Ur intervju med biblioteksinredare)

Intentionen att skapa ett mjukt rum innebär således vissa risker, och det går – enligt barnbiblioteksinredarna och bland annat av säkerhetsskäl – inte att bygga bort alla möjligheter till yvig rörelselek.

Barnbibliotekets mjukhet, i det att det är ett rum där man kan 'göra lite som man vill', har även undersökts i forskning. Medan många studier visar hur biblioteksrummet ska uppmuntra till föräldra–barn-interaktion (exempelvis i Hassinger-Das et al., 2020; Hultgren & Johansson, 2013; Johansson & Hultgren, 2015, 2018; Lopez, Caspe & Simpson, 2017; Nichols, 2011; Sirinides, Fink & DuBois, 2017), visar andra studier att denna interaktion ofta uteblir. I en artikel från 2017 skriver läsforskaren Helen Victoria Smith om krocken mellan bibliotekariernas intention med barnbiblioteksrummet och familjernas faktiska användande av det:

For example, whilst parents are seen as having responsibility for their young children in terms of introducing them to literacy, sharing books and interacting with them, in many cases, there was little interaction between adults and children. Children were more concerned with playing, and the adults were often seen chatting to each other or using their phone. Nearly all the young children I observed spent most of their time here playing with the toys. A particular favourite was a wooden oven in which the children often enjoyed cooking the books! Other games included rolling around and doing acrobatics on the rugs and spinning the audiobook stand around. [...] It seems that because the children's area provides a safe, enclosed, comfortable space, many of the visitors see and use the space as somewhere to

socialise, meet up with friends, eat, drink, make phone calls and play, rather than subscribe to the types of literacy practices the staff are keen to encourage. (Smith, 2017, s. 36)

Medan barnen under Smiths observationer ägnade sig åt regelrätt lek (snarare än läsning), ägnade sig föräldrarna åt varandra (eller sina telefoner). Eftersom dessa aktiviteter inte är vad biblioteksrummet egentligen är utformat för, menar Smith att familjerna konstruerar ett "counterspace" på barnavdelningen (2017, s. 36) – det vill säga, en plats som gör motstånd mot de idéer och förväntningar som rummet rymmer. På samma sätt visar biblioteksforskarna Johansson och Hultgren att barn själva formar mellanrum eller flyktlinjer i barnbiblioteket – det vill säga, utrymmen och rörelsemönster som inte är på förhand uttänkta av dem som designat biblioteksutrymmet (Johansson & Hultgren, 2015). Den meningsfullhet som föräldrar och barn tillskriver vissa aktiviteter i biblioteksrummet är, med andra ord, inte nödvändigtvis den mening som biblioteksrummet är utformat för att fylla.

Pekbokssektionens affektiva (o)ordning är i min analys präglad av två starka och värdeladdade känslokonflikter: den mellan lek- och läslust, och den mellan trygghet och äckel – eller "towardness" och "awayness", som Ahmed (2013, s. 8) kanske skulle benämna det. Mest angelägen för denna boks syfte är den andra känslokonflikten – den där bebisarnas orala utforskande kan bli en risk (för andra) som kan vålla äckelkänslor (hos andra). Båda känslokonflikterna är dock omfamnade av och står i kontrast till det mjuka. Det mjuka som materia utgör det enskilt mest riskabla i hygien-diskursen, medan det mjuka som symbol producerar skam och förlägenhet hos föräldrar vars barn tolkar det mjuka som en uppmaning till glädje och lek. I det mjuka finns därför en viss otydlighet – en otydlighet som givit sig tillkänna under hela fältarbetet och som visat sig i föräldraskam, vild barnlek och bebisdregel på gosedjuren.

Barnbiblioteksrummet och dess affektiva ordning är en viktig del i den praktik som spädbarnsläsningen omfattas av. Rummet – dess interiör och (bok)objekt – är en manifestation av idéer och uppfattningar om bebisar, läsning och föräldraskap. I barnbiblio-

teksrummet görs normer och ideal om både läsning, föräldraskap och tillhörande känslor explicita. Nästa bokdel tar ytterligare ett kliv in i de normativa krafterna bakom föräldraskap och läsning, när de olika redskap som mobiliserar föräldrar (mammor) till högläsning undersöks närmare. Här är affekt fortsatt en viktig beståndsdel, särskilt dess förmåga att engagera. Dock blir det affektiva i det följande främst ett objekt eller ett redskap – något som kan användas i mobiliseringssyfte. Det tappar således sin mångbottnade karaktär och sin motsträvmhet. I kapitlet som följer är det affektiva istället något som *knyter samman* och *förenklar*: det *knyter* mammor till högläsningsritualen genom att påpeka att högläsningsritualen *knyter* samman mamma och bebis, och det *förenklar* tämligen intrikata förklaringar av relationsknytande genom ett (affektivt laddat) begrepp: anknytning.

III

MOBILISING

KNYTA AN GENOM LÄSNING

Infant and mother in the insecure-avoidant relationships seemed unable to merge their unique styles into a contingent and reciprocal relationship. These mothers were less able to create an age appropriate interaction with their child even when the session was of short duration. Instead of evoking interactive routines around the pictures, in ways such as Ninio and Bruner (1976) described, these mothers were more inclined to just read the verbal text. The mothers focused on the text, ignoring the child's limited ability to understand story and pictures on their own. The avoidant children were inclined to be more unresponsive to the book content and to be more distracted than other children. They did not explore the book but remained focused on the mother in an indirect way.

Consider in this respect the following fragment which illustrates a bookreading session of an insecure-avoidant child who did not show any interest in the book and a parent who was unable to evoke any interest during the 5 minutes of bookreading.

M: (turns page while child is looking around in the room and reads:)

The book of babies.

C: (tries to leave the mother's lap by pushing at the mother's arm)

M: Look, look, look (turns page)

M: Ah, look at this.

C: (The child tries to escape under the book).

M: (reads the literal text) Making faces, kicking, crawling, busy hands.

C: (standing on the floor and walking around)

M: You don't wanna read, do you? Come here (with an angry voice).

(Bus, Belsky, van Ijzendoorn & Crnic, 1997, s. 93)

Bandet mellan mamma och barn är ett väl utforskat och teoretiserat område, och anknytningens roll i barnets språkutveckling har studerats både i tvärsnittsstudier och longitudinellt. Studier visar över lag att en trygg anknytning säkrar språkliga och akademiska framgångar hos barnet (Bus & van Ijzendoorn, 1988a; McCormick, O'Connor & Barnes, 2016). Flera forskare, bland annat ovan nämnda utbildningsforskare Adriana G. Bus tillsammans med anknytningsforskare Marinus van Ijzendoorn (1995), pekar på att detta bland annat beror på att högläsningrutiner är mer etablerade i mamma–barn-relationer där det finns en trygg anknytning, än hos dem vars anknytning är otrygg.

I utdraget ovan från en vetenskaplig artikel beskrivs en högläsningssituation mellan en mamma och ett några månader gammalt barn. Relationen präglas enligt forskarna av en otrygg-undvikande anknytning, vilket kommer till uttryck i just denna högläsningstund när barnet "tries to leave the mother's lap by pushing the mother's arm" och "tries to escape under the book". Den otrygga anknytningen syns dock mest, menar forskarna, i mammas lästeknik och tillrättavisande: när hon "reads the literal text" och säger åt sitt barn att komma tillbaka till henne och läsningen "with an angry voice". Att läsa för sitt barn, menar forskarna, kan vara ett tecken på en god anknytning, men att läsa högt *på rätt sätt* är ett säkrare tecken. Att läsa *på rätt sätt* innebär inte att läsa rakt upp och ner vad som står i boken, utan snarare att frammana "interactive routines around the pictures" – det vill säga, att samtala kring bilderna i boken. Tillrättavisningen är ytterligare ett tecken på en mager anknytning: den som hade en otrygg anknytning till sitt barn behövde oftare, enligt forskarna, tvinga sitt barn till fokus på boken (ett argument som även framförs i Bus & van Ijzendoorn,

1988b). Samvariationen mellan högläsning och anknytning konstateras således i artikeln, och i flertalet andra studier¹¹ – en god högläsning rutin speglar en god anknytning, och tvärtom. Denna samvariation verkar dock endast vara giltig i relationen mellan mamma och barn, vilket påvisades i nämnda studie av Bus et al. (1997) och senare bekräftades i en studie från 2020. I den senare studien kom författarna fram till att att pappors säkra anknytning kan bidra till mer dialogisk läsning, men att dessa samband är svagare och mer varierande än hos mödrar (Teufl et al., 2020). Det är med andra ord anknytningen mellan mamma och barn som, i detta fall, riskerar att sätta högläsning rutinerna på prov.

Medan studierna som hittills nämnts visar att karaktären av högläsning rutinen avgörs av anknytningskvaliteten mellan mamma och barn, visar andra att högläsning stunden i sig själv kan stärka anknytningen (t.ex. Canfield et al., 2020). Att högläsning stimulerar relationsskapande är även ett argument som anlitas i många av de läsfrämjande verksamheter och kampanjer som riktar sig till spädbarnsföräldrar. Här manas föräldrar till läsning med sina små genom att man betonar hur relationen kan stärkas, och man pekar även på den trygghet som barnet erfar i högläsning stunden. Exempelvis skriver författaren Helena Nyman Grosshög på *Gobokens blogg* att "[n]är du sitter med barnet tätt intill dig och läser, känner sig barnet tryggt, lugnt och älskat" (Nyman Grosshög, u.å.), och på en annan sida på samma hemsida får läsaren veta att "[h]ögläsning är den ultimata kärleksförklaringen du kan ge ditt barn" (*Gobokens blogg*, u.å.).

I detta kapitel undersöks hur argument kring anknytning används i läsfrämjande kampanjer och verksamheter riktade till spädbarnsföräldrar. Anknytning antas här vara *något* – eller en *metafor* för något – som man får syn på och som skapas genom alla de element som cirkulerar kring detta *något* eller detta metaforiska: kroppsrörelser, tal, ljud, böcker, sensationer med mera. I

11. Den uppmärksamma läsaren kanske dock har märkt att det är samma forskningspar (Bus och van Ijzendoorn) som publicerat ett flertal av de nämnda studierna. Dessa studier är publicerade på 1980- och 90-talen, och något senare, exempelvis i Bus (2001).

kapitlet definieras därmed anknytning som ett objekt *och* en diskurs (måhända en *ontonorm* – en sammansättning av begreppen ontologi och norm, för att tala med Mol, 2013). Att hantera koncept som objekt är även något som här görs med inspiration från vetenskapsfilosofen Ian Hacking, som i inledningen till *Historical ontology* från 2002 skrivit att han vill tala om objekt och därmed "[n]ot just things, but whatever we individuate and allow ourselves to talk about. That includes not only 'material' objects but also classes, kinds of people, and, indeed, ideas" (Hacking, 2002, s. 2). I kapitlet antas sålunda *anknytning* vara en typ av metafor som aktualiserar diverse materiella (och kroppsliga) aspekter (oxytocin, observationer, vårdinsatser – och här: läsfrämjande). Det antas likaså, utifrån en hybrid definition (Latour, 2012), produceras ur och generera diskurser i form av klassifikationer baserade på trygg respektive otrygg anknytning. I kapitlet tas avstamp i dessa utgångspunkter för att undersöka anknytningsobjektets tillämpningar i läsfrämjande kampanjer och verksamheter. Detta görs utifrån relevanta delar av en översättningsmodell inspirerad av aktör-nätverksteori (Callon, 1986; Wahl, 2006).

Transformeringen, eller översättningen, av psykologins anknytningsobjekt till ett som tillämpas på läsfrämjande är förstås mångfacetterad. Teorin om anknytning formulerades av den brittiska psykoanalytikern och psykiatrikern John Bowlby under 1950-talet och framåt. Huvudbudskapet i teorin är att ett konstant emotionellt och fysiskt band mellan mor och barn behövs för att barnet ska utvecklas på ett hälsosamt sätt (Bowlby, 1951). Bowlby menade bland annat att modern måste vara med sitt spädbarn dygnet runt för att säkra en ideal och trygg anknytning. Om modern var emotionellt eller fysiskt frånvarande kunde barnet få personlighetsstörningar senare i livet. En mild form av frånvaro bestod i om modern inte på ett adekvat sätt kunde engagera sig emotionellt i barnet (Bowlby, 1951; 1960). Bowlby hade främst forskat på barn som uppfostrats i institutionsmiljöer och på ungdomsbrottslingar för att formge sin teori kring anknytning (Símonardóttir, 2016) och fokuserade således på den 'sjuka' anknytningen. Utvecklingspsykologen Mary Ainsworth var en av dem som senare kom att utveckla Bowlbys arbete och tillämpa det på mamma-barn-re-

lationer som ansågs friska. Hon gjorde detta genom att försöka mäta och identifiera tecken på trygga barn, och utvecklade vad som kallas 'the strange situation procedure' i syfte att kategorisera anknytningsmönster (Ainsworth et al., 1978/2015). Ainsworth kom fram till att av vikt för en trygg anknytning var att modern gav mycket omsorg till sitt barn, att modern tyckte om att amma och att hon i övrigt visade intresse för sitt barn.

I det här kapitlet undersöks hur förståelser av anknytning har kommit att användas och tillämpas i läsfrämjande. Allra först undersöks hur kroppslig närhet och kommunikation formuleras i läsfrämjande med spädbarnsfamiljer som målgrupp, som aspekter eller byggstenar i konstruktionen av anknytningsobjektet.

Kroppsnära läsning

Under de läs- och sångstunder som en del bibliotek ordnar på föräldrargrupsbesöken från bvc läggs väldigt mycket fokus på samspelen mellan förälder (mamma) och bebis. Allt som oftast sitter mammorna lutade över sina bebisar som ligger på rygg på golvet; de tittar ner på sina bebisar, leker med ramsorna och minspelet, varpå bebisen svarar med intensiva blickar och ibland ett leende. Även viss högläsning hanterar det nära, förtroliga och kroppsliga: exempelvis hur läsning ur Hanna Albrektsons bok *Hela fina jag* (2019) manar till klappar och lek med bebisens olika kroppsdelar. Det relationsstärkande i läsning, sång och ramsande togs även upp av bibliotekarierna på de flesta besök jag deltog i, bland annat på bibliotek B2:

... – Ja, och att barnen kan höra era röster redan i magen. Och redan där börja skapa liksom ett band att sjunga för sitt barn och sedan fortsätta samma sång när barnet kommer ut för att liksom börja med den här kommunikationen och skapa det här bandet mellan vuxen och barn. Det är jätteviktigt. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)

Lite senare under samma besök sa samma bibliotekarie även:

– Och sen är det ju såklart mysigt, alltså att sitta tillsammans med en bok är ju en himla mysig stund också. Och det bygger liksom en relation och man får de här gemensamma referenserna. (Bibliotekarie under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)

Att högläsning och anknytning är två sidor av samma mynt syns också i de läskampanjer som riktar sig till nya föräldrar. I en analys av de babylådor som den finska staten skickar till alla nyblivna mödrar i Finland, och som innehåller en pekbok, skriver barnlitteraturforskarna Mia Österlund och Maria Lassén-Seger att urvalet av pekböcker i dessa babylådor

pläderar [...] för en baby-tid präglad av resonans, en upplevelse av närhet och meningsfullhet som de facto är institutionellt förankrad eftersom babyböckerna i egenskap av statligt distribuerat material föreslår denna goda intimitet. Den baby-tid som upprättas är därför endast skenbart privat och intim, tvärtom vilar den på en rad institutionella diskurser om vikten av att ge babyn av sin omsorgs- och anknytnings-tid. (Österlund & Lassén-Seger, 2020, s. 175)

Anknytningsdiskursen materialiseras alltså i bokform och distribueras till nyblivna mödrar runt om i Finland. Samma rörelse och cirkulation kan ses i den svenska kontexten, där biblioteken i samarbete med bvc distribuerar pekböcker med fokus på samspel, interaktion och intimitet (exempelvis *Knacka på!* eller *Hela fina jag*). Från ett måhända än mer institutionellt sammanhang rekommenderar Socialstyrelsen bvc-personal att i möte med nyblivna föräldrar betona anknytningens vikt för en god språkutveckling. I rapporten *Stödja och stimulera kommunikations- och språkutveckling bland barn 0 till 2 år* (2022) skriver man således:

Att kommunicera med sitt barn är en viktig grund för ett lyhört föräldraskap. Det ger förutsättningar för barnet att utveckla en god anknytning med en god kommunikations- och språkutveckling från födseln och framåt. (Socialstyrelsen, 2022, s. 13)

Varför är det viktigt?

- Språket lägger grunden till allt lärande.
- Språket stärker relationen mellan dig och ditt barn.

Bokstart

Bild från föräldrautbildningsmaterial om vikten av högläsning, skapad av Bokstart (2022). Illustratör: Matilda Ruta.

Även andra institutioner kopplade till barnhälsovården knyter språkutveckling till anknytning. I *Rikshandboken i barnhälsovård* länkas till material från den ideella organisationen *Kod-knäckarna*. I *Kod-knäckarnas* broschyr *Hitta språket! Prata, lek och läs med ditt barn 0–5 år* skriver den forskare som sammanställt manus att hela ens uppmärksamhet (som förälder) ska riktas mot barnet: ”Du behöver ägna mycket tid med barnet; nära och närvarande”. Vidare skriver man om den kroppsliga närheten som väsentlig:

Små barn ska man vara nära, rent kroppsligt, när man pratar och leker. Då får man lättare ögonkontakt och man ser vad den andre pekar på och tittar på. Barnet som pekar för att visa dig något, använder kroppsrörelser medvetet. Om du böjer dig fram med en förväntansfull min, visar du barnet att du är intresserad och vill ha en reaktion från barnet – samspelet är i gång. (*Kod-knäckarna*, 2014)

Även om dessa exempel inte nämner högläsning explicit omtalas läsning som en fundamental del av föräldrarnas pratande, lekande och samspel med sitt barn i båda dessa skrifter. Till anknytningsobjektet kopplas därmed idéer om samspel som det allra viktigaste i att knyta starka band.

Samspelsläsning

Ett litet spädbarn börjar läsa tidigt. Han eller hon avläser de vuxna runtomkring. Barnet studerar minspelet, gester, och kroppshållning. Och det lilla barnet svarar ofta på den vuxnes ansiktsuttryck genom att runda munnen, eller att rynka pannan, precis likadant. När barnet söker kontakt genom joller eller mimik är det viktigt att någon svarar på det. Samspelet mellan barnet och andra människor lägger grunden för den förmåga att kommunicera som följer barnet genom livet. (Transkribering från Kulturrådets film *Bokstart: Att läsa för små barn: Prata! Film 4/4*)

Både under föräldragrupsbesök på biblioteken och i intervjuer med läsfrämjare betonas samspelets roll i god språkutveckling. Under observationerna av föräldragrupsbesöken kunde jag ibland tänka att träffarna var som lektioner i samspel för de mammor som medverkade. Hur kan man prata med sin bebis? Vad kan man prata om med sin bebis? Hur kan man läsa? Vilket tonläge bör man ha? Bör man läsa från pärm till pärm eller prata fritt utifrån bilderna?

Under besöken ger bibliotekarierna massor av tips kring hur högläsningen kan gå till och se ut med tonvikt på det samspel som läsningen kan ge upphov till. Här finns det med andra ord ett *rätt sätt* att läsa, och det är att egentligen inte läsa utan snarare prata utifrån bilderna och föra en dialog med sitt barn. Från bebisens sida kan denna dialog bestå i svars ljud, men kanske framför allt i de kroppsrörelser och sensationer som föräldern åstadkommer genom att lyfta och klappa på bebisens olika kroppsdelar.

Bibliotekarie 2: Så att redan där börjar ju en slags språkutveckling. Med att sjunga med sitt barn.

Bibliotekarie 1: Sedan kommer ju de här "bababa, mamamama". Det är ju så det börjar. Jag har själv en sju-månaders hemma, och vi brukar prata om... när vi pratar om det här med just turtagning. När vi pratar med varandra så pratar jag, så lyssnar du, och sen svarar du, och sen pratar jag och så håller det på så, och de snappar ju upp det, redan i den här åldern. Så min bebis hemma, det märks ju jättetydligt redan nu, att, ja men ni vet de babblar – säger massa "blablablabla", och så kan man "blablabla" tillbaka och så tittar han på mig, och lyssnar, och sen pratar han igen. Och sen pratar jag, och det spelar ingen roll om jag pratar såhär med liksom... vanliga ord, eller om jag pratar bebispråk – "dadadada" – utan han lyssnar, tittar, och så pratar han. Och så lyssnar jag, och sen pratar jag. Så det börjar, redan, när de är så här små. Det är jättehäftigt.

Bibliotekarie 2: Och det är ju en del av kommunikationen, det verbala, men sen är det ju kroppsspråket och ögonkontakten och ljuden. Det är det första som är kommunikationen. Och grunden till en språkutveckling.

Bibliotekarie 1: Ja, men vi tittar på dem och ler. Och så ler de tillbaka, när de kanske blir lite större. Men det är väldigt häftigt det här, att man får såhär respons, även om man inte pratar. (Bibliotekarier under bvc-träff på bibliotek B2, ur fältanteckningar, 20 april 2023)

Samspelet konstrueras här som både en förutsättning för att läsningen ska kunna ske och en effekt av läsningen. I förlängningen tillämpas det sistnämnda – effekten – som ett argument för att läsning stärker anknytningen mellan förälder och barn. I de läsfrämjande verksamheterna konstrueras framför allt *boken* som ett redskap som kan möjliggöra ett sådant samspel, och i förlängningen stärka anknytningen. Under en intervju pratade bibliotekspersonalen om just detta:

BIBLIOTEKSANSTÄLLD 1: Jag tror att föräldern förstår nog inte riktigt själv, hur viktig föräldern är. Både vad det handlar om att erbjuda böcker, alltså att boken ska vara ett lika viktigt lekredskap som en bil eller ... det ska vara lika

viktigt om inte ännu viktigare. Att det finns böcker i hemmet. Det är ju en sak. Men också, det allra viktigaste handlar ju om tid. Vad man ägnar sin tid åt tillsammans med barnet. Och om du som förälder ägnar din tid åt att köra bil, då påverkar det, eller om du ägnar din tid åt att sitta med ett gäng böcker runt dig, och att vara nyfiken på innehållet i böckerna och vilken bok som barnet själv tycker verkar intressant, och att vara lyhörd för barnets signaler, och fånga upp det intresse som, med all säkerhet kommer att synas på barnet, vid det ena eller andra tillfället. Om man då är, som någon sa, ja men "ha en bok i handväskan likaväl som nåt annat" liksom. Och ta fram den när det ges tillfälle. Så att det är ju ... och där är det ju, det handlar ju om kunskap och medvetenhet. Och där tror jag faktiskt att den här kunskapen är nyckeln. Att förstå hur viktigt det är. Både för att barnet ska få ord, som du sa [tittar på sin kollega], nya ord som man kanske inte själv använder i talspråket, men också som ett verktyg till anknytning.

BIBLIOTEKSANSTÄLLD 2: *Att man har interaktion mellan varann liksom.*

BIBLIOTEKSANSTÄLLD 1: *Precis, att knyta kontakt med sitt barn, och ett verktyg som stärker samspel och ger samspelsmöjligheter. (Ur intervju med bibliotekspersonal på bibliotek B5)*

Även i intervjun med dem som arbetar i *Bokstart* tryckte informanterna på boken som en väg till samspel och att knyta an. En av de intervjuade menade att "böcker [kan] vara ett sätt att få vara nära varann på ett, alltså, konstruerat sätt. Att naturligt vara nära varann när som helst med den här boken. [...] Man ger någon ett litet verktyg till att vara nära varandra". I flera läsfrämjande verksamheter och kampanjer konstrueras således boken som det objekt som kan åstadkomma ett sådant samspel. I relation till böcker och läsning formuleras därmed anknytning som både ett mål (i sig självt) och ett medel (för språkutveckling).

läsvärlden

“
**Visste du att högläsning
skapar unika band mellan
barn och förälder?**

LÄS HÖGT FÖR DITT BARN!

Läs mer om kraften i högläsning:
www.lasvarlden.se

Kampanjbild från den ideella organisationen Läsvärlden (2022).

Anknytningsobjektets översättningar

The association between hearing written language and feeling loved provides the best foundation for this long process [emergent or early literacy], and no cognitive scientist or educational researcher could have designed a better one. (Wolf, 2008, s. 83)

När anknytningsdiskursen tillämpas i de läsfrämjande verksamheterna händer något med den: det sker en översättning (Callon,

1984; Wahl, 2006). Denna översättning har temporala implikationer – den bygger på en under årtionden omförhandlad syn på anknytning. Enligt sociologen Mary Kanieski (2010) sker ett skifte i anknytningsdiskursen i och med Ainsworths fokus på den trygga anknytningen. Före 1960-talet, menar Kanieski (2010), undersöktes och omtalades den otrygga anknytningens effekter på hälsa och välmående, och den otrygga anknytningen etiketterades som en avvikelse. I och med att anknytning började studeras bland 'friska' mamma-barn-relationer, och att *tecken på en trygg anknytning* började undersökas, lades uppmärksamheten på hur föräldrar (mammor) kunde undvika att utsätta sitt barn för de ohälsosamma effekterna av en otrygg anknytning. Kanieski (2010) menar därvid att anknytning sedan 1960-talet blivit en angelägenhet för *alla* föräldrar – inte endast för de föräldrar som riskerar att svikta i omsorgen om sina barn. I takt med denna förskjutning – från de avvikande föräldra-barn-relationerna till samtliga föräldra-barn-relationer – skedde även en annan, idag betydelsefull, förskjutning. Medan man före 1960-talet pekade på framför allt externa orsaker till otrygg anknytning, exempelvis fattigdom eller moderns egna barndomstrauman, började man under och efter 1960-talet istället lägga ansvaret för anknytningsomsorgen helt och hållet på modern (Kanieski, 2010). Detta viktiga skifte som ägde rum under 1960-talet kom sedan att bana väg för en anknytningsdiskurs som idag präglar föräldraskap i stor utsträckning.

Att anknytningsdiskursen – vilket här är ett begrepp som utgör en vidare, mer vardagligt orienterad tillämpning av anknytnings-teorin – får genomslag och används som argument i läsfrämjande kampanjer bevisar dess starka status än idag. Statushöjningen, och breddningen av dess tillämpning till andra sfärer än den rent psykologiska, kan förmodligen förklaras av teorins tilltagande materialisering under senare hälften av 1900-talet; det är inte längre endast den visuellt observerbara interaktionen mellan mamma och barn som kan studeras, utan även hormonrörelser (t.ex. i Carter, 1998) och hjärnaktivitet (t.ex. i Atzil, Hendler & Feldman, 2011). Som vetenskapshistoriska studier visat bidrar en ökad precision, här i och med studiet av inomkroppsliga rörelser i anknytningsprocesser, till en statushöjning av det studerade (Smith, 1997).

En sådan statushöjning både utgör och underlättar den översättning eller transformation som anknytningsobjektet genomgår under sena 1900-talet fram till idag. Den syns bland annat i de relationer som formas kring anknytningsobjektet, den flora av experter och lekmän – från psykologer och (annan) vårdpersonal till mammor och läsfrämjare – som samtliga uttalar sig kring 'den goda anknytningen'. I denna översättningsprocess, där idén om anknytning således översätts från en kontext till en annan, förändras anknytningsobjektets karaktär (Callon, 1984; Latour, 1998). I resonemanget ovan syns en sådan översättning – från den otrygga anknytningen och strukturella förklaringsmodeller, till den trygga anknytningen med fokus på individrelaterade förklaringar. När anknytning blir en angelägenhet för alla föräldrar och vårdnadshavare kan fler aktörer mobiliseras till det nätverk som uppehåller sig kring anknytningsobjektet. Anknytning som idé har därmed materialiserats – inte enbart i form av pekböcker som skickas till föräldrar, utan även i relationella termer. Det har blivit ett objektivt förankrat och naturligt objekt vars existens varken problematiseras eller nyanseras; istället bär det upp denna expertisflora kring spädbarnsfamiljen. Genom att fokusera på de olika företeelser som sägs höra till anknytningsobjektet (kroppsrörelser, tal, ljud, sensationer, böcker med mera), konstrueras detta anknytningsobjekt: anknytningsobjektet är uppfört av samtliga dessa, stundtals heterogena, element.

Objektifierandet och översättningen av anknytningsidén till den sfär som är läsfrämjande verksamheter sätter framför allt fokus på samspelet mellan förälder och barn. Detta samspel utgörs främst av kroppslig närhet och kommunikativ lyhördhet. Samspelet konstrueras därmed som ett medel för god språkutveckling. Anknytning, däremot, formuleras som både ett medel för god språkutveckling och som ett mål i sig självt. Det sistnämnda, anknytning som mål, syns bland annat i bilderna från *Bokstart* och *Läsrörelsen* (se s. 115 och 119). I dessa och andra läsfrämjande kampanjer och verksamheter som riktar sig till spädbarnsföräldrar skapas ett specifikt anknytningsobjekt, och i relation till detta – ett specifikt anknytningssubjekt.

Läsfrämjandets anknytningssubjekt

I en artikel publicerad i tidningen *Forskning & Framsteg* sammanfattas en forskningsstudie med rubriken ”Snälla mammor läser för sina barn” (Svensson, 2019). Artikeln undersöker högläsningssrutiner i samvariation med mammors och barns beteendemönster. I studien som artikeln handlar om kommer forskarna bland annat fram till, enligt artikelförfattaren, att ”[d]e mammor som läste med sina barn vid ett års ålder [...] sällan [var] ovänliga mot barnen när dessa fyllt tre år” (Svensson, 2019). Forskarna som genomfört studien menar att resultaten pekar på att högläsning bidrar till att utveckla en god och stark föräldra–barn-relation:

The AAP recommends that pediatricians encourage parents to read aloud with their children to promote school readiness and strong parent-child relationships. While strong evidence links shared reading to improved cognitive and academic outcomes, fewer studies have examined the effects of shared reading on parent-child relationships. Using data from a population-based urban cohort we found consistent associations between shared reading and reductions in harsh parenting, an important aspect of the parent-child relationship. [...] Our findings suggest that by engaging in an activity that is cognitively enriching, parents may also improve an important aspect of their children’s environment – the parent/child relationship. (Jimenez et al., 2019, s. 7–8)

Att det handlar om att ”snälla mammor läser för sina barn”, som rubriken i *Forskning & Framsteg* framhåller, stämmer bara delvis. Studien visar snarare att läsning är en relationsstärkande aktivitet än att det handlar om mammans personliga egenskaper. Denna form av översättning, från den vetenskapliga studien till artikeln i *Forskning & Framsteg*, kan jämföras med hur anknytningsdiskursen har kommit att inverka på innehållet i föräldragrupsbesök på bibliotek och läskampanjer riktade till spädbarnsföräldrar. När den trygga anknytningen blivit en uppgift och ett ansvar för den enskilda föräldern kan anknytningsargumentet användas för att

locka föräldrar till högläsning. Även om många under intervjuerna inför skrivandet av den här boken betonade att en god anknytning snarare bör ses som en bonuseffekt av högläsningstunderna med barnet och inte som ett mål i sig, så använder ett flertal läskampanjer ändå argumentet om stärkt relation i syfte att visa på fördelarna med att läsa för (med) sitt barn.

Det anknytningsobjekt som skapas i de läsfrämjande verksamheter och kampanjer som i någon mån placeras i ett anknytningsdiskursivt rum är specifikt på så vis att det antar en bestämd materiell form: boken. Boken blir det verktyg eller redskap som nätverket sluter sig kring i sin uppgift att stärka samspelet mellan föräldrar och barn. Boken är, med andra ord, även här det kvasiobjekt som den definierades som i kapitlet *Pekboksläsningens praktik*. Genom sin cirkulation mellan de olika aktörerna i den gemenskap som byggs upp kring anknytningsidén inverkar den både direkt och indirekt på de mammor och bebisar som man, från politiskt håll, vill påverka. Framför allt konstituerar anknytningsobjektet ett särskilt subjekt i dessa verksamheter: mamman. Det goda föräldraskapet framställs ofta som beroende av barnets beteende, något som antydde i den forskning som nämndes inledningsvis i kapitlet – men detta tycks alltså huvudsakligen gälla mödrar. Förväntningar på att barnet ska sitta stilla och lyssna uppmärksamt vid högläsning avser i första hand mammor.

För pappor ställs inte samma krav. Inte heller i läsfrämjande kampanjer lyfts högläsning som ett relationsbyggande verktyg för fäder. När sådana relationella argument ändå används, riktas de vanligtvis till en könsneutral ”förälder” – vilket i praktiken ofta betyder mamma. I de fall där pappor nämns uttryckligen, används istället helt andra typer av argument. I LO:s fackförbunds och ABF:s projekt *Läs för mej, pappa!* är syftet att uppmuntra pappor att läsa för sina barn, liksom i projekten *Pojkar, pappor och prat om böcker* (2006–2007), *Mohammed från Frostmofjället* (2007–2010) och *Läs-bryggan*. Precis som Jonas Andersson skriver i Kulturrådsrapporten *Med läsning som mål* (2015) är ”[f]örebildstanken [...] central inom läsfrämjandeprojekt och kampanjer med pappor som specifik målgrupp” (Andersson, 2015, s. 54). I en broschyr om projektet *Läs för mej, pappa!* kan man läsa följande:

En förklaring till skillnaden i läsning mellan könen är bristen på läsande manliga förebilder för pojkarna. Barn växer upp och utvecklas i en företrädesvis kvinnlig omgivning. Om det läses hemma är det oftast mamman som sköter den saken. I förskolan och skolan är övervägande delen av personalen kvinnlig. I skolan är det i de flesta fall en kvinnlig lärare som tar sig an uppgiften att lära barnen läsa. Väcks intresset för böcker och läsning kommer barnen snart till biblioteket. Där möts de förmodligen av en kvinnlig bibliotekarie som hjälper dem till rätta. Alla dessa kvinnor gör ett viktigt arbete men för en läsande pojke kan de inte vara en manlig förebild. När det är dags för pojken att söka sig en manlig vuxenidentitet saknar han erfarenhet av läsande män och väljer då mer eller mindre medvetet bort litteraturen. Med en läsande pappa skulle valet förmodligen bli annorlunda. (Läs för mej, pappa! En handledning, 2011, s. 4)

I de ”varför”-punktlistor som syns i pappa-projekten är det, vad jag sett, inte alls en fråga om att genom högläsningen stärka relationen till barnet. Istället konstrueras pappan som en potentiell förebild. Forskning som rör högläsningsrutiner och anknytningsmönster är inte heller benägen att omtala pappans högläsning som beroende av anknytningskvalitet (exempelvis i Bus et al., 1997 och Teufl et al., 2020). Däremot finns forskning som pekar på att pappa-barn-relationen är viktig för barnets språkutveckling (exempelvis Rowe, Coker & Pan, 2004 och Tomasello, Conti-Ramsden & Ewert, 1990). I en studie såg man att pappor var mer interaktiva under sin högläsning än mammor (Anderson et al., 2004), vilket av forskare framhålls som en välgörande lästeknik för språkutveckling, och i en litteraturöversikt från 2020 konkluderade man att pappornas högläsningsstil, som var en annan än mammornas, (förmodligen) kunde berika barnets språk och språkutveckling (Cutler & Palkovitz, 2020). Att lästunden mellan pappa och barn kan vara förknippad med intimitet och relationsstärkande aspekter är dock som nämnts inte betonat i forskningen. När pappor nämns explicit i högläsningssammanhang faller retoriken således

utanför anknytningsdiskursens domän, och det subjekt som formas inom ramen för anknytningsobjektets cirkulation i läsfrämjandet är (fortsatt) en mamma.

Att mamman är central inom denna diskurs gör att det finns tämligen uppenbara regler kring hur en 'bra mamma' bör bete sig i högläsningssammanhang, som dock till stor del är beroende av barnets beteende. Liksom skildrades i det artikelutdrag som inledde detta kapitel, vilket återgav en högläsningstund som utspelade sig i en mamma-barn-relation som präglades av en otrygg anknytning, finns idéer om vad en 'bra högläsningstund' är och hur en sådan bör se ut. Att barnet är distraherat och ouppmärksam samt vid läsningen säger, enligt dessa forskare, mer om relationen mellan mamma och barn än om barnets individuella egenskaper och temperament. I de institutionella sammanhang som läsfrämjandet sker konstrueras alltså den 'goda modern' som någon som läser högt – men för sitt stillasittande och lyssnande barn. Trots att bibliotekarierna på bibliotek B2 menade att även det kringspringande och klättrande barnet lyssnar till det man läser för det (vilket framgår i tidigare kapitel), så konstrueras den goda modern utifrån ett annat, specificerat barnbeteende (det stilla, lyssnande) i de högläsningssammanhang där anknytning lyfts som en viktig aspekt.

Det är med andra ord här som skillnaden görs: medan mammas goda föräldraskap syns i barnets beteende, hålls pappans goda föräldraskap isär från detta. Pappan konstrueras därför till viss del som fränkopplad barnet, medan mamman antas vara en intim del av det. Detta speglas också i hur modern fortfarande förknippas med hemmet och det känslomässigt relationella, medan fadern i högre grad tillskrivs en utåtriktad, samhällsorienterad roll som förebild i läskampanjer och lässatsningar. Det är sannolikt att detta fokus på relationsskapande påverkar de mammor som kampanjerna riktar sig till. I en tid av idealisering av ett *intensivt moderskap* (Autret et al., 2024), vars förhandling till stor del sker på nätet (Edenroth Cato, 2020) och där vardagliga eller lekmannamässiga förståelser av anknytningsteori kommit att inkorporeras i allas och envars moderskapande, är anknytningsargumentet i läsfrämjande ett lättköpt sådant. Om mammors potentiella förväntningar på

och ängslan inför högläsningstunderna, samt deras uppfattningar och förhandlingar kring det moderskapsideal som konstrueras i högläsningssammanhang, handlar nästa kapitel.

Interludium: Om skärmtid och moderskap

I SLUTET AV 2010-TALET skriver en mamma följande trådstart på ett nätforum som riktar sig till föräldrar:

Kommer min tvååring ta skada av skärmtiden?

Jag vet mycket väl att det är tok för mycket skärmtid för en sådan liten, och jag är själv emot att så små barn tittar på skärm ALLS. Just nu finns det däremot inget annat sätt att lösa vardagslivet på innan vi ordnat med förskoleplats. Han ser på plattan 2,5 timme varje dag. [...] Kommer skärmtiden ge bestående men?

De som svarar på hennes fråga undrar om barnet spelar utvecklande spel på plattan och om en förälder är närvarande. En skriver att hon tycker att det är "imponerande" att trådstartarens tvååring orkar sitta så länge som 2,5 timme, och en annan skriver undrande om trådstartaren med andra ord "lämnar tvååringen ensam i 2,5 timme?". Ytterligare en ryter ifrån ordentligt:

Bortsett från ögonskador och annat så tycker du det är bättre att sitta och fråga på [nätforum] istället för att ta den tiden och leka med ditt barn utan padda! Fan skäms kvinna!

Att skärmtid är en känslig fråga råder det inga tvivel om. Frågan om skärmtid för de allra yngsta barnen har diskuterats mycket och ofta de senaste åren. När Svenska Barnläkarföreningen publicerade sina rekommendationer, bland annat att barn under två år inte

borde få någon skärmtid alls (Barnläkarföreningens allmänna råd om små barn och skärmanvändning, 2023), kände många föräldrar både skam och oro. I en studie genomförd på Lunds universitet berättade både mammor och pappor att det var svårt att förhålla sig till nolltoleransen kring skärmtid. I studien säger en mamma att hon är rädd för att ha försummat sitt barn när hon tittat på datorn eller mobilen, och därmed potentiellt inte varit "en perfekt förälder" (Sandberg, Sjöberg & Sundin, 2024, s. 97).

Sedan dess har även Folkhälsomyndigheten publicerat skärmtidsrekommendationer (2024), vilka orsakade stor debatt. Framför allt framhölls i denna debatt att det vetenskapliga underlaget för rekommendationerna var tämligen vagt (t.ex. i *Dagens Nyheter*, 2024). Debatten kom även att handla om den föräldraskam som bredde ut sig, och som särskilt drabbade vissa, potentiellt mer utsatta, föräldrar (t.ex. Pettersson, 2024).

Debatten om skärmtid handlar, som synes, till stor del om att vara en närvarande eller frånvarande förälder – och därmed att vara en tillräckligt bra förälder. I skärmtidsdiskussionen förekommer således konstruktioner och idéer om bra respektive dåligt föräldraskap. Mot bakgrund av hur läsning för och med barn konstrueras som en angelägenhet för framför allt mammor i både forskning och vardagligt samtal, är det inte ett långskott att anta att mammans roll är den mest potenta även vad gäller uppfattningarna kring skärmtidens potentiella risker.

LÄSFRÄMJANDE MODERSKAP

Jag befinner mig i ett konferensrum på ett bibliotek. Jag har bjudit in föräldrar från ett av de föräldragrupsbesök som jag deltagit vid på samma bibliotek ett par månader tidigare. Vi ska prata om högläsningsrutiner och tankar kring högläsning för spädbarn. En bibliotekarie frågar om hon ska ordna kaffe, och rullar efter en stund in en liten vagn, prydligt arrangerad med kaffe, kakor och porslin. Hon frågar om jag behöver pekböcker till bebisarna som de kan leka med och titta i under intervjun, och kommer snart med en liten hög med böcker som hon lägger ut på konferensbordet. Strax före utsatt tid kommer hela gruppen av mammor, en pappa och bebisar in i biblioteket. Jag visar dem in i konferensrummet. Efter en liten stund sätter jag igång diktafonen och börjar ställa frågor. Brukar ni läsa för era spädbarn? Hur ofta? På något särskilt sätt? Alla nickar och berättar; de läser ofta och gärna med inlevelse. De berättar att de läser varje dag, eller åtminstone sjunger varje dag. Samtalet fortsätter en stund. Efter en halvtimme börjar några bebisar gnälla. Ett barn skriker. Föräldrarnas fokus försvinner bort och jag tackar för samtalet. "Fick du det du behövde?" frågar en mamma medan hon reser sig upp från stolen. (Ur fältanteckningar, bibliotek B2, 5 juni 2023)

I en undersökning som genomfördes 2019 av den svenska stiftelsen Legilexi framkommer att åtta av tio medverkande föräldrar till barn i 0–9 årsåldern läser högt för sina barn varje vecka, och att ungefär hälften av dessa läser högt varje dag (Persson, 2019). Undersökningen visar även att högläsning är vanligare bland föräldrar till yngre barn – bland föräldrar till barn som är 0–4 år hög-

läser nio av tio varje vecka, och omkring hälften varje dag (Persson, 2019). Av dessa siffror att döma är högläsningen på någorlunda höga nivåer bland svenska föräldrar, och nämnda undersökning pekar även på att högläsningens frekvensen ökar. Dock, menar man, är det ”långt kvar till historiskt höga nivåer” (Legilexi, 2019).

Samtidigt kan man, särskilt i andra undersökningar, se att högläsning framför allt är en aktivitet som sker i högutbildade familjer. Det finns med andra ord studier och rapporter som pekar på att socioekonomiska faktorer kan påverka graden av högläsning (t.ex. Läsrörelsen, 2012; Kucirkova, Dale & Sylva, 2018). Andra studier pekar på att det är *högläsningstilen*, snarare än frekvensen, som påverkas av socioekonomiska faktorer (t.ex. Brown, Westerveld & Gillon, 2017). Forskarna är dock överlag ense om att om högläsning alls ska ske under spädbarnsåren är det som en följd av föräldrarnas attityder kring och tilltro till böcker och läsning (Bingham, 2007; Egan et al. 2022).¹² Det är inte heller helt otänkbart att *omgivningens* attityder kring högläsning spelar en roll.

Att spädbarnsföräldrar (mammor) tvingas förhålla sig till uppmaningar om högläsning har varit tydligt under fältarbetet inför skrivandet av den här boken. Dessa uppmaningar riktas till dem i olika forum: när de är på bvc-träffar på biblioteket, när de plockar upp en broschyr i bvc:s väntrum, när de får en gåvobok av regionen, när de skrollar i sociala medier. De kommer således även från olika håll: från bvc, biblioteket, regionerna och läsfrämjande organisationer. Uppmaningarna kommer även från andra mammor. Under intervjun som inleder det här kapitlet tyckte jag mig se hur starkt reglerande uppfattningar om högläsning och högläsningrutiner kan vara bland föräldrar. Jag hade tänkt genomföra fler gruppintervjuer med föräldrar under mitt fältarbete, men efter denna första intervju tänkte jag att det här med föräldragrupsintervjuer nog inte fungerar – att högläsningrutiner är ett mycket känsligare ämne än vad jag kunnat tro och det goda moderskapsidealet för reglerande. Men när jag senare transkriberade intervjun

12. Att en förälders attityder kring och tilltro till läsningens effekter kan bero av socioekonomiska faktorer är måhända ett rimligt antagande, men det har inte studerats i någon vidare omfattning.

märkte jag att det inte enbart blev 'den goda högläsningstunden' som fångades under intervjun; mammorna pratade faktiskt även om oförmåga, prestationskrav och press i relation till högläsning.

Detta tog sig lite olika uttryck. En mamma berättade att hon tyckte att det var svårt att läsa pekböcker med lite eller ingen text i:

FÖRÄLDER: Jag tänkte nog på att jag är lite dålig, alltså den här typen av böcker, det är inte så mycket text utan bara, ja lek eller så där. Det är jag nog lite dålig på. Jag har nog läst liksom, ja men nu när vi har börjat läsa... Det kanske är för att jag tycker det är roligast också [skrattar]. Men ja men lite typ, nu håller vi på med Pettson och Findus, det är mycket bilder liksom, men det är också lite story bakom så jag läser och tittar på bilderna typ. Men kanske borde vara bättre på att, den här typen av böcker också [pekböcker], men där har vi inte riktigt börjat än. (Ur intervju med föräldragrupp)

När jag frågar de andra om de upplever samma svårighet hörs några viskande 'nej'. Ingen håller med om svårigheterna i att improvisera kring bilderna i en bok. Trots att jag frågar om de har upplevt sådana svårigheter, och trots att jag vänder mig mot alla i rummet när jag ställer frågan, så är det ingen som håller med. I stunden tolkar jag det som händer i rummet som en reglering av ett idealt moderskapande där och då, i relation till högläsning – att det förknippas med dåligt moderskap att inte kunna engagera sig i högläsning till den grad att man anstränger sig och improviserar. När samtalet börjar centreras kring deras egna uppfattningar kring läsning för spädbarn är det däremot framför allt en (annan) mamma, som delar med sig av de negativa känslor som hon ibland har förknippat med det:

FÖRÄLDER: Mm, känna av. Alltså jag säger som [en annan mamma], att man så här "ja, läsa!", men jag hade heller inte tänkt från BB typ [skrattar]. Jag kände lite den stressen, för det börjar så här "man ska läsa tidigt tidigt". Jag köpte någon bok där, supertidigt. Som jag försökte läsa, men det kändes

helt menlöst. Då var det svårt. Så jag säger som [en annan mamma], när man börjar få lite så här feedback tillbaka, då blir det ju också roligare att läsa. Men då kändes som att bara "men vad gör vi?" [skrattar]. Ja, men det kändes ju helt menlöst och bara. Samtidigt också lite misslyckande. Alltså så här, nu gör inte jag det här som. Boken ligger där. Den låg ju där som en liten påminnelse om att jag inte gör det där, som man borde göra så tidigt. Så att nej, då kändes det sådär. Och det blev massa, "gud, är det verkligen så viktigt?", kände jag ju också [skrattar]. Att man ska börja hetsa med det här. Så man måste släppa lite, och som sagt, det kommer ju, det ligger ju där ändå. [ohörbart] kanske man inte hade börjat med böcker lika tidigt. Så att det har ju en fördel också. (Ur intervju med föräldragrupp)

Att tvingas förhålla sig till uppmaningar om att läsning bör ingå som en viktig aspekt i det vardagliga livet med spädbarn kan, enligt denna mamma, krocka med andra sysslor som är mer akuta. Hon berättade bland annat att hon kände att det "var så många bvc-besök och allt man ska göra. Så man var ju lite så här, du vet 'vi försöker bara få till när hon ska äta och sova', du vet." Hon berättade även att hennes barn hade haft mycket problem med magen som nyfödd och att hon som mamma var "superstressad med allt jag inte hann med då, för att hon var så missnöjd hela tiden". En annan mamma berättade att hon kunde drabbas av "dåligt samvete för att jag inte har läst eller sjungit eller gjort nåt med honom" under en dag. Ytterligare en mamma som var med under intervjun menade att hon knappt läste alls för sitt spädbarn, men att det "[v]arje dag är [...] minst en liten dans där man går runt och dansar och sjunger och... ja. Och jag känner, det är väl lite likadant där som en bok, fast det är lite mer [ohörbart], på det sättet. Så jag känner inte riktigt den stressen". Många höll med om att det kanske inte är just läsning som är den mest centrala aktiviteten man kan göra med sin bebis – att sjunga, ramsa och prata upplevdes som lika viktigt. Trots detta tvingades de ändå, som sagt, förhålla sig till högläsningdirektiven.

I detta kapitel undersöks hur föräldrar, framför allt mammor,

förhåller sig till och förhandlar högläsningens roll i det goda (eller tillräckliga) moderskapet. Som ett komplement till den intervju som just beskrevs består materialet härnäst av nio nätforum-diskussioner på ett av de största nätforumen för föräldrar i Sverige. Varje diskussion innehåller mellan fem och 60 inlägg och handlar om de högläsningrutiner som föräldrarna har (eller inte har). Att jag valde att undersöka nätforum, istället för att genomföra fler gruppintervjuer med föräldrar, har att göra med det ideala moderskapets reglerande mekanism och den anonymitet som nätforumen kan erbjuda de mammor som medverkar. På nätforumen existerar endast utsagor (för att synas där så skriver man, helt enkelt), medan jag upplevde att gruppintervjun bidrog med en del tystnad bland dem som inte kände sig tillräckliga i relation till de andra mammorna i gruppen. Jag kan förstås inte få med de mammor som endast skrollar igenom nätdiskussionerna och inte deltar i dem, men i och med anonymiteten på forumen kan ett rimligt antagande vara att det är fler som vill och vågar uttala sig.

En majoritet av de insamlade forumtrådarna är arkiverade och således inte längre aktiva. Dessa har inte heller några årtal publicerade, men enstaka inlägg är publicerade efter ett visst brytdatum som gör att årtal ändå syns för dessa. Jag har dock inte förhållit mig till detta, och inte heller begränsat empiriinsamlingen till vissa årtal.¹³ Däremot har jag begränsat den till endast ett nätforum. Detta är en begränsning som gjorts helt och hållet av praktiska skäl – det finns mängder av diskussioner bland föräldrar på nätet om hur ofta och hur man borde läsa för sina bebisar. Det är förstås intressant i sig att diskussionen om spädbarnsläsning på nätforum är och har varit så livaktig och viktig de senaste decennierna.

13. Av etiska skäl har forumträdarnas publiceringsdatum inte skrivits ut i texten. I en del excerpter har jag bytt ut enstaka ord eller ändrat grammatiken för att försvåra forumträdarnas sökbarhet. I trådarna diskuteras läsning för framför allt yngre barn, men alla är inte under ett år. Empiriinsamlingen är prövad och godkänd av Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2023-05190-01).

Högläsande mammor

Vi har läst varje dag sedan vårt barn var åtta månader. I början var det mer på vårt initiativ, men när hon blev mer mobil började hon själv hämta böcker. Nu är hon två och ett halvt år och sedan något år tillbaka läser vi i genomsnitt sex-sju böcker om dagen. Hon har ungefär åttio böcker, vissa mer populära än andra. De står så att hon kan komma åt dem själv och hon vill ofta att man ska läsa för henne, tackar aldrig nej till det när man föreslår det. På kvällarna vid läggning är det ett måste men det händer även på dagarna. Kanske om hon vaknar tidigt, då kan vi sitta och läsa några böcker innan frukost, eller så gör vi det efter förskolan eller när andan faller på. (Inläggsskribent 4, forumtråd 1)

I de olika nätforumtrådarna som här avhandlar högläsning för yngre barn är det framför allt mammor som skriver. Hela forumet som sådant, som riktar sig till föräldrar, besöks framför allt av mammor. Det är åtminstone de som syns, genom att de skriver om sitt föräldraskap och sina barn utifrån olika ämnen. Läsning med barn återkommer då och då som trådamne, och har gjort det med viss regelbundenhet sedan forumet lanserades i början av 2000-talet. I de trådar som valts ut till det här kapitlet ställer trådstartarna frågor till andra föräldrar av typen "Hur ofta läser du för dina små barn?", "Hur får ni till läsningen med era små barn?" eller "När började ni läsa för era barn?". I de allra flesta inlägg skriver sedan mammor, för det mesta, om att man läser både ofta och mycket. I excerpten ovan skriver en mamma om hur hon läst för sitt barn varje dag sedan hon var åtta månader gammal. Denna mamma vidrör även några andra aspekter som flera andra av de inläggsskrivande mammorna lyfter: att barnet själv tar initiativ till läsning, att barnet själv hämtar böcker, att barnet vill bli läst för och tycker om att bli läst för. Detta är alltså ett tämligen representativt exempel på inlägg i nätforumtrådarna. I andra trådar skriver mammor liknande utsagor: om hur "Lillen på 16 månader blivit helt galen i böcker, så man kan säga att vi läser minst tjugo gånger om dagen, pekböcker ungefär fem-sex stycken per gång"

(inläggsskribent 7, forumtråd 3) och om hur man läser ”varje dag, hundra böcker typ. Hon kommer med böcker och trycker dem i handen och hoppar upp i knät” (inläggsskribent 32, forumtråd 8).

I de trådar där det förekommer mammor som beskriver en annan läserfarenhet – framför allt att man själv eller barnen inte tycker om att läsa – varvas inte sällan ovanstående utsagor om den dagliga läsningen i det egna hemmet med påbud av olika slag. Ofta framställs högläsningen som en gåva som man ger barnen (och som man därmed berövar dem om man inte läser för dem):

Att leda sina barn in i böckernas underbara värld är väl en av de finaste gåvorna man kan ge sitt barn. (Inläggsskribent 7, forumtråd 6)

Man kan aldrig läsa för mycket för barnen. Visste ni att barnen behöver höra ungefär tusen berättelser innan de själva kan lära sig läsa? Ett av de första tecknen på att barnet lär sig läsa är just att barnet pseudoläser (låtsasläser), något som nämndes tidigare i tråden. Barn som generellt sett visar ointresse vid läsning är inte vana att bli lästa för. Börja så tidigt som möjligt, redan i magen. [...] Att läsa för ditt barn är något av det bästa du kan ge ditt barn i livet. (Inläggsskribent 18, forumtråd 1)

I de trådar som handlar om högläsning för yngre barn framträder sålunda en mamma som är just så god som hon manar andra mammor att bli. Den goda mamman i dessa forum är en mamma som läser varje dag för sina barn, och som vid lästillfällen dessutom läser mycket. Den goda mamman har även ett stort barnboksbibliotek hemma och vet vikten av att låta barnet själv kunna ta initiativ till läsning samt välja bok. I dessa utsagor framträder också ett läsande barn, som liksom i anknytningsdiskursens domän både formas i och formar det goda moderskapets högläsningsrutiner. Utöver att detta barn kanske ”pseudoläser” (inläggsskribent 18, forumtråd 1) så är det framför allt ett lyssnande barn som ofta och gärna initierar lässtunder med sin mamma.

Bokvana barn

Jag läser flera böcker om dagen för vår 15 månaders dotter. Vi går till biblioteket minst en–två gånger i veckan och hon blir glad så fort hon ser vart vi är på väg! Hennes böcker står längst ner i bokhyllan (brukar vara ett tjugotal skulle jag gissa) och hon sitter gärna där själv en stund och bläddrar och babblar/skrattar, men sedan kommer hon ofta lufsandes fram till mig med en bok och vill att jag ska läsa! Hon har favoritböcker som vi fått läsa om och om igen! Jag började läsa för storebror då han bara var tre månader och lillasyster har fått hänga med redan från början eftersom jag haft henne med mig när jag läst på kvällen för storebror. Så hon är bokvan kan man lugnt säga! (Inläggsskribent 14, forumtråd 1)

Mamman i inlägget ovan beskriver sin dotter som ”bokvan”. I begreppet ”bokvan” ligger, utifrån just detta inlägg, att vara van vid böcker till den grad att barnet vet hur böcker ska hanteras och vad man gör med böcker. Man ”bläddrar och babblar/skrattar” och bär med dem till sin mamma för att hon ska läsa i dem. I forumtrådarna konstrueras barnets vana bokhantering som ett tecken på läslust och läsmognad. Medan en del barn beskrivs helst kasta böckerna omkring sig (vilket jag återkommer till) beskrivs de allra flesta barn som läsmotoriskt skickliga, det vill säga de bläddrar och ”läser”. På frågan om hur ofta man läser för sina ettåringar svarar en mamma:

Varje dag, har gjort det sedan [barnet] var sex–sju månader, nu fyller hon ett år på lördag och älskar böcker. Hon kan verkligen sitta och finbläddra med motorik som en vuxen. Att ge sitt barn bokvana är superviktigt! (Inläggsskribent 17, forumtråd 3)

Att barnen, som ofta är strax över ett år enligt inläggsskribenterna, själva läser i böckerna framhålls av flera. En mamma skriver att hennes son började ”läsa” böcker när han var liten nog att hålla i en själv” (inläggsskribent 45, forumtråd 3). En annan

mamma skriver att hennes son, som är 17 månader, ”läste” för sin mormor:

Vi har läst varje kväll vid nattningen sedan vår son var fyra månader. Nu är han sjutton månader och ÄLSKAR böcker. Våldigt ofta hämtar han böcker, ger dem till en och sätter sig i ens knä och vill att man läser. Hur mysigt som helst! Så här läser vi säkert tjugo gånger varje dag! I helgen började han även ”läsa” själv. Han pekade åt mormor att sätta sig på sängen och så la han handen vid örat, typ ”sova”. Sen tog han boken och satt bredvid mormor, bläddrade och lät som om han läste med mycket inlevelse i rösten! (Inläggsskribent 50, forumtråd 3)

Många mammor redogör för hur deras barn är bokvana genom att beskriva hur barnet hanterar böcker med respekt – de varken biter eller kastar böcker. Att bita på eller kasta böcker anses därmed vara ett tecken på att barnet inte är van vid böcker. En mamma skriver:

Böcker finns alltid med. Och han har lärt sig att man är snäll mot böcker. Han bläddrar ofta i våra böcker, men lägger ifrån sig dem när det inte är bilder i dem. Och de böcker det ÄR bilder i (trädgårdsböcker, eller bara böcker där den första bokstaven i kapitlet är ornerad) måste studeras noggrant. (Inläggsskribent 31, forumtråd 5)

En annan mamma beskriver sin dotters bokläsande på ett liknande sätt:

Dottern är tjugo månader, har ett väl utvecklat språk (uppemot tusen ord på tre språk, talar i långa meningar, böjer orden rätt, osv.) och älskar böcker, har aldrig varit intresserad av att ta sönder dem (jag är också nog med att man har respekt för böcker, börjar hon förstöra tar jag dem ifrån henne och då begriper hon ju budskapet). Det måste inte bero på den tidiga, kontinuerliga läsningen men det har säkert inte påverkar negativt i alla fall. (Inläggsskribent 21, forumtråd 5)

Att ”bokvana” kommer från att ha tillgång till böcker verkar de flesta mammor vara överens om. Många beskriver att antalet böcker i deras hem är otaligt:

Vi har oändligt mycket böcker hemma. Fyller fyra-fem Billy-bokhyllor med våra böcker. Stora sonen har två (ioflite smalare) inne hos sig och lilla barnet har sina böcker hos sig, ungefär två hyllmeter. Som han kan nå själv. (Inläggsskribent 12, forumtråd 1)

I forumtrådarna framställs sålunda den goda mamman som någon som läser varje dag och mycket vid varje lästillfälle. Denna subjektsskonstruktion är dock, som nämnts, beroende av barnets läsmognad och läsmotoriska kunskaper. Detta beroende kan emellertid även ses i dess omvända förhållande – det vill säga, att barnen erhållit läsmognad och bokvana av sina ’goda mödrar’. I mångt och mycket konstrueras den goda högläsningrutinen som ett tecken på en god relation mellan mamma och barn – precis som i de domäner som karaktäriserades av en anknytningsdiskurs. I det goda moderskapet, där högläsning sker ofta och mycket, finns en lyhördhet som formuleras som frånvarande i de relationer där läsning inte sker alls eller i samma utsträckning. Detta blir inte minst tydligt i de forumtrådar som handlar om, eller kommer att handla om, de barn som inte alls vill bli lästa för.

Otillräckliga mammor och vilda barn

Jag har försökt läsa för min son sedan han föddes, men han har aldrig varit intresserad. Han sliter boken ur händerna på mig, river sönder sidorna och tuggar på dem. Jag får honom inte till att sitta still och lyssna mer än några sekunder. Hur gör ni som kan läsa för era barn? (Trådstartare, forumtråd 7)

I inlägget ovan beskrivs ett barn som är ointresserat av läsning och som hellre ”river sönder sidorna och tuggar på dem”. Mamman frågar andra på forumet hur de lyckas läsa för sina små barn. Flera

föräldrar svarar på mammans inlägg och beskriver sina läsrutiner, och en del ger även tänkbara anledningar till att mamman inte får till läsningen. I en svarande mammas inlägg framställs dock trådstartaren som en mamma som inte riktigt verkar ha förstått sitt barns behov:

Hur ofta och hur mycket är ni utomhus? Han låter överstimulerad mentalt och underaktiverad fysiskt. Mina tvillingar var vilda, därför var vi ute på lekplatser och i skogen året runt i alla väder. Sen lyssnade de på saga vid läggdags när de var trötta. (Inläggsskribent 4, forumråd 7)

Att påpeka att mamman inte är lyhörd inför sitt barns behov kan man dock anta uppfattas som väl burdust. Gränsen mellan att påpeka något av detta känsligare slag (att anknytningen är dålig) och att uppmuntra till aktiviteter som kan stärka läsningen (utomhusaktiviteter) är, i detta inlägg, tämligen tunn.

Att det är en fråga om otillräcklighet i moderskapet att inte läsa för sina barn är tydligt i forumtrådarna. Det är flera mammor som medger att de mår dåligt när de läser vad de andra mammorna har skrivit:

Usch vad jobbigt att läsa att alla säger att det är så viktigt att läsa redan från tre–fyra månader ungefär. Kan inte någon muntra upp mig och säga att det inte är kört fastän man ännu inte lyckats vid åtta månader? Eller har ni några tips på hur man gör när hon vill slita tag i boken och tugga på den? Jag har försökt att ge henne en egen bok att hålla i, men min är förstås mer intressant. Och om jag sitter en bit bort kan vi ju inte titta på bilderna tillsammans. (Inläggsskribent 39, forumråd 3)

I trådarna konstrueras det således som ett misslyckande att inte ha ”lyckats” med läsningen när barnet är strax under året. Vidare ses det även som ett misslyckande om barnet inte är så bokvant att det inte tuggar på eller kastar böcker. Att barnet själv inte är intresse-

rat av läsning framställs därmed som ett tecken på ett otillräckligt moderskap, vilket föranleder ångest och ångslan hos en del:

*Fick lite ångest nu. Önskar vi läste mer för barnen än vi gör. Vi lånar på bibblan och sen läser vi nån bok medan barnen kan sitta och titta och hitta på text själva ... Blir så sent här varje kväll, speciellt nu på sommaren. Får ta tag i det till hösten ... *skärpning* i detta hus. (Inläggsskribent 14, forumtråd 2)*

Andra mammor i trådarna, som likt ovanstående inläggsskribenter har barn som är ointresserade av böcker och läsning, erkänner denna brist men menar att de arbetar på att lösa den. En mamma skriver exempelvis att hon vill läsa varje dag, ”men han är helt enkelt inte intresserad”:

Jag försöker och försöker och har väl märkt en viss bättring. Hurra! Favoriten är Max napp, den kan han stå ut med. Sonen är 10 månader. (Inläggsskribent 30, forumtråd 3)

En annan mamma menar att hon förvisso skulle kunna ”hålla fast [barnet] för att läsa saga” men att det ”känns fel”: ”Man vill ju att hon ska tycka att det är kul, men det kanske kommer?” (inläggsskribent 12, forumtråd 4).

Eftersom trådarna till stor del gestaltar den goda högläsningrutinen (och i förlängningen även den goda mamma–barn–relationen) verkar det stundtals vara svårt för de mammor som erkänt att läsningen inte funkar att inte tappa modet, som beskrivs ovan. Det finns dock de mammor som inte alls skäms för att de inte får till läsningen. I en tråd, som börjar med frågan om hur mycket man läser för sina ett- och tvååringar, svarar en mamma: ”Inte alls, eftersom båda mina barn bara skriker och kastar boken i huvudet på en” (inläggsskribent 1, forumtråd 1). Längre ner i tråden, efter utsagor om goda högläsningrutiner och en del påpassningar om vikten av läsning från andra mammor, skriver ytterligare en mamma som svar på detta: ”Tack, började känna mig ensam med det problemet” (inläggsskribent 16, forumtråd 1). Att känslor som

ångest, ångslan och otillräcklighet formar de mammor som inte har ”bokvana” eller bokälskande barn är därmed både tydligt och uttalat i de studerade nätforumtrådarna. Ändå förekommer det, som nämnts, mammor som beskriver icke-läsningen som ett aktivt val oberoende av barnets eventuella läslust eller läsmognad. På samma fråga, hur ofta man läser för sitt barn, svarar en mamma:

Ärligt. Våldigt sällan jag läser för barnen, mycket lätt räknat de gånger det skett. Kollar man på första dottern som nu går i skolan så är hon bra mycket smartare än sina vänner, gällande skrivandet, läsandet och språket. Alla tre barn har pratat tidigt och bra. Så nja, lika gärna som att läsa kan man väl prata med dem?? (Inläggsskribent 1, forumtråd 5)

Får man fråga varför du inte läser? Jag är bara nyfiken. (Trådstartare, forumtråd 5)

För det är så himla tråkigt ... (Inläggsskribent 1, forumtråd 5)

Att barnen är tidiga i språkutvecklingen används som argument av flera mammor som inte läser för sina barn. Framför allt menar de mammor som inte läser för sina barn att deras barn trots icke-läsningen haft en tidig språkutveckling. Dessa mammor menar, med andra ord, att läsningen i sig inte är det viktigaste:

Jag har aldrig varit den där läsmamman, men mina barn lärde sig läsa mycket tidigt jämfört med sina kompisar. Idag är de nio och elva år och slukar böcker som de läser själva. Men min mans son läste de för varje kväll är ut och är in, och han är elva år nu och lärde sig läsa i första klass och hatar att läsa böcker idag. Han öppnar inte ens en bok om han inte måste. Så personligen tror jag inte att det bästa är att läsa för dem. Sen kan man tycka att det är mysigt och allt det, men jag har inte ro att ligga där på kvällen. (Inläggsskribent 5, forumtråd 5)

I de forumtrådar där utsagor likt dessa fångar en del av utrymmet återfinns fler så kallade påpassningar om läsningens vikt. Mammor

skriver att läsning "är en sådan sak som föräldrar SKA göra" (inläggsskribent 13, forumtråd 3) och att det är "JÄTTEVIKTIGT att läsa för barnen, redan då de är minismå!" (inläggsskribent 15, forumtråd 3). I en av de trådar där det görs en typ av omröstning om hur ofta man läser för sitt barn publicerar andra föräldrar kommentarer som är riktade till de föräldrar som svarat att de inte läser särskilt ofta. I det sista inlägget i denna tråd har någon skrivit:

Jag tycker att det är beklämmande att det är så många som har kryssat i att de läser med sina barn mer sällan än ett par gånger i veckan. Att inte fler vill ge sina barn den starten i livet är verkligen sorgligt. (Inläggsskribent 53, forumtråd 3)

Denna inläggsskribent skriver vidare och frågar om de som svarat att de läser mer sällan än två gånger i veckan skulle kunna berätta "varför det blir så?". Detta inlägg har dock inte fått några svar, utan tråden tar slut efter denna fråga. Möjligen kan det ha att göra med den negativa framställningen av den icke-läsande föräldern som återfinns i inlägget.

Den otillräckliga mamman i högläsningssammanhang är därmed den mamma som har ett barn som inte är vant vid böcker och som inte är intresserat av böcker och läsning. En tänkbar orsak till att läsningen inte lyckas kan, enligt de andra mammorna på forumet, vara hennes ohörsamhet gentemot sitt barns behov. I en del inlägg från mammor som inte läser för sina barn går det att uttyda former av motstånd mot snäva normer kring moderskapande, exempelvis i det aktiva avståndstagandet från läsning och eventuell medföljande präktighet och feminisering/domesticering. De mammor som däremot fortsätter att försöka få till läsningen, trots sitt barns ointresse, får en del lugnande ord riktade till sig. De får höra att bokintresset kommer med stigande ålder. I de flesta fall landar emellertid problemet med icke-läsande hos mamman. För att uppnå ett gott (eller tillräckligt) moderskap är hon således i hög grad beroende av sitt barns beteendemönster och läslust.

I trådarna på de diskussionsforum där högläsning för de yngsta barnen diskuteras lyser papporna med sin frånvaro. Emellanåt dyker en pappa upp och beskriver sina högläsningrutiner, men

det är framför allt mammor som diskuterar dessa. Även om pappor förväntas läsa högt för sina barn (en del mammor nämner att deras partners läser, eller inte läser) så är de inte på forumen för att diskutera det i samma utsträckning som mammorna. Möjligen kan detta ha att göra med att högläsningens rutinen, mycket mer för mamman än för pappan, betraktas som ett symptom på föräldra–barn–relationen. För pappan har läsningen en större betydelse än bara för föräldra–barn–relationen. Relationen står därmed inte och faller med läsningen. Pappan är, med andra ord, fortsatt en tillräckligt god pappa oavsett om han läser eller inte. Genom att läsa kan han dessutom åtnjuta rollen som förebild.

Mobilisering, intressering och högläsningens roll i idealt moderskap

I de foruminlägg som har undersökts här syns uppfattningar om att mammarollen även inbegriper en didaktikerroll. Mammorna antas inneha den främsta positionen för att främja sitt barns läs- och bokintresse, och syftet med flera inlägg är att träda fram som en lyckad didaktiker. Det är dock tydligt att denna didaktikerposition rör sig innanför anknytningsdiskursens domäner – det vill säga: att lyckas med högläsningen handlar till stor del om att vara en lyhörd mamma, vilket i sig är ett tecken på en god och stark relation mellan mamma och barn. Liksom i den forskning som introducerades i föregående kapitel syns här idéer och uppfattningar om ett 'gott läsbeteende' hos barnet som *ett tecken* på anknytningskvaliteten mellan mamman (inte pappan) och barnet. Anknytningsobjektet, som det benämndes i föregående kapitel, kan därmed ses som ett viktigt redskap i mobiliseringen av aktörer till högläsningsaktiviteten (eller nätverket). Inom aktör–nätverksanalys kallas sådana objekt för *interessement devices* eller intresseringsredskap (Callon, 1984; Hellman, 2016). Intresseringsredskap är, med andra ord, mekanismer eller enheter (objekt, teknologier, narrativ eller symboler) som används för att övertyga och engagera aktörer i ett nätverk. I det nätverk där högläsning och spädbarnsläsning ombesörjs kan man alltså se hur anknytningsobjektet används som ett sådant redskap: ett redskap som både mobilise-

rar och engagerar mammor i högläsning och lyfter läsning som en viktig aspekt av en god och trygg mamma–barn-relation. Detta intresseringsredskap formar vidare relationerna inom nätverket, genom att betona vikten av den trygga relationen och det flitiga samspelet.

Högläsning är därmed intimt förknippat med det ideala moderskap(ande) som har rötter i vardagliga tillämpningar av anknytningsteori. Med betoning på det ideala samspelet skapas en ideal anknytning som har bäring på barnets emotionella och språkmässiga utveckling. Således har ytterligare en ontologisk dimension tillskrivits spädbarnsläsningen. I det avslutande kapitlet redogörs för de olika ontologier, eller ontotonormer (Mol, 2013), som spädbarnsläsningen består av.

AVSLUTNING

NÄR BLIR SPÄDBARNSLÄSNING TILL?

Jag är på mitt allra första föräldragrupsbesök på ett bibliotek i en mindre stad på västkusten. Jag känner mig lite nervös; hoppas att mina papper och den lilla diktafonen i mitt knä inte ska orsaka obehag för dem som ska komma på besöket. Snart fylls det lilla sagorummet av mammor och deras fyra månader gamla bebisar. Små viskningar hörs medan mammorna sätter sig tillrätta på bänkarna med sina barn. Några av dem plockar upp pekböckerna som lagts fram av bibliotekarierna (Knacka på!) och visar för sina bebisar. En av bebisarna reagerar direkt vid åsynen av pekboken. Hans ögon spärras upp och han drar hela överkroppen mot den, munnen formad till ett hårt 'o', armarna utsträckta och överkroppen vickandes i bokens riktning. Alla i rummet skrattar – bebisens mamma lite förläget. Bibliotekarierna sätter på en kortfilm på projektionsduken. Den handlar om vikten av att läsa för sitt barn. När filmen är klar vänder sig bibliotekarierna till gruppen av föräldrar som sitter på bänkarna.

Bibliotekarie 2: Det här som de säger, som det här barnet säger i filmen, det är ju så sant. "Läs för mig", alltså barnen vill ju verkligen få bli en del av det som finns runt om. Och barnets kommunikation eller språkutveckling, den börjar ju väldigt tidigt. När är det hörseln utvecklas? I vecka ... tjugo?

Hon vänder sig till den medföljande bvc-sköterskan, som rycker på axlarna:

Bvc-ssk: Det är tidigt i alla fall.

Bibliotekarie 2: Ja, och att barnen kan höra era röster redan i magen. Och redan där börja skapa liksom ett band, att sjunga för sitt

... barn och sedan fortsätta samma sång när barnet kommer ut för att
... liksom börja med den här kommunikationen och skapa det här bandet
... mellan vuxen och barn. Det är jätteviktigt. (Ur fältanteckningar
... från bvc-träff på bibliotek B2)

Den här boken har handlat om olika perspektiv på och aspekter av det som här kallats spädbarnsläsning: de argument som tas i bruk för att uppmana till spädbarnsläsning, de subjekt som formas och etableras i de rum där spädbarnsläsning praktiseras och de kunskapsobjekt som cirkulerar för att mobilisera engagemang för spädbarnsläsning. I det här avslutande kapitlet ska de olika perspektiven och trådarna samlas ihop i syfte att besvara frågan om *vad spädbarnsläsning är för något* på de olika platser som jag fått möjlighet att besöka. Kapitlet syftar till att redogöra för de kriterier, kunskapsobjekt och subjekt som både formas och anlitas i den spädbarnsläsning som uppenbarats under fältarbetet.

I fältanteckningarna som inleder det här kapitlet samsas flera av de diskurser och objekt som jag sett har anlits under min undersökning:¹⁴ bland annat de utvecklingsdiskursiva och anknytningssteoretiska ansatserna, de rumsliga och affektiva aspekterna i spädbarnsläsning och i vidrörandet av böcker, samt pekbokens position i nätverkandet kring spädbarnsläsning. I syfte att konkludera och syntetisera de olika analyserna i boken kommer jag att utgå från just dessa dimensioner av spädbarnsläsning, som jag menar utgör de väsentliga komponenterna av den: det vill säga, de kunskapsmässiga definitionerna av och diskurserna kring spädbarnsläsning, rumsliga och affektiva utformningar i läsfrämjande, samt mobiliseringen och nätverkandet kring den.

Jag inleder sammanfattningen lite bakvänt sett ur bokens disposition, genom att börja med de subjektskonstituerande och mobiliserande dimensionerna kring spädbarnsläsning, och senare de rumsliga aspekterna. Därefter ämnar jag syntetisera dessa dimensioner med den som främst omskrivs i bokens första del – samspe-

14. Denna sekvens ur fältarbetet har jag även skrivit om i antologibidraget *Knacka på böcker: Spädbarnsläsning och subjektivering under ett besök på biblioteket* (Berglund & Steiner, 2024).

let mellan bebis och bok – för att slutligen besvara frågan: när blir spädbarnsläsning till?

Nätverk, subjekt och kunskapsobjekt

En särskilt viktig fråga i vilken nätverksanalys som helst torde vara: vilka aktörer engageras i det nätverk som existerar, i detta fall kring spädbarnsläsning? Detta är en fråga som jag har haft för ambition att besvara genomgående i boken. Det handlar här inte enbart om vilka subjekt som anlitas och formas, utan även om vilka objekt som cirkulerar i nätverket – som gör intryck och avtryck, tummas på och kastas runt.

I bokens första del, *Samspel*, redogjorde jag för en del av de mest påtagliga aktörerna i spädbarnsläsningens nätverk: bebisarna, föräldrarna, biblioteken och barnavårdscentralerna. Dessa aktörer har olika positioner och roller i nätverket; somliga är samman kallande, andra inordnade. Den maktaspekt som finns i nätverkets uppbyggnad står förstas att finna i de 'mjuka' rekommendationer som föräldrar (mammor) får från de aktörer som är sammankallande i detta avseende: biblioteken och barnavårdscentralerna. Högläsningdirektiv och uppmaningar om att läsa med och för sin bebis kommer dock inte enbart från biblioteken och barnavårdscentralerna; i populärvetenskapliga texter, i kampanjblad från ideella föreningar och i diskussioner på nätforum förmedlas i samtliga fall en bild av spädbarnsläsning som en oundgänglig del av ett gott föräldraskap. Här utgörs det främsta kunskapsobjektet som cirkulerar i nätverket av ett *anknytningsobjekt*, en typ av intresseringsredskap för det syfte som nätverket har (Callon, 1984). Detta syns bland annat i hur mammor som är likgiltiga i relation till spädbarnsläsning konstrueras som dåliga mammor. De mjuka rekommendationerna från biblioteken och barnavårdscentralerna är därmed, utan tvivel, subjektskonstituerande.

Det finns således två centrala subjekt i det nätverk som kretsar kring spädbarnsläsning, och som definieras som centrala eftersom det är dessa subjekt som nätverket har för avsikt att arbeta med: mamman och bebis. Sammanfattningsvis går de konstituerande elementen som omger mamman framför allt att finna i nätver-

kets mobiliseringsansatser, medan själva spädbarnsläsningsspraktiken är konstituerande för bebisens. Mamman konstitueras delvis i biblioteksrummet, där hon formas till ett subjekt vars ängslighet (över böckernas helighet, över bakterier) går ut över bebisens utforskande av böcker. I mobiliseringsansatserna, som i mångt och mycket griper tag i vetenskapliga teorier om samspelets och anknytningens vikt för både läsning och framtida framgångar för barnet, kan dock mammor både lyckas (som didaktiker) och misslyckas (med anknytningen). Den lyhörda, goda mamman existerar parallellt med den misslyckade, icke-mottagliga mamman; de samsas på samma nätforum och hanterar varandras besvikelser och glädjehrop över bebisarnas bokintresse, kritiserar varandras likgiltighet inför bebisarnas inställning, och ger råd om hur man kan vara mer lyhörd inför sina barns behov. En bebis som inte intresserar sig för böcker är, både enligt de goda didaktikerna och enligt forskning, i sig själv ett tecken på att mamman inte är tillräckligt lyhörd i sitt föräldraskap. Därmed är mammornas konstitution också, till stor del, avhängig bebisens beteende.

Bebisen å andra sidan konstrueras som ett subjekt som på sätt och vis inte alls är relationellt. Under de biblioteksbesök och i de texter som undersöks gestaltas en bebis som är innesluten i sig själv, både kroppsligen och mentalt. Bebisens har 'en vilja att kommunicera', men är inte riktigt där än. Bebisens är maktlös i relation till kroppens och de inre lustarnas nycker. Den greppar tag i det mesta som ligger framför den, och därför bör mamman placera böcker där. Hon bör prata med bebisens om boken: om relationen mellan bok, ord och verklighet, om hur man motoriskt bör hantera boken och så vidare. I bokliga sammanhang konstrueras således bebisens som ett förlitterärt subjekt som är villkorat kroppens utvecklingsnivå. Bebisens är på så vis ofrånkomligen ett subjekt i vardande, trots den autonomi den erbjuds i barnbiblioteksrum och bland böcker ämnade för oförsiktiga bebishänder och munnar.

Dessa böcker är, för att gå vidare, just sådana objekt som fungerar konstituerande för både positionerna inom nätverket och för nätverket i sig. När pekboken cirkulerar mellan bibliotekets pekbokstråg, små bebishänder och mammors famnar påverkar den nätverket och dess aktörer samtidigt som den också påverkas av

dessas nätverksaktörer. Pekboken är på många sätt ett sådant hybridobjekt – ett *kvasiobjekt* (Latour, 2012; 2017) – som genom sin gränspositionering mellan leksak och litteratur, objekt och subjekt, både har förmågan att påverka och bli påverkad. Den distribueras i den offentliga miljön där den kopplar samman vitala delar av nätverket: barnavårdscentralen och biblioteket, biblioteket och familjen, mamman och bebisen. Pekboken manar även till vissa rörelser (bläddra, tumma, banka, bita, läsa) – inte minst i den offentliga miljön, där den placeras i särskilda rum och byggnader i syfte att låta bebisar vänja sig vid den och för att läsas i.

Spädbarnsläsningens rum och rörelser

De mest centrala subjekt och objekt som existerar kring spädbarnsläsningen är med andra ord inte en överväldigande massa. Det handlar framför allt om mammor, bebisar och pekböcker. Kunskapsmässigt existerar även anknytningsobjektet, som dock är av mer abstrakt (men ändå påtagligt subjektsformande) karaktär. Vidare lotsar barnavårdscentralerna mammorna och bebisarna till biblioteket, där bibliotekarierna förser mammorna och bebisarna med pekböcker. Biblioteket har också för avsikt att under föräldragrupsbesök och andra arrangemang informera om sina tjänster för småbarnsfamiljerna. Det handlar till viss del om pekboksstunder och sagostunder, men det handlar ännu mer om att erbjuda barnbiblioteksrummet som 'en plats att vistas på'.

Denna tämligen unika plats i den offentliga miljön existerar i gränslandet mellan just offentlighet och dess motsats: intimiteten. Genom att både diskursivt, visuellt och materiellt forma barnbiblioteksrummet till ett hemligt rum söker man frammana känslor av bekvämlighet (i de mjuka sofforna, vid skötborden och mikrovågsugnarna) och trygghet (i de mjuka hörnen och med de rentvättade mattorna). De olika sektionerna i barnbiblioteksrummet är dock uppenbart hemlika i olika utsträckning: från sagorummets intimitet och pekbokssektionens säkra och mjuka ytor, till bilderbokssektionens lekytor med inslag av skyltar och uppmaningar. Det hemlika är således främst en diskursiv ansats, en ambition som barnbiblioteksrummet manifesterar (men som inte alltid fungerar).

En dimension av barnbiblioteksrummet som däremot överträder gränsen mellan diskursiva och materiella positioneringar är rummets *bebisvänlighet*. I det bebisvänliga samsas säkerhet, mjukhet och bekvämlighet på samma diskursiva och topologiska yta. Det finns i diskursen kring den mjuka institutionen och institutionens säkerhet och hygien, men även i det materiella och visuella, bland mjuka mattor och dova färgval. Medan det hemlika endast fungerar som en relativt påtaglig konstruktion, är det bebisvänliga själva essensen av vad institutionen kan erbjuda spädbarnsfamiljen. Det bebisvänliga rummet erbjuder alltså en bebisautonomi (som dock är strikt begränsad) och på samma gång också en föräldraautonomi på grund av rummets bekvämligheter och säkerhet. Här kan bebisar själva utforska de böcker som ligger i trågen närmast golvet, de kan rulla runt i madrassgroparna och resa sig mot de fastskruvade bokhyllorna på golvet för att få fatt på böcker som de kan kasta ner på det mjuka golvet.

Samtliga dessa bebisrörelser uppmuntras i barnbiblioteksrummet. Det finns dock även rörelser som inte är lika uppmuntrade. Bebisarnas kringkastande av böcker ses lite grann som ett nödvändigt ont, medan de större barnens kringspringande begränsas genom flyttbara pallar och trappstegsnivåer. Att begränsa leklust men frammana läslust är således ett arbete med affektiv ansats. Affektivt arbete ses även i andra delar av barnbiblioteksrummet: när mammor känner skam över sina högljutt lekande barn, eller när det mjuka kontrasteras mot något strängt i bibliotekariernas tillsägningar. Det mjuka kan även, i relation till institutionens trygghet och säkerhet, frammana känslor av äckel när snoriga barn turas om att suga och bita på de mjuka objekten i biblioteket. Barnbiblioteksrummets olika balansakter kan sammanställas på följande sätt:

<i>Institution</i>	⇒	<i>Hem</i>
<i>Ordning</i>	⇒	<i>Spontanitet</i>
<i>Utveckling</i>	⇒	<i>Oförutsägbar kreativitet</i>
<i>Renhet</i>	⇒	<i>Äckel</i>

Att bebisar suger och biter på pekböcker ses dock med blida ögon. Det antas vara en del av en begynnande läspraktik – med andra ord, en särskild läsart.

Spädbarnsläsning som läsart

Både nätverket och aktörerna kring spädbarnsläsningen och de rum som är utformade för att främja denna läsning (och arrangera nätverket) manifesterar spädbarnsläsningens art – det vill säga, spädbarnets specifika läsart. Att specificera denna läsart är således något som görs mot bakgrund av samtliga de diskurser och materialiteter som tillämpats och utkristalliserats i de verksamheter och platser som jag undersökt. Läsarten har definierats under fältarbetets och analysens gång, och är både mångfacetterad och stundom brokig. Jag ska strax gå in mer på dess mångfald, men först ska jag beskriva spädbarnsläsningens art i lite mer generella ordalag.

I denna boks första kapitel nämnde jag att det finns en hel del forskning som lyfter det lilla barnets sensoriska utforskarpraktiker som litteracitetspraktiker (se exempelvis Alaca, 2022, för en översikt). Man menar med andra ord att bebisens greppande, tummande och smakande på diverse objekt är en form av läspraktik. Det finns, vidare, också forskning som pekar på att barn som vidrört många olika material under de tidiga åren i livet kommer att ha en bättre läsförmåga senare (se Ralli & Payne, 2016). Utifrån detta slags forskning kan man alltså dra slutsatsen att ett sensoriskt utforskande av olika material är något bra och nyttigt, sett ur ett läsförmågeperspektiv. Det sensoriska utforskandet är tillika ett oomstritt ideal i de verksamheter som sysslar med spädbarnsläsning. Idealet som sådant motiverar de något mer yviga lekpraktiker med böcker som bebisar ibland tar sig för och även deras bitande och sugande på böcker. Den specifika läsart som spädbarnsläsning utgör är alltså ett vidrörande och kroppsligt läsande. Detta kroppsliga läsande är till hög grad villkorat av bebisens kroppsliga utveckling och de olika utvecklingsfaser som tillskrivs bebisar i olika åldrar. Utifrån denna förståelse betraktas det orala utforskandet av böcker som en åldersadekvat läspraktik.

Spädbarnsläsningens art är specifik eftersom den på ett mycket explicit sätt innefattar rörelsen mellan bok, ord, bild och verklighet *via* bebiskroppen. Utbildningsforskaren Marilyn Cochran-Smith (1984), som undersökt hur pedagoger i förskolan förstår och stöttar barns textnärmanden, menar att det sker i en rörelse *text-to-life* (och vice versa). Vad jag sett i de verksamheter som sysslar med ännu yngre barn är att den läsandes kropp är en oumbärlig del av denna rörelse, samt i den översättning som sker mellan semiotik och materialitet. Bebiskroppen görs manifest, även för bebisen själv, genom att den fungerar som ett förenande element mellan det lästa (semiotiska) och det verkliga (materiella). Översättningen mellan semiotik och materialitet sker med andra ord i bebisens kroppsliga sensationer. Detta gör spädbarnets läsart till en tämligen specifik sådan, som formas i kontakten mellan bebisar och böckerna de rör vid.

Spädbarnsläsningens ontonormer

Sammanfattningsvis är den specifika läsart som tillskrivs spädbarn obönhörligen en kroppslig sådan. Den formas i sensationen som skapas när bebisen vidrör boken, eller när bebisen tar in boken visuellt. Den är kroppslig både på grund av de diskurser och definitioner som tillskrivs den, som hämtar kunskap och erfarenheter från utvecklingspsykologi och anknytningsteori. Den är också kroppslig på grund av de rörelser den innefattar och som blir särskilt aktuella när det handlar om att vänja mycket små barn vid bokmediet: den motorik som krävs för bladvändning och bokhållning, samt rörelsen mellan semiotik och materialitet, ord och verklighet.

Denna explicita kroppslighet är alltså grundad i vetenskapligt förankrade förståelser av bebiskroppen. Det finns dock, som jag nämnde, en brokighet i hur spädbarnsläsningens ontologi framställs i de olika verksamheter och texter som jag har undersökt, vilket kan synliggöras med hjälp av begreppet *ontonormer* (Mol, 2013). Begreppet definieras aldrig av Annemarie Mol, som är den som myntat det, men används här som ett verktyg för att synliggöra olika ontologiers normativitet. I tabellen på nästa sida fram-

Normativa utsagor/ tekniker för spädbarnsläsning	Bebis/ läsning-ontologi	Argument	Mål
<i>Låt bebisen bita på böckerna</i>	Utvecklings-psykologisk	Barn genomgår olika psykologiska och kroppsliga utvecklingsfaser. När bebisen är i den orala fasen upptäcker den världen genom att stoppa den i munnen. Genom att undersöka saker med sin mun får barnet kunskap om olika objekt. Att stoppa böcker i munnen är således en typ av tidig läspraktik.	<i>Kortsiktigt mål:</i> Läsning. <i>Långsiktigt mål:</i> God språkutveckling och framtida social samt akademisk framgång.
<i>Barn behöver ha böcker tillgängliga/nära</i>	Beteendevetenskaplig	Barn behöver tidigt vänja sig vid att vistas bland böcker och ha dem tillgängliga. Om ett barn är uppvuxet nära böcker kommer böckerna att bli en naturlig del av barnets liv. Barnet kommer därmed sannolikt att fortsätta läsa och vistas bland böcker även i vuxen ålder. Detsamma gäller för biblioteksbesök – om ett barn får in vanan att besöka biblioteket regelbundet kommer biblioteksbesöken sannolikt att utgöra en väsentlig del i barnets liv.	Samma som ovan
<i>Högläsning är bra för anknyttningen</i> <i>Anknyttningen är avgörande för goda läsrutiner i hemmet</i>	Anknytnings-teoretisk	Högläsning sammanför bebis och förälder i intima och kommunikativa stunder. Att läsa tillsammans kan stärka relationen mellan bebis och förälder. Anknytningsmönster syns i högläsningrutiner. Barn som inte koncentrerar sig på högläsningstunden med sin mamma har sannolikt en otrygg anknytning till mamman. Om man inte får till läsrutiner hemma med sin bebis har det förmodligen att göra med att man som förälder (mamma) inte varit lyhörd för sitt barns behov.	Samma som ovan

Tabell över spädbarnsläsningens olika ontionormer (inspirerad av Santaoja & Jauho, 2020).

ställs således de olika normativa utsagor som verksamheterna stöttar sig mot och sänder ut, och som tar fäste i olika ontologier.

Spädbarnsläsningens olika ontologier bygger alltså på utvecklingspsykologiska uppfattningar om bebisars utforskande av objekt (via munnen), på beteendevetenskapliga resonemang om vanans makt, samt på anknytningsteoretiska förståelser av relationen mellan mamma och bebis som avgörande för goda läsrutiner. Samtliga dessa ontologier samexisterar i de läsfrämjande verksamheter som riktar sig till spädbarn och deras föräldrar. Under ett biblioteksbesök kunde jag (eller andra föräldrar) få till oss normativa utsagor som var och en aktualiserar de olika ontologiska utgångspunkterna (vilket bland annat de för detta kapitel inledande fältanteckningarna skildrar).

Om man vänder blicken mot spädbarnsläsningens olika *tekniker* – det vill säga, de olika normativa utsagor och ontologiskt baserade sätt varmed man argumenterar för spädbarnsläsning – framträder denna brokighet av ontologier mer tydligt. De olika tekniker som lärs ut av läsfrämjande verksamheter till föräldrar och som handlar om hur man kan få sin bebis intresserad av böcker, berör framför allt:

i. Läsning som fysisk bokhantering: Att låta bebisarna bita på böckerna (utifrån en utvecklingspsykologisk förståelse av bebisar och läsning). Inom den utvecklingspsykologiska (läs-)ontologiska förståelsen ses bebisens som förlitterär och motoriskt omogen, men med en inomkroppslig drivkraft till att utforska omvärlden och därigenom lära sig mer om den. Detta utforskande bör inte hämmas. Läsning ses, utifrån denna förståelse, som något som görs i olika utvecklingsstadier – där bokbitandet är en tidig form av läsning. Det ideal som framträder utifrån denna förståelse är således det fysiskt orienterande och utforskande barnet (och detta barns icke-ängsliga förälder).

ii. Läsning som rutin: Att vänja bebisar vid böcker och låta dem vara en naturlig del av deras närmiljö (utifrån en beteendeorienterad förståelse av bebisar och läsning). Inom

den beteendevetenskapliga ontologin ses bebisen som oerfaren och som ett 'blankt blad' som kan formas. Den inomkroppsliga drivkraften, som är en tydlig komponent i den utvecklingspsykologiska modellen, är med andra ord inte närvarande här. Istället förstår man bebisen som ett subjekt som genom erfarenhet, vana och rutin kan bli en god läsare. Det ideal som framträder här är således det bokvana barnet, som vet hur en bok ska hanteras (att bläddra i) och som vet vad en bok används till (att läsa ur).

- iii. Läsning som relation:** Att knyta ett band till sin bebis (genom läsning) i syfte att skapa goda läsrutiner (utifrån en anknytningsteoretisk förståelse av bebisar och läsning). Inom den anknytningsteoretiska ontologin återfinns ett cirkelargument som är svårt att komma ifrån: nämligen att anknytning kan stärkas genom goda läsrutiner, men också att läsrutinen är avhängig en god anknytning. Inom denna modell ser man inte på bebisen och objektet som separata enheter, utan istället på *relationen* dem emellan. Läsning blir här en typ av anknytningsobjekt, men relationen mellan mamma och bebis är avgörande för hur anknytningsobjektet tas omhand eller huruvida det fungerar. I anknytningsontologin baseras alltså förståelsen av bebisar och spädbarnsläsning delvis på utvecklingspsykologiska teorier som gör barndomen till en avgörande tid i livet. Rutinen och vanan är dock också av stor vikt här, vilket gör att den också hämtar kraft från den beteendevetenskapliga ontologin. På så vis kan man kanske hävda att anknytningsontologin är den som allra mest fungerar överbryggande och förenande mellan de olika ontologier som tas i bruk i syfte att öka spädbarnsläsningens omfattning. Det är också, som nämnts, den förståelse som ofta tillämpas för att mobilisera föräldrar (mammor) till högläsningspraktiken. Det ideal som framhålls här är således det stillasittande, lyssnande och trygga barnet och den högläsande, trygga modern.

iv. **Läsning som rörelse:** Inbegripet i spädbarnsontologin, som både teknik och mål, är förstås också språkutveckling. Denna aspekt är inkorporerad i samtliga de tekniker som nämnts ovan, och ingår därmed i den utvecklingspsykologiska, beteendeorienterade och anknytningsteoretiska ontologin. I tabellen ovan är den därför inte utskriven som teknik, utan som *mål*: den samlar alla tekniker kring sig (boktuggande, bokvana, relationsskapande) i syfte att uppnås. Men den kännetecknas även av en egen, unik teknik: nämligen *rörelsen* i det hopknytande som önskas ske mellan en semiotisk och en materiell verklighet. Denna teknik, som jag tidigare argumenterat för utgör en specifik sådan i det som kallats *biblisens* läsart, bygger på att skapa språkförståelse hos barnet. Genom två redskap, barnkroppen och pekboken, översätts sålunda ord till (kroppslig) verklighet – via sensationen.

Fältarbetet har alltså visat på några centrala aspekter som här förs fram: i läsfrämjande verksamheter med bebisar som målgrupp arbetar man med olika tekniker ("Läsning som ...") som samtliga bär på ontologiska föreställningar om vad spädbarnsläsning *är* (bokhantering, bokrutin, (bok)relation, boklig rörelse). Här samsas även förståelser om läsning som både ett mål i sig själv *och* som medel för annat (exempelvis framtida social och akademisk framgång). Mål- respektive medelförståelsen av spädbarnsläsning är hela tiden närvarande och framstår lite som ett myller: i de studerade praktikerna blir pekboken både ett mål (som begärligt tuggobjekt) och ett medel (för att nå annan litteratur), barnbiblioteksrummet blir ett medel (för läsning) och ett mål (att vistas i) och i anknytningsförståelsen blir anknytning ett mål i sig (via läsning) och ett medel (för läsning). Den rationalitet som tillförs detta myller är den språkutvecklingsdoktrin som görs manifest i samtliga praktiker och verksamheter.

Alla de ideal som framträder i de olika ontologierna eller förståelserna av spädbarnsläsning manar förstås till (själv)reglering bland de personer som inlemmas i spädbarnsläsningspraktikerna. De utvecklingspsykologiskt konstituerade *avvikarna*, de beteendevetenskapligt konstituerade (socialt/ekonomiskt/kulturellt) *utsat-*

ta och de anknytningsteoretiskt konstituerade *otrygga* barnen kan, rimligtvis, erfara sådana regleringar på tämligen konkreta sätt. Framför allt erfars de av de föräldrar (mammor) som av olika skäl inte lyckats få sin bebis intresserad av böcker och läsning, vilket inte minst syns på föräldraforumen. Trots de goda intentioner som de studerade spädbarnsläsningspraktikerna har, reproducerar de ibland problematiska antaganden och förståelser av både bebis-skap och moderskap.

Utifrån detta kan det vara relevant att ställa sig frågan hur ett potentiellt motstånd skulle kunna se ut – det vill säga, när blir spädbarnsläsning *inte* till? Under mitt fältarbete verkar spädbarnsläsning bli till just hela tiden: i bitandet, i kastandet, i bladdrandet, i vistelsen bland böcker. Det sker under kaosartade (och ibland våldsamma) former, och utan krav på kronologi (man får hoppa över sidor, läsa baklänges, eller dylikt) eller textmässig följsamhet (det är till och med bra att avsiktligt ”läsa fel”, som en bibliotekarie på bibliotek B2 sa under en bvc-träff). Allt detta, påpekar intervju-personer och bibliotekarier ideligen, *är* läsning. Så blir spädbarnsläsning någonsin inte till? Är det spädbarnsläsning som pågår när barnet rymmer från lästunden eller trotsigt ”kastar boken i huvudet på en” (som en mamma skrev i ett foruminlägg)? Är det spädbarnsläsning när saliven byts ut mot kräks på pekbokens redan tummade kartongsidor? Är också dessa aversionshandlingar en del av spädbarnets läsart och vad händer, i så fall, med spädbarnets aktörskap, när själva motståndsakten skrivs in i spädbarnsläsningens ontologi (tillsammans med ett fördömande av moderns förmåga)? Det bör inte betraktas som sabotage att vara vaksam kring hur även dessa förgivettagna ’goda’ praktiker utgår ifrån antaganden som i enskilda fall kan bli problematiska.

Bebisläsförfrämjandet gör dock, trots dessa problematiseringar, troligtvis skillnad i ett samhälle där de socioekonomiska skillnaderna i barns läsförmåga ökar (Skolverket, 2023). I relation till detta är det mest fundamentala som spädbarnsläsningspraktikerna (eller bebisläsförfrämjandet) bidrar med, i min mening, dess aldrig sinande kunskapsförmedling kring vikten av en samvaro med fysiska böcker. Under min undersökning av spädbarnsläsningens tillämpningar har det framstått med stor tydlighet: både boken

och kroppen är den läsandes främsta redskap. Spädbarnsläsning utgör på så vis en konkret manifestation av sociomaterialitet, där fysisk (och kroppslig) boksamvaro både villkorar och villkoras av barns sociala verklighet.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER FRÅN FÄLTET

När jag återvänder till biblioteket vars besöksdeltagare uteblev – ett besök som jag skrev om i inledningen till den här boken – får jag återigen se hur manifestationen av spädbarnsläsningens fundamentala uppsättningar och idéer (pekboken) lagts ut på bänkarna. Mitt återvändande till just detta bibliotek gör att jag kan knyta ihop trådarna, och kanske få ett grepp om spädbarnsläsning som sådan: jag ser pekböckerna på bänkarna, hur bebisarna vänder dem upp och ner, hur de biter på dem, hur mammorna försöker, bibliotekariernas tal om bokens vikt, om dess funktion som anknytningsobjekt, om hur den ska 'slitas med hälsan'. Och samtidigt mitt i allt detta som pågår: biblioteket som garant för mjukhet och samspel, som knyter ihop de olika aktörerna i rummet med pekboken som ett förenande objekt. Genom den nätverksteoretiska blicken har spädbarnsläsningen fått förgreningar. Den topologiska blick som rent explicit användes för att studera barnbiblioteksrummet har således varit användbar också i andra aspekter i studiet av spädbarnsläsningen – i kartläggningen av aktörer och objekt, inte minst. I kartans mitt finns pekboken, liksom den finns i rummets mitt under biblioteksbesöket. Spädbarnsläsningen som praktik och socialt fenomen är en kroppslig praktik som aktualiserar en mängd aktörer och diskurser som samtliga görs manifesta i pekboken som artefakt. (Ur fältanteckningar, bibliotek B2, 17 maj 2023)

REFERENSER

Litteratur

- Aarsand, P. & Kvale Sørenssen, I. (2023). "And then it's my turn": Negotiating participation in tablet activities in early childhood education and care. *Journal of Early Childhood Literacy*, 23(4), 642–664.
- Agamben, G. (2009). What is an apparatus? i Hamacher, W. (red.) *What is an apparatus? And other essays*. Stanford: Stanford University Press.
- Ahmed, S. (2013). *The cultural politics of emotion*. Routledge.
- Ahmed, S. (2004). Affective economies. *Social text*, 22(2), 117–139.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. London: Psychology Press.
- Anderson, J., Anderson, A., Lynch, J. & Shapiro, J. (2004) Examining the effects of gender and genre on interactions in shared book reading. *Literacy Research and Instruction*, 43(4), 1–20.
- Andersson, S. (2020). *Läsande flickor: Läspolitik och det genomlysta subjektet*. (Doktorsavhandling.) Barn-och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Andersson, S. (2024). Knacka på böcker: Spädbarnsläsning och subjektivering under ett besök på biblioteket. I Berglund, K. & Steiner, A. (red.). *Litteratursociologi i nytt ljus*. Uppsala: Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi.
- Apseloff, M. (1987). Books for babies: Learning toys or pre-literature? *Children's Literature Association Quarterly*, 12(2), 63–66.
- Aronsson, K. (2012). Barnperspektiv: Att avläsa barns utsatthet. *Locus*, 1–2, 95–111.
- Atzil, S., Hendler, T. & Feldman, R. (2011). Specifying the neurobiological basis of human attachment: brain, hormones, and behavior in synchronous and intrusive mothers. *Neuropsychopharmacology*, 36(13), 2603–2615.
- Autret, M., van Eeden-Morrefield, B., Lee, S. & Khaw, L. (2024). Examining ideology and agency within intensive motherhood literature. *Feminism & Psychology*, 34(1), 47–65.

- Baker, T. & McGuirk, P. (2017) Assemblage thinking as methodology: Commitments and practices for critical policy research. *Territory, Politics, Governance*, 5(4), 425–442. DOI: 10.1080/21622671.2016.1231631.
- Bartos, A. E. (2013). Children sensing place. *Emotion, Space and Society*, 9, 89–98.
- Beveridge, L. (2017). Chewing on baby books as a form of infant literacy. I Hamer, N., Nodelman, P. & Reimer, M. (red.). *More words about pictures: Current research on picture books and visual/verbal texts for young people*. New York: Routledge.
- Bingham, G. E. (2007). Maternal literacy beliefs and the quality of mother-child book-reading interactions: Associations with children's early literacy development. *Early Education and Development*, 18(1), 23–49.
- Björklund, E. (2008). *Att erövra litteracitet: Små barns kommunikativa möten med berättande, bilder, text och tecken i förskolan*. (Doktorsavhandling.) Göteborgs universitet.
- Black, A. & Rankin, C. (2012). The history of children's library design: Continuities and discontinuities. I Bon, I., Cranfield, A. & Latimer, K. (red.). *Designing library space for children*. Haag: IFLA Publications.
- Bourdieu, P. (1992/2000). *Konstens regler: Det litterära fältets och struktur*. Höör: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health* (vol. 2). Geneva: World Health Organization.
- Bowlby, J. (1960). Separation anxiety. *International Journal of Psychoanalysis*, 41(1).
- Brown, M. I., Westerveld, M. F. & Gillon, G. T. (2017). Early story-book reading with babies and young children: Parents' opinions and home reading practices. *Australasian Journal of Early Childhood*, 42(2), 69–77.
- Burnett, C. & Merchant, G. (2020). *Undoing the digital: Sociomaterialism and literacy education*. New York: Routledge.
- Bus, A. G. (2001). Parent-child book reading through the lens of attachment theory. I Verhoeven, L. & Snow, C. E. (red.) *Literacy and motivation: Reading engagement in individuals and groups*. London: Routledge.
- Bus, A. G. & van Ijzendoorn, M. H. (1988a). Attachment and early

- reading: A longitudinal study. *Journal of Genetic Psychology*, 149(2), 199–210.
- Bus, A. G. & van Ijzendoorn, M. H. (1988b). Mother-child interactions, attachment, and emergent literacy: A cross-sectional study. *Child Development*, 59, 1262–1272.
- Bus, A. G. & van Ijzendoorn, M. H. (1995). Mothers reading to their 3-year-olds: The role of mother-child attachment security in becoming literate. *Reading Research Quarterly*, 30(4), 998–1015.
- Bus, A. G., Belsky, J., van Ijzendoorn, M. H. & Crnic, K. (1997). Attachment and bookreading patterns: A study of mothers, fathers, and their toddlers. *Early Childhood Research Quarterly*, 12(1), 81–98.
- Callon, M. (1984). Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. *Sociological Review*, 32(1_suppl), 196–233.
- Canfield, C. F., Miller, E. B., Shaw, D. S., Morris, P., Alonso, A. & Mendelsohn, A. L. (2020). Beyond language: Impacts of shared reading on parenting stress and early parent-child relational health. *Developmental Psychology*, 56(7), 1305.
- Carter, C. S. (1998). Neuroendocrine perspectives on social attachment and love. *Psychoneuroendocrinology*, 23(8), 779–818.
- Cochran-Smith, M. (1984). *The making of a reader*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Cutler, L. & Palkovitz, R. (2020). Fathers' shared book reading experiences: Common behaviors, frequency, predictive factors, and developmental outcomes. *Marriage & Family Review*, 56(2), 144–173.
- Deleuze, G. (1992). What is a dispositive? I Lapoujade, D. (red.). *Two regimes of madness*. Los Angeles: Semiotext(e).
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1980/2015). *Tusen platåer*. Hågersten: Tankekraft förlag.
- Douglas, M. (1997). *Renhet och fara: En analys av begreppen orenande och tabu*. Nya Doxa.
- Dowdall, N., Melendez-Torres, G. J., Murray, L., Gardner, F., Hartford, L. & Cooper, P. J. (2020). Shared picture book reading interventions for child language development: A systematic review and meta-analysis. *Child Development*, 91(2), e383–e399.
- Dulemba, E. O. (2023). Board books are for babies, or are they? The art of board books and the question of intended audience. *Children's Literature in Education*, 54, 376–394.

- Edenroth Cato, F. (2020). Motherhood and highly sensitive children in an online discussion forum. *Health*, 24(4), 442–458.
- Egan, S. M., Moloney, M., Pope, J., Breatnach, D. & Hoyne, C. (2022). From stories at bedtime to a love of reading: Parental practices and beliefs about reading with infants. *Journal of Early Childhood Literacy*, 1–27.
- Elkin, J. (2014) Babies need books in the critical early years of life. *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 20(1), 40–63. DOI: 10.1080/13614541.2014.863666.
- Erlanson, E., Helgason, J., Henning, P. & Lindsköld, L. (2024). *Litteratur, konst och politik i välfärdsstatens Sverige*. Stockholm: Kungliga Vitterhetsakademien.
- Felski, R. (2011). Context stinks! *New Literary History*, 42(4), 573–591.
- Felski, R. (2015). Latour and literary studies. *PMLA*, 130(3), 737–742.
- Forslid, T., Helgason, J., Lenemark, C., Ohlsson, A. & Steiner, A. (2017). *Litterära värdepraktiker: Aktörer, rum, platser*. Göteborg/Stockholm: Makadam förlag.
- Foucault, M. (1961/2010). *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (6 uppl.). Lund: Arkiv förlag.
- Foucault, M. (1977/1980). The confession of the flesh. I Gordon, C. (red.) *Power/Knowledge: Selected interviews & other writings 1972–1977*. New York: Vintage Books.
- Granberg, A. (1996). *Småbarns sagostund: Kultur, språk och lek*. Stockholm: Liber.
- Hackett, A. & Somerville, M. (2017). Posthuman literacies: Young children moving in time, place and more-than-human worlds. *Journal of Early Childhood Literacy*, 17(3), 374–391.
- Hacking, I. (2002). *Historical ontology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hassinger-Das, B., Zosh, J. M., Hansen, N., Talarowski, M., Zmich, K., Golinkoff, R. M. & Hirsh-Pasek, K. (2020). Play-and-learn spaces: Leveraging library spaces to promote caregiver and child interaction. *Library & Information Science Research*, 42(1), 1–11.
- Hedemark, Å. & Lindberg, J. (2018). Babies, bodies, and books: Librarians' work for early literacy. *Library Trends*, 66(4), 422–441.
- Hellman, S. (2016). *Förändringsprogram i hälso-och sjukvården: Nätverkskonstruktioner som möjliggör och försvårar införandet av lean*. (Doktorsavhandling.) Karlstads universitet.

- Holt, L. (2013). Exploring the emergence of the subject in power: Infantgeographies. *Environment and Planning D: Society and Space*, 31(4), 645–663.
- Horton, J. & Kraftl, P. (2006). Not just growing up, but going on: Materials, spacings, bodies, situations. *Children's Geographies*, 4(3), 259–276.
- Hultgren, F. & Johansson, B. (2013). Making sense of participation in cultural activities for children. *Information Research: An International Electronic Journal*, 18(3), n3.
- Hultman, K. & Lenz Taguchi, H. (2010). Challenging anthropo-centric analysis of visual data: A relational materialist methodological approach to educational research. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 23(5), 525–542.
- Hvit, S. (2015). Literacy events in toddler groups: Preschool educators talk about their work with literacy among toddlers. *Journal of Early Childhood Literacy*, 15(3), 311–330.
- Jackson, S. (2015). Toward an analytical and methodological understanding of actor-network theory. *Journal of Arts and Humanities*, 4(2), 29–44.
- Jimenez, M. E., Mendelsohn, A. L., Lin, Y., Shelton, P. & Reichman, N. (2019). Early shared reading is associated with less harsh parenting. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 40(7), 530.
- Johansson, B. & Hultgren, F. (2018). *Att utforma ett barnbibliotek tillsammans med barn: Delaktighetsprocesser på Malmö Stadsbibliotek*. Vetenskap för profession, 42:2018. Högskolan i Borås.
- Johansson, B. & Hultgren, F. (2015). *Rum för de yngsta: Barns och föräldrars delaktighet i kulturverksamheter*. Vetenskap för profession, 32:2015. Högskolan i Borås.
- Kanieski, M. A. (2010). Securing attachment: The shifting medicalisation of attachment and attachment disorders. *Health, Risk & Society*, 12(4), 335–344.
- Knoll, D. J. (2016). *Engaging babies in the library: Putting theory into practice*. Chicago: American Library Association.
- Kraftl, P. (2006). Building an idea: The material construction of an ideal childhood. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31(4), 488–504.
- Kucirkova, N., Dale, P. S. & Sylva, K. (2018). Parents reading with

- their 10-month-old babies: Key predictors for high-quality reading styles. *Early Child Development and Care*, 188(2), 195–207.
- Kulturrådet (2024, 18 juni). *Nytt bidrag stöttar läsning för barn och unga*. Hämtad den 2 december 2024: <https://www.kulturradet.se/nyheter/2024/mer-lasning-for-barn-och-unga/>.
- Latour, B. (2017). On actor-network theory: A few clarifications, plus more than a few complications. *Philosophical Literary Journal Logos*, 27(1), 173–197.
- Latour, B. (2012). *We have never been modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B. (2007). *Reassembling the social: An introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, B. (1998). *Artefaktens återkomst*. Stockholm: Nerenius & Santerus.
- Latour, B. & Woolgar, S. (1979/2013). *Laboratory life: The construction of scientific facts*. Princeton: Princeton University Press.
- Law, J. (1999). After ANT: Complexity, naming and topology. *Sociological Review*, 47(1), 1–14.
- Law, J., Charlton, J., McKean, C., Beyer, F., Fernandez-Garcia, C., Mashayekhi, A. & Rush, R. (2018). *Parent-child reading to improve language development and school readiness: A systematic review and meta-analysis (Final report)*. Newcastle University & Queen Margaret University.
- Lindsköld, L., Hedemark, Å. & Lundh, A. (2020). Constructing the desirable reader in Swedish contemporary literature policy. *Culture Unbound*, 12(2), 256–274.
- Lopez, M. E., Caspe, M. & Simpson, C. (2017). Engaging families in public libraries. *Public Library Quarterly*, 36(4), 318–333.
- Marino, J. (2003). *Babies in the library!* Oxford: Scarecrow Press.
- McCormick, M. P., O'Connor, E. E. & Barnes, S. P. (2016). Mother-child attachment styles and math and reading skills in middle childhood: The mediating role of children's exploration and engagement. *Early Childhood Research Quarterly*, 36, 295–306.
- McKechnie, L. (2006). Observations of babies and toddlers in library settings. *Library Trends*, 55(1), 190–201.
- Mol, A. (2013). Mind your plate! The ontonorms of Dutch dieting. *Social Studies of Science*, 43(3), 379–396.
- Mol, A. (2002). *The body multiple: Ontology in medical practice*. Durham: Duke University Press.

- Molin, L. (2010). *Baby på bibblan: Inspirationsbok för bibliotek och öppen förskola*. Lund: BTJ Förlag.
- Nichols, S. (2011). Young children's literacy in the activity space of the library: A geosemiotical investigation. *Journal of Early Childhood Literacy*, 11(2), 164–189.
- Noble, C., Sala, G., Peter, M., Lingwood, J., Rowland, C., Gobet, F. & Pine, J. (2019). The impact of shared book reading on children's language skills: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 28, 1–10.
- Nordlund, A. (2020). Läsningens tillstånd bland barn och unga. I Nordlund, A. & Svedjedal, J. (red.). *Läsandets årsringar: Rapport och reflektioner om läsningens aktuella tillstånd i Sverige*. Stockholm: Svenska förläggareföreningen.
- Ortmalm, A. (2020). Culture by babies: Imagining everyday material culture through babies' engagements with socks. *Childhood*, 27(1), 93–105. DOI: 10.1177/0907568219881676.
- Ortmalm, A. (2021) The flow of things: Exploring babies' everyday space-making. *Children's Geographies*, 19(6), 677–688.
- Piaget, J. (1951/1999). *Play, dreams and imitation in childhood*. London: Routledge.
- Ralli, J. & Payne, R. G. (2016). Let's play at the library: Creating innovative play experiences for babies and toddlers. *Library trends*, 65(1), 41–63.
- Rautio, P. (2013). Children who carry stones in their pockets: On autotelic material practices in everyday life. *Children's Geographies*, 11(4), 394–408. DOI: 10.1080/14733285.2013.812278.
- Reid-Walsh, J. (2017). *Interactive books: Playful media before pop-ups*. New York: Routledge.
- Rowe, M. L., Coker, D. and Pan, B. A. (2004), A comparison of fathers' and mothers' talk to toddlers in low-income families. *Social Development*, 13, 278–291.
- Sandberg, H., Sjöberg, U. & Sundin, E. (2024). *Små barns digitala vardagsliv: Barndom, föräldraskap och modernt familjeliv*. Lund: Institutionen för kommunikation och medier, Lunds universitet.
- Santaoja, M. & Jauho, M. (2020). Institutional ambiguity and ontological politics in integrating sustainability into Finnish dietary guidelines. *Sustainability*, 12(13), 5330.
- Serres, M. (2007). *The parasite*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Simonardóttir, S. (2016). Constructing the attached mother in the "world's most feminist country". *Women's Studies International Forum*, 56, 103–112.
- Simonsson, M. (2004). *Bilderboken i förskolan: En utgångspunkt för samspel*. (Doktorsavhandling.) Linköpings universitet.
- Sirinides, P., Fink, R. & DuBois, T. (2017). A study of early learning services in museums and libraries. *Early Childhood Education Journal*, 45, 563–573.
- Smith, H. V. (2018). Cooking the books: What counts as literacy for young children in a public library?. *Literacy*, 52(1), 31–38.
- Smith, R. W. (1997). Engines of discovery: Scientific instruments and the history of astronomy and planetary science in the United States in the twentieth century. *Journal for the History of Astronomy*, 28(1), 49–78.
- Steiner, A. & Berglund, K. (2022). *Barnlitterära strömningar: Om ljudböcker för barn*. Stockholm: Svenska förläggareföreningen.
- Somerville, M. & Powell, S. J. (2019). Thinking posthuman with mud: And children of the Anthropocene. *Educational Philosophy and Theory*, 51(8), 829–840.
- SVT Nyheter (2024, 20 februari). *Regeringen satsar på skönlitteratur för de yngsta barnen*. Hämtad den 2 december 2024: <https://www.svt.se/kultur/regeringen-satsar-pa-skonlitteratur-for-de-yngsta-barnen>.
- Teufl, L., Deichmann, F., Supper, B. & Ahnert, L. (2020). How fathers' attachment security and education contribute to early child language skills above and beyond mothers: Parent-child conversation under scrutiny. *Attachment & human development*, 22(1), 71–84.
- Tomasello, M., Conti-Ramsden, G. & Ewert, B. (1990). Young children's conversations with their mothers and fathers: Differences in breakdown and repair. *Journal of Child Language*, 17(1), 115–130.
- Veryeri Alaca, I. (2022). *Consumable reading and children's literature: Food, taste and material interactions*. Amsterdam: John Benjamins.
- Vygotskij, L. S. (1978/1980). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wahl, T. (2006). *Motorikens retorik: Kroppsobservationer, översättningar och faktakonstruktioner: En diskursanalys*. (Doktorsavhandling.) Acta Universitatis Upsaliensis.

- Wahlberg, A. (2022). Assemblage ethnography: Configurations across scales, sites, and practices. I Bruun, M. H., et al. (red.). *The Palgrave handbook of the anthropology of technology*. London: Palgrave Macmillan.
- Walter, V. A. (2016). "Foreword", i Knoll, D. J. *Engaging babies in the library: Putting theory into practice*. Chicago: American Library Association.
- Wetherell, M. (2012). *Affect and emotion: A new social science understanding*. London: Sage.
- Winnicott, D. W. (1953). Transitional objects and transitional phenomena: A study of the first not-me possession. *International Journal of Psychoanalysis*, 34, 89–97.
- Wikström P-O, Treiber K. (2007). The role of self-control in crime causation: Beyond Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime. *European Journal of Criminology*, 4(2), 237–264.
- Wohlwend, K. (2020). *Literacies that move and matter: Nexus analysis for contemporary childhoods*. New York: Routledge.
- Wolf, M. (2012). *Proust och bläckfisken: Berättelsen och vetenskapen om den läsande hjärnan*. Göteborg: Daidalos.
- Österlund, M. & Lassen-Seger, M. (2020). Baby-tid: Tidslighet i moderskapsförpackningens bilderböcker. I Ahlbeck, J., Meurer-Bongardt, J., Tidigs, J. & Österlund, M. (red.). *Vill jag vistas här bör jag byta blick: Texter om litteratur, miljö och historia tillägnade Pia Maria Ahlbäck*. Åbo: Föreningen Granskaren.

Barnböcker

- Albrektson, H. (2019). *Hela fina jag*. Stockholm: Lilla Piratförlaget.
- Tidholm, A-C. (1992). *Knacka på!* Stockholm: Alfabeta bokförlag.

Källmaterial

Observationer av bvc-arrangerade föräldragruppträffar på bibliotek

Observation 1	Bibliotek B1	28 mars 2023
Observation 2	Bibliotek B2	20 april 2023
Observation 3	Bibliotek B2	9 maj 2023
Observation 4	Bibliotek B3	10 maj 2023

Observation 5	Bibliotek B2	17 maj 2023
Observation 6	Bibliotek B4	9 juni 2023

Intervjuer

Gruppintervju med bibliotekspersonal	16 maj 2023
Gruppintervju med läsfrämjare i <i>Bokstart</i>	31 maj 2023
Gruppintervju med föräldrar från föräldragrupp	5 juni 2023
Gruppintervju med biblioteksinredare	16 april 2024

Biblioteksobservationer, övriga

Observation 1	Opalatorgets bibliotek	24 april 2023
Observation 2	Bibliotek B6	13 maj 2023
Observation 3	Bibliotek B5	20 maj 2023

Tryckt och digitalt material från läsfrämjande verksamheter och kampanjer

Bokstart (2022). *Läs tillsammans med ditt barn (PowerPoint-presentation att använda på föräldramöten)*. Hämtad den 31 januari 2024 från <https://www.bokstart.se/lastillsammans/las-tillsammans-med-ditt-barn/>.

Folkhälsomyndigheten (2024). *Rekommendationer för barns och ungas digitala medieanvändning*. Hämtad den 2 september 2024 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/r/rekommendationer-for-barns-och-ungas-digitala-medieanvandning/>.

Gobokens blogg (u.å.). Inser du hur mycket kärlek du visar genom att läsa högt för ditt barn? Hämtad den 31 januari 2024 från <https://blogg.goboken.se/larande-och-utveckling/inser-du-hur-mycket-karlek-du-visar-genom-att-lasa-hogt-for-ditt-barn/>.

Kod-knäckarna (2014). *Hitta språket! Prata, lek och läs med ditt barn 0–5 år*. Hämtad den 31 januari 2024 från <https://www.kodknackarna.se/hitta-spraket>.

Kulturrådet (2015). *Paus – du och en bok*. Skrift utgiven av Kulturrådet.

Kulturrådet (2019). *Bokstart. Att läsa för små barn. Film 1/4*. Hämtad den 31 januari 2024 från https://www.youtube.com/watch?v=Dv-KrhAIeo_c.

- Kulturrådet (2019). *Bokstart. Att läsa för små barn: Lyssna! Film 2/4*. Hämtad den 31 januari 2024 från <https://www.youtube.com/watch?v=-u1g7oiLiM4>.
- Kulturrådet (2019). *Bokstart. Att läsa för små barn: Titta! Film 3/4*. Hämtad den 31 januari 2024 från <https://www.youtube.com/watch?v=RHTfogn-hiM>.
- Kulturrådet (2019). *Bokstart. Att läsa för små barn: Prata! Film 4/4*. Hämtad den 31 januari 2024 från <https://www.youtube.com/watch?v=EXnVSdkf1Jg>.
- Läs för mej, pappa! En handledning*. (2011). Stockholm: En bok för alla. Hämtad den 3 februari 2024 från <https://enbokforalla.se/lasframjande/>.
- Läsörelsen (2012). *Årsredovisning 2012-01-01 – 2012-12-31*. Hämtad den 3 februari 2024 från <https://www.lasorelsen.nu/wp-content/uploads/2013/08/%C3%85rsredovisning-2012.pdf>.
- Läsvärlden (2023). *Viste du att högläsning skapar unika band mellan barn och förälder?* Kampanjbild till föreningens läsambassadörer.
- Nyman Grosshög, H. (u.å.). Högläsning knyter täta band. *Gobokens blogg*. Hämtad den 31 januari 2024 från <https://blogg.goboken.se/lastips-sv/hoglasning-knyter-tata-band/>.
- Persson, J. (2019). *Högläsning för barn: Rapport*. Legilexi. Hämtad den 31 januari 2024 från <https://legilexi.org/kunskapsbank/artiklar/forskning/hoeglaesning>.
- Read aloud 15 minutes. (2024). *Dr. John S. Hutton*. Hämtad den 15 maj 2024 från <https://readaloud.org/drhutton.html>.
- Regeringskansliet (2023, 27 oktober). *Nu börjar läslovet!* Hämtad den 17 januari 2024 från <https://www.regeringen.se/artiklar/2023/10/nu-borjar-laslovet/>.
- Region Sörmland (2023). *Bokrecept*. Hämtad den 15 maj 2024 från <https://regionsormland.se/kultur/biblioteksutveckling/lasframjande/bokrecept/>.
- Språkstart Halland (u.å.). *Ditt barn älskar att prata med dig! 6 månader – så fungerar språket*. Region Halland.
- Stockholms stad (2023). *Babybokprat*. Hämtad den 17 januari 2024 från <https://beta.biblioteket.stockholm.se/eventang/babybokprat-59>.
- Widerberg, G. (2018). *3 år med Bokstart*. Stadsbiblioteket i Göteborg.

Rapporter och utredningar

- Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: Om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Kulturrådets skriftserie 2015:3. Stockholm: Statens Kulturråd.
- Kulturnämnden (2020). *Redovisning av uppdrag: Svar på återremiss gällande Biblioteksutredning folkbiblioteken i Göteborg våren 2020*. Göteborgs Stad.
- Lundgren, E. (2020). *Fördjupning Biblioteksutredning 2020*. Göteborgs Stad.
- Rikshandboken för barnhälsovård (2024). *Främja barns språkliga utveckling*. Hämtad den 2 september 2024 från <https://www.riks-handboken-bhv.se/halsobesok/utvecklingsuppfoljning/kommunikativ-utveckling/framja-barns-sprakliga-utveckling/>.
- Riksrevisionen (RIR 2021:12). *Pisa-undersökningen 2018: Arbetet med att säkerställa ett tillförlitligt elevdeltagande*. Hämtad den 7 november 2024 från <https://www.riksrevisionen.se/granskningar/granskningsrapporter/2021/pisa-undersokningen-2018---arbetet-med-att-sakerstalla-ett-tillforlitligt-elevdeltagande.html>.
- Skolverket (2022). *Insatser för att stärka barns och elevers läsande*. Stockholm: Skolverket. Hämtad den 3 februari 2024 från <https://www.skolverket.se/download/18.64ce3790183f-f475a6418f7/1671098770805/pdf10587.pdf>.
- Skolverket (2023). *PISA 2022: 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*. Hämtad den 7 november 2024 från <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvarderingar/internationala-studier/pisa-matematik-naturvetenskap-och-lasforstaelse>.
- Socialstyrelsen (2022). *Stödja och stimulera kommunikations- och språkutveckling bland barn 0 till 2 år: Ett kunskapsstöd för barnhälsovården*. Hämtad den 16 mars 2022 från <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer/stodja-och-stimulera-kommunikations--och-sprakutveckling-bland-barn-0-till-2-ar-2022-3-7794/>.
- SOU 1972:20. *Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen: Litteraturutredningens läsvanestudier*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1984:30. *Läs mera! Slutbetänkande av 1982 års bokutredning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1997:141. *Boken i tiden: Betänkande av utredningen Boken och kulturtidskriften*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SOU 2018:57. *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället: Betänkande av läsdelegationen*. Kulturdepartementet.

Svenska Barnläkarföreningen (2023). *Barnläkarföreningens allmänna rekommendationer om små barn och skärmanvändning*. Hämtad den 17 maj 2024 från <https://www.barnlakarforeningen.se/barnlakarforeningens-allmanna-rekommendationer-om-sma-barn-och-skarmanvandning/>.

Tidningsartiklar

Andersson, E. (2017, 17 december). Sveriges mest laddade rum: Hur räddar vi biblioteket? *Svenska Dagbladet*. Hämtad den 12 mars 2023 från <https://www.svd.se/a/BJRL7g/sveriges-mest-laddade-rum-hur-raddar-vi-biblioteket>.

Björkman, A. Q. (2017, 11 oktober). Det är tyst – tills gänget börjar vraka ner böcker. *Svenska Dagbladet*. Hämtad den 12 mars 2023 från <https://www.svd.se/a/j6799/det-ar-tyst-tills-ganget-borjar-vraka-ner-bocker>.

Dagens Nyheter (2024, 4 september). Kritiken: Inget forskningsstöd för nya skärmråd. Hämtad den 4 december 2024 från <https://www.dn.se/sverige/kritiken-inget-forskningsstod-for-nya-skarm-rad/>.

Neuding, P. (2017, 12 oktober). Svava, Mogert, annars är du feg! *Svenska Dagbladet*. Hämtad den 13 mars 2023 från: <https://www.svd.se/a/8rdpQ/svava-mogert-annars-ar-du-feg>.

Nord, S. (2022, 19 december). SD-politiker stoppar sagostund med dragqueens i Trelleborg. *Sveriges Television*. Hämtad den 15 maj 2024 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/sd-politiker-stoppar-sagostund-i-trelleborg-1>.

Pettersson, K. (2024, 7 september). Debatten om skärmtid för barn är så förljugen. *Aftonbladet*. Hämtad den 4 december 2024 från <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/BoGm7l/barn-och-skarmtid-karin-pettersson>.

Poirier Martinsson, R. (2023, 12 juni). Sluta låtsas att dragshow inte handlar om sexualitet. *Göteborgs-Posten*. Hämtad den 15 maj 2024 från <https://www.gp.se/kultur/kulturkronika/sluta-latsas-att-dragshow-inte-handlar-om-sexualitet.917fe72f-0acd-47aa-b15c-06972fe60eb5>.

Röshammar, M. (2022, 30 mars). Bibliotekarier kämpar för barns

rätt att läsa bortrensade böcker. *Biblioteksbladet*. Hämtad den 15 maj 2024 från <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/internationellt/bibliotekarier-kampar-for-barns-ratt-att-lasa-bortrensade-bocker/>.

Sokolow, P. (2022, 30 november). Så kan dragartisterna rädda svenska barns läsning. *Flamman*. Hämtad den 15 maj 2024 från <https://www.flamman.se/sveriges-barn-behover-fler-sagostunder-med-dragqueens/>.

Svensson, A. (2019, 24 oktober). Snälla mammor läser för sina barn. *Forskning & Framsteg*. Hämtad den 1 februari 2024 från <https://fof.se/artikel/2019/9/snalla-mammor-laser-for-sina-barn/>.

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKA BARNBOKSINSTITUTET

Studies published by the Swedish Institute for Children's Books

ISSN 0347-5387

Tidigare titlar, se www.barnboksinstitutet.se

- 110 *Aktuell nordisk barnlitteraturforskning*. Stockholm: Svenska barnboksinstitutet, 2010.
- 111 Hellsing, Lennart: *Brev från Lennart Hellsing. Ett urval 1944–2011*. Stockholm: Lennart Hellsing-sällskapet, 2011.
- 112 Hellström, Martin: *Förpackningens förvandlingar. Konsumtion och karneval i barnboken*. Stockholm: Carlssons, 2011. Diss. Linköping.
- 113 *I litteraturens underland. Festskrift till Boel Westin*. Red. Maria Andersson, Eliana Druker & Kristin Hallberg. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2011.
- 114 Wahlström, Eva: *Fria flickor före Pippi. Ester Blenda Nordström och Karin Michaëlis – Astrid Lindgrens föregångare*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2011. Diss. Göteborg.
- 115 Gunnarsson, Annika: *synligt/osynligt. Receptionen av det visuella i bilderböckerna om Alfons Åberg*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2012. Diss. Stockholm.
- 116 Paulin, Lotta: *Den didaktiska fiktionen. Konstruktion av förebilder ur ett barn- och ungdomslitterärt perspektiv 1400–1750*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 2012. Diss. Stockholm.
- 117 *Till en evakuerad igelkott. Festskrift till Maria Nikolajeva*. Red. Maria Lassén-Seger & Mia Österlund. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2012.
- 118 Bengtsson, Lars: *Bildbibliografi över Astrid Lindgrens skrifter 1921–2010*. Lidingö: Salikon, 2012.
- 119 *Barnlitteraturens värden och värderingar*. Red. Sara Kärrholm & Paul Tenngart. Lund: Studentlitteratur, 2012.
- 120 Pålsson, Yvonne: *I Skinnstrumpas spår. Svenska barn- och ungdomsböcker om indianer, 1860–2008*. Umeå: Institutionen för kultur- och medicvetenskaper, Umeå universitet, 2013. Diss. Umeå.
- 121 Lindskog, Gerda Helena: *Norrbarn. Norrland i 1900-talets svenskspråkiga barn- och ungdomslitteratur*. Umeå: h:ström – Text & Kultur, 2013.

- 122 *En fanfar för bilderboken!* Red. Lena Eriksson, Ulla Rhedin & Oscar K. Stockholm: Alfabeta/Nordiska akvarellmuseet, 2013.
- 123 *Flicktion. Perspektiv på flickan i fiktionen.* Red. Bodil Formark, Eva Söderberg & Mia Österlund. Malmö: Universus Academic Press, 2013.
- 124 Druker, Elina: *Eva Billow. Bilderbokskonstnär och författare.* Göteborg & Stockholm: Makadam, 2014.
- 125 Emanuelsson, Lars & Ekman, Oskar: *Gustaf Tenggren – en biografi.* Stockholm: Kartago, 2014.
- 126 Andersen, Jens: *Denna dagen, ett liv. En biografi över Astrid Lindgren.* Stockholm: Norstedt, 2014.
- 127 *Kalejdoskopiska läsningar. Vänbok till Janina Orlov.* Red. Maria Andersson, Elina Druker, Maria Lassén-Seger & Mia Österlund. Åbo: Juvenes Print, 2015.
- 128 Axell, Cecilia: *Barnlitteraturens tekniklandskap. En didaktisk vandring från Nils Holgersson till Pettson och Findus.* Linköping: Linköpings universitet, 2015. Diss. Norrköping.
- 129 Widhe, Olle: *Dö din hund! Krig, lek och läsning i svensk barnboksutgivning under 200 år.* Lund: ellerströms, 2015.
- 130 Törnqvist, Lena: *Man tar vanliga ord. Att läsa om Astrid Lindgren.* Lidingö: Salikon, 2015.
- 131 Boglind, Ann & Nordenstam, Anna: *Från fabler till manga 1. Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på barnlitteratur.* Malmö: Gleerups, 2015.
- 132 Boglind, Ann & Nordenstam, Anna: *Från fabler till manga 2. Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på ungdomslitteratur.* Malmö: Gleerups, 2016.
- 133 Kulla-Gulla och alla de andra. *Martha Sandwall-Bergström 100 år.* Red. Helene Ehriander & Eva Söderberg. Växjö: Linnaeus University Press, 2015.
- 134 *Nya läsningar av Astrid Lindgrens författarskap.* Red. Helene Ehriander & Martin Hellström. Stockholm: Liber, 2015.
- 135 Hellström, Martin: *Pippi på scen. Astrid Lindgren och teatern.* Göteborg & Stockholm: Makadam, 2015.
- 136 Räder, Andréa: *Bröderna Grimm. En biografi.* Göteborg: Tvilling, 2016.
- 137 Alkestrand, Malin: *Magiska möjligheter. Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete.* Göteborg & Stockholm: Makadam, 2016. Diss. Lund.
- 138 *Mångkulturell barn- och ungdomslitteratur. Analyser.* Red. Maria Andersson & Elina Druker. Lund: Studentlitteratur, 2017.
- 139 Öhrn, Magnus: *Pojklandet. Pojken i svensk barn- och ungdomslitteratur.* Stockholm: CKM Förlag, 2017.
- 140 *Samtida svensk ungdomslitteratur. Analyser.* Red. Åsa Warnqvist. Lund: Studentlitteratur, 2017.

- 141 Wistisen, Lydia: *Gångtunneln. Urbana erfarenheter i svensk ungdomslitteratur 1890–2010*. Lund: ellerströms, 2017. Diss. Stockholm.
- 142 Choi, Sun-Kyoung: *Kraften att älska, makten att tjäna. Religion, emancipation och den kvinnliga skapande kraften i Jeanna Oterdahls sagor 1908–1927*. Umeå: Två Förläggare Bokförlag, 2017. Diss. Umeå.
- 143 Theander, Birgitta: *Till arbetet! Yrkesdrömmar och arbetsliv i flickboken 1920–65*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2017.
- 144 Wallner, Lars: *Framing Education. Doing Comics Literacy in the Classroom*. Linköping: Linköpings universitet, 2017. Diss. Linköping.
- 145 Linnéuniversitetets sommarkurser 10 år. Jubileumsnummer. HumaNetten 39/2017. Linneaus University Press, 2018.
- 146 Svensson, Sonja: *Barnavänner och skolkamrater. Svenska barn- och ungdomstidningar 1766–1900 sedda mot en internationell bakgrund*. Stockholm: Carlssons, 2018.
- 147 Jakobsson, Hilda: *Jag var kvinna. Flickor, kärlek och sexualitet i Agnes von Krusenstjernas tidiga romaner*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2018. Diss. Stockholm.
- 148 *Att skriva barn- och ungdomslitteratur*. Red. Helene Ehriander. Lund: Studentlitteratur, 2019.
- 149 *Astrid Lindgrens bildvärldar*. Red. Helene Ehriander & Anette Almgren White. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2019.
- 150 Källström, Lisa: *Pippi mellan världar. En bildretorisk studie*. Lund: Lunds universitet, 2020. Diss. Lund.
- 151 Boëthius, Ulf: *Vart längtar min fot. Om Barbro Lindgrens författarskap*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2020.
- 152 Andersson, Maria: *Framtidens kvinnor. Mognad och medborgarskap i svenska flickböcker 1832–1921*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2020.
- 153 Haglund, Tuva: *Tillsammans i Engelsfors. Socialt fiktionsbruk i Engelsforstrilogins digitala fangemenskap 2011–2016*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2021. Diss. Uppsala.
- 154 Leden, Laura: *Adaption av flickskap. Normbekräftande och normbrytande i flickböcker översatta från engelska till svenska och finska 1945–1965*. Helsingfors: Helsingfors universitet, 2021. Diss. Helsingfors.
- 155 Alkestrand, Malin: *Mothers and Murderers. Adults' Oppression of Children and Adolescents in Young Adult Dystopian Literature*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2021.
- 156 *Silence and Silencing in Children's Literature*. Red. Elina Druker, Björn Sundmark, Åsa Warnqvist och Mia Österlund. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2021.
- 157 Ullström, Margaretha: *Folkhemsideologi i svensk ungdomslitteratur. En 1900-talsstudie*. Åbo: Åbo Akademis förlag, 2022. Diss. Åbo.

- 158 Kostenniemi, Peter: *Hemsökt barndom. Bilder av barnet i gotisk barnlitteratur*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2022. Diss. Stockholm.
- 159 Ulfgård, Maria: *Nils Holgersson tur & Retur. Barnens brev till Selma Lagerlöf*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2022.
- 160 Nordenstam, Anna & Olin-Scheller, Christina: *Lättläst. Bokmarknad, ungdomslitteratur, skola*. Möklinta: Gidlunds, 2022.
- 161 Hellström, Martin: *Mariagripelikt. Maria Gripes barnböcker och tidiga ungdomsromaner tolkade genom barns litteratursamtal*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2022.
- 162 Nilson, Maria: *Pixi. Historien om Sveriges mest spridda bilderbok*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2022.
- 163 Theander, Birgitta: *Hämförande hus. Hemmet i 1900-talets flicklitteratur*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2022.
- 164 *Flickboken och flickors läsning. Flickskapande nu och då*. Red. Helene Ehriander & Corina Löwe. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2022.
- 165 Hellström, Martin: *286 stycken ur barnteaterns oskrivna historia. Barnbiblioteket Sagas pjäser*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2023.
- 166 Heil, Raphaela: *Document Image Processing for Handwritten Text Recognition. Deep Learning-based Transliteration of Astrid Lindgren's Stenographic Manuscripts*. Uppsala: Uppsala universitet, 2023. Diss. Uppsala.
- 167 *Tidsligheter. Ekokritiska, barnlitterära och kulturteoretiska perspektiv på tid*. Red. Mia Österlund, Ann-Charlotte Palmgren & Pia Ahlbäck. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2024.
- 168 *Den svenska barn- och ungdomslitteraturens historia. Från äldre tid till tidigt 1900-tal*. Red. Boel Westin & Åsa Warnqvist. Stockholm: Natur & Kultur, 2024.
- 169 *Den svenska barn- och ungdomslitteraturens historia. Från tidigt 1900-tal till tidigt 2000-tal*. Red. Boel Westin & Åsa Warnqvist. Stockholm: Natur & Kultur, 2024.
- 170 Almqvist, Louise: *Störande litteraturundervisning. Litteratur, demokrati och värdegrundsarbete*. Malmö: ellerströms, 2024.
- 171 Vuorio, Pia: *Problemföräldrar kan ni vara själva! Föräldrar och familjedynamik i svensk ungdomsbok 1968–1979*. Åbo: Åbo Akademi, 2024.
- 172 *Mer om Astrid Lindgren. Författaren, förläggaren och filmskaparen*. Red. Helene Ehriander & Eva Söderberg. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2024.
- 173 *Att flyga över världen. 25 år med Peter Pan-priset*. Red. Margaretha Ullström, Amanda Eriksson & Anja Eriksson. Stockholm: En bok för alla, 2025.
- 174 Andersson, Sara: *Röra vid böcker. Diskursiva och materiella arrangemang kring bebisars boksamvaro*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2025.

FOTO: LEO HALLEBSO

SARA ANDERSSON är lektor i utbildningsvetenskap vid Högskolan Väst. Hon har en masterexamen i sociologi och disputerade i barn- och ungdomsvetenskap vid Stockholms universitet 2020 med en avhandling som undersökte hur läsande flickor har konstruerats i läsundersökningar från tidigt 1900-tal till idag. Efter disputationen har hon bland annat bedrivit postdoktoral forskning vid Stockholms universitet. I sitt nuvarande arbete fokuserar hon på yngre barns möten med böcker, med särskilt intresse för sociologiska och barndomsgeografiska perspektiv på läsning och boksamvaro.

DE ALLRA YNGSTA BARNEN har under de senaste åren fått allt mer uppmärksamhet inom läsfrämjande verksamhet. Bibliotek arrangerar pekboks- och sagostunder för bebisar, barnavårdscentraler hänvisar nyblivna föräldrar till biblioteket, kommunala läsfrämjare gör hembesök hos spädbarnsfamiljer, och ideella organisationer uppmanar föräldrar att börja läsa högt för sina bebisar redan under första levnads-månaden. Trots detta växande engagemang är forskningen om dessa praktiker fortfarande begränsad.

Röra vid böcker bygger på ett brett fältarbete och undersöker olika verksamheter som arbetar med läsfrämjande riktat till bebisar och deras föräldrar. Barn- och ungdomsforskaren Sara Andersson studerar fenomenet 'spädbarnsläsning' ur olika perspektiv och ur olika aktörers synvinklar, med syftet att måla en nyanserad bild av de diskurser och materiella arrangemang som omger dessa läsfrämjande projekt.

Bokens första del visar hur samspelet mellan bebis och bok uppstår och praktiseras i mötet mellan diskurser, kroppar och objekt. I den andra bokdelen riktas blicken mot bibliotekets barnavdelning och de rörelser som främjas, motarbetas och praktiseras där. I den tredje delen breddas perspektivet ytterligare, med fokus på hur diskurser om anknytning tillämpas i läsfrämjande kampanjer riktade till spädbarnsföräldrar, samt hur mammor till bebisar diskuterar ideal om högläsning på nätforum.

